

SRBIJA

OKONČATI KULTURU
NEKAŽNJIVOSTI ZA
ZLOČINE PO
MEĐUNARODNOM PRAVU

AMNESTY
INTERNATIONAL

Amnesty International Publications

First published in 2014 by
Amnesty International Publications
International Secretariat
Peter Benenson House
1 Easton Street
London WC1X 0DW
United Kingdom
www.amnesty.org

© Amnesty International Publications 2014

Index: EUR 70/012/2014
Original Language: English
Printed by Amnesty International, International Secretariat, United Kingdom

[ISBN:]

[ISSN:]

All rights reserved. This publication is copyright, but may be reproduced by any method without fee for advocacy, campaigning and teaching purposes, but not for resale. The copyright holders request that all such use be registered with them for impact assessment purposes. For copying in any other circumstances, or for reuse in other publications, or for translation or adaptation, prior written permission must be obtained from the publishers, and a fee may be payable. To request permission, or for any other inquiries, please contact copyright@amnesty.org

Cover photo: Courtesy of International Commission on Missing Persons

Amnesty International is a global movement of more than 3 million supporters, members and activists in more than 150 countries and territories who campaign to end grave abuses of human rights.

Our vision is for every person to enjoy all the rights enshrined in the Universal Declaration of Human Rights and other international human rights standards.

We are independent of any government, political ideology, economic interest or religion and are funded mainly by our membership and public donations.

**AMNESTY
INTERNATIONAL**

SADRŽAJ

1.	UVOD	5
	Kratak sadržaj	6
2.	INSTITUCIONALNI OKVIR	8
	Tužilaštvo za ratne zločine	10
	Služba za otkrivanje ratnih zločina.....	11
	Izmene zakonika o krivičnom postupku	13
	Neuspeh u razvoju tužilačke strategije i kriterijuma za izbor predmeta.....	14
3.	ZAKONSKI OKVIR.....	16
	Neadekvatan zakonski okvir za istraživanje i procesuiranje zločina po međunarodnom pravu	16
	Odgovornost zapovednika i drugih pretpostavljenih	20
4.	OPTUŽNICE I PROCESUIRANJE.....	22
	Nedostaci koji proističu iz neadekvatnog zakonskog okvira	22
	Ratni zločini ili zločini protiv čovečnosti?	26
	Nepostojanje optužnica i procesuiranja za zločine seksualnog zlostavljanja	27
	Neadekvatne optužnice	28
5.	PODRŠKA SVEDOCIMA	30
	Služba za podršku i pomoć svedocima i oštećenima	31
	Uticaj izmena zakonika o krivičnom postupku na podršku svedocima	32
	Podrška svedocima-žrtvama ratnih zločina seksualnog nasilja	33
	Međunarodni standardi: najbolja praksa	34
6.	ZAŠTITA SVEDOKA	35
	Zaštita svedoka tokom sudskog postupka.....	35

Program za zaštitu svedoka (PZS)	35
Zaštita žrtava ratnih zločina seksualnog nasilja	40
7. PRAVO NA REPARACIJU	41
Pravo na reparaciju sudskim putem	41
Pristup administrativnim reparacijama	44
Reparacija za porodice nestalih	45
Reparacije za žrtve koje su preživele ratne zločine seksualnog nasilja	46
ZAKLJUČCI I PREPORUKE	48
ZAVRŠNE BELEŠKE	52

SKRAĆENICE

ZKP	Zakonik o krivičnom postupku
FHP	Fond za humanitarno pravo
MKS	Međunarodni krivični sud
MKSJ	Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju
TRZ	Tužilaštvo za ratne zločine
ORZ	Odeljenje za ratne zločine Višeg suda u Beogradu
SORZ	Služba za otkrivanje ratnih zločina MUP-a Srbije
JZS	Jedinica za zaštitu svedoka (MUP Srbije)
SPPS	Služba za pomoć i podršku svedocima i oštećenima

1. UVOD

Više od dve decenije je prošlo otkako je, nizom ratova koji su, kako se procenjuje, doveli do pogibije 140.000 ljudi, prinudnog nestanka 34.884 osobe¹, silovanja hiljada žena i prisilnog raseljavanja, kako se ceni, skoro 4 miliona ljudi, počelo rastakanje Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ).

Uprkos proteku vremena, a možda baš i zato, velika većina onih za koje se sumnja da su krivično odgovorni za zločine po međunarodnom pravu² počinjene za vreme oružanih sukoba tokom 90-ih godina prošlog veka, nisu privedeni pravdi. Osim toga, većini njihovih žrtava uskraćen je pristup reparacijama za povrede koje su pretrpele.

Po okončanju međunarodnih oružanih sukoba u Bosni i Hercegovini (BiH) i Hrvatskoj 1995. godine, vlasti u Srbiji (tada Saveznoj republici Jugoslaviji, SRJ), pokrenule su nekoliko istraga i krivičnih postupaka u vezi sa zločinima po međunarodnom pravu³. U međuvremenu su nastavljena suđenja osumnjičenima protiv kojih je optužnice podigao Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju (MKSJ), uključujući članove vlade kao i vojne zvaničnike optužene za zločine počinjene tokom oružanog sukoba na Kosovu.

Srpske vlasti su, sve do 2003. godine, mahom propuštale da izvrše svoju međunarodnu obavezu odnosno da istraže i da krivično gone za zločine po međunarodnom pravu. I zaista, srpske vlasti ne samo da nisu bile voljne da pokreću istrage već su nastavile da neguju klimu nekažnjivosti, uključujući i nesaradnju sa MKSJ.⁴

Odeljenje za ratne zločine Višeg suda u Beogradu (ORZ) formirano je jula 2003. godine, uz finansijsku podršku vlade SAD i tehničku pomoć Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS). Na osnovu zakonskih propisa kojima je omogućeno formiranje Odeljenja za ratne zločine ustanovljeni su i Tužilaštvo za ratne zločine (TRZ) i Služba za otkrivanje ratnih zločina (SORZ) u okviru Ministarstva unutrašnjih poslova.

Od formiranja ovih institucija, zabeležen je određeni značajniji napredak kada je reč o krivičnom gonjenju za ratne zločine koje su snage SRJ i Srbije počinile u BiH, Hrvatskoj i na Kosovu ali se i dalje samo mali broj krivičnih postupaka privodi kraju dok je tempo kojim se optužnice podižu previše spor.

Uz to, nijedna od uzastopnih srpskih vlada nije ni Odeljenju za ratne zločine ni Tužilaštvu za ratne zločine, od momenta kada su formirani, pružila političku podršku niti su politički lideri iskazali političku volju da ispune svoje međunarodne obaveze i istraže i krivično gone za ono što predstavlja srpsku baštinu zločina po međunarodnom pravu. Aktuelni ministar pravde Nikola Selaković je, po stupanju na dužnost 2012. godine, ustvrdio da: „Krupne ribe” više neće izmicati pravdi”.⁵ I pored toga, neke od “krupnih riba” iz sveta osumnjičenih za navodne ratne zločine i dalje uživaju nekažnjivost a u pojedinim slučajevima nastavljaju da obavljaju javne funkcije.⁶ Amnesty Internešenel poziva sada vlasti da preduzmu hitne korake i okončaju ovakvu praksu nekažnjivosti i obezbede pravdu za žrtve.

Srbija je na korak do priključenja Evropskoj uniji (EU). Dvadeset prvog januara 2014. godine

počeli su pregovori o budućem članstvu u EU, kojoj Srbija teži da se pridruži do 2020. godine. Amnesty Internešenel se ne izjašnjava o tome da li Srbija ili bilo koja druga država, treba ili ne da postane članica EU ili neke druge međunarodne institucije. Organizacija, međutim, smatra da je proces proširenja od kritične važnosti za praćenje i unapređenje stanja ljudskih prava u zemlji kao i za hvatanje u koštac sa jednim od najsravnijih i neprekinutih slučajeva njihovog kršenja: nekažnjivošću za zločine po međunarodnom pravu.

Proces koji vodi konačnom priključenju Srbije EU, pruža Srbiji jedinstvenu priliku da se pozabavi prevazilaženjem trajnih prepreka za vođenje efikasnih i pravovremenih istraga i krivičnih postupaka za zločine po međunarodnom pravu, a Evropskoj komisiji (EK) da ohrabri srpske vlasti da preduzmu sve neophodne mere kako bi se stalo na kraj nekažnjivosti za takve zločine. Nekoliko narednih godina biće od presudne važnosti. U trenutku kada Srbija ostvari svoj cilj da postane članica EU, mnogo dokaza će biti izgubljeno ili uništeno, sećanje svedoka će još više izbledeti dok će brojne žrtve možda umreti a da nisu dočekale pravdu.

Cilj ovog izveštaja je da pruži analizu nedostataka unutar pravosudnog i tužilačkog sistema Srbije zbog kojih ta tela nisu u stanju da se u potpunosti izbore sa nekažnjivošću za ratne zločine počinjene za vreme oružanih sukoba tokom 90-ih godina prošlog veka. Izveštaj se takođe bavi neuspehom Srbije da žrtvama i njihovim srodnicima obezbedi prava koja imaju, uključujući i pravo na reparaciju. Izveštaj sadrži preporuke Evropskoj komisiji i Vladi Srbije o merama koje Amnesty Internešenel smatra da treba preduzeti kako bi se prevazišli pomenuti nedostaci a u kontekstu pristupnih pregovora po Poglavljima 23 i 24 *Acquis communautaire* koja se odnose na pravosuđe, osnovna ljudska prava i pravdu, odnosno slobodu i bezbednost.⁷

Izveštaj se rukovodio istraživanjima koje je, tokom protekle decenije, Amnesty Internešenel sproveo u Srbiji i na Kosovu, usredsređujući se prevashodno na razvoj događaja posle 2012. godine i obuhvata razgovore koje je organizacija vodila sa nekim od glavnih aktera u pravosudnom i tužilačkom sistemu kao i sa žrtvama i članovima njihovih porodica.

Amnesty Internešenel ne pokušava da u ovom izveštaju pruži pregled razmera nekažnjivosti koju su jugoslovenske i srpske snage uživale za zločine po međunarodnom pravu, počinjene tokom oružanih sukoba u Hrvatskoj (1991-1995), Bosni i Hercegovini (1992-1995) i na Kosovu (1999) kao i za slučajeve sa ratom povezanog nasilja nad civilima unutar granica tadašnjih republika Srbije i Crne Gore. Navedeni slučajevi su opsežno dokumentovani kako od strane međunarodnih nevladinih organizacija (NVO) uključujući i Amnesty Internešenel tako i brojnih NVO u regionu.⁸

U samoj Srbiji je Fond za humanitarno pravo (FHP), nepokolebljivo i bez premca, svojim istraživačkim radom, pribavljanjem dokumentacije i zagovaranjem zaštite ljudskih prava, uzastopne vlade Srbije kao i organe pravosuđa i tužilaštva pozivao na odgovornost, zdušno braneći prava žrtava, uključujući i pravo na pravdu i reparaciju. Ovaj izveštaj se u velikoj meri oslanja na njihov rad – a nadamo se i da ga dopunjuje; Amnesty Internešenel, u tom pogledu, duguje veliku zahvalnost Fondu za humanitarno pravo.

KRATAK SADRŽAJ

U ovom izveštaju se, u drugom poglavlju, prvo analiziraju institucije koje su nadležne za pokretanje istraga a potom, i za procesuiranje ratnih zločina pred Odeljenjem za ratne zločine Višeg suda u Beogradu. U trećem poglavlju analizira se zakonski okvir za podizanje optužnica

i zaključuje da one ne ispunjavaju međunarodne standarde. Četvrto poglavlje, na osnovu odabranih slučajeva, pokazuje do koje mere nedostaci u zakonskom i institucionalnom okviru mogu da dovedu do nekažnjivosti, uključujući i nepostojanje bilo kakve istrage zasnovane na komandnoj odgovornosti osumnjičenog, zločinima protiv čovečnosti ili ratnim zločinima seksualnog nasilja.

U petom i šestom poglavlju Amnesti Internešnel prepoznaje nedostatke unutar sistema za zaštitu i pomoć svedocima, koji je, po mišljenju ove organizacije, izneverio žrtve i svedoke u postupcima pred ORZ. Prava civila su predmet daljeg razmatranja u sedmom poglavlju koje se fokusira na nepostojanje efikasnih mehanizama u zakonu i pred parničnim sudovima koji žrtvama uskraćuju pravo na reparaciju. Amnesti Internešnel, na kraju, poziva Vladu Srbije da javno pokaže političku volju za okončanje nekažnjivosti za zločine po međunarodnom pravu jer će bez te i takve političke volje nekažnjivost verovatno nastaviti da buja.

2. INSTITUCIONALNI OKVIR

Mada je tokom procesuiranja predmeta za koje je nadležan Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) utvrđeno da su neki od najviših političkih i vojnih rukovodilaca odgovorni za kršenje međunarodnog humanitarnog prava tokom oružanih sukoba, rad međunarodnog suda primiče se kraju a odgovornost za vođenje istraga i procesuiranje zločina po međunarodnom pravu počivaće na sudovima u BiH, Hrvatskoj, na Kosovu i Srbiji. Tokom brojnih procesa vođenih pred MKSJ sakupljena je bogata dokazna građa o rasprostranjenom i sistematskom kršenju prava koje se dogodilo te ima predmeta koje MKSJ nije u punoj meri istražio niti ih je procesuirao ali koji sada mogu da budu ustupljeni u nadležnost postupajućem lokalnom pravosuđu.⁹

Deset godina nakon što je u martu 2004. godine došlo do pokretanja prvog krivičnog postupka pred Odeljenjem za ratne zločine (ORZ) u okviru beogradskog Okružnog suda, Tužilaštvo za ratne zločine Srbije je optužilo i procesuiralo 170 pojedinaca od kojih je, do sada, njih 70 osuđeno u 37 predmeta za zločine po međunarodnom pravu koji su okončani u drugostepenom postupku.¹⁰

Skoro 32 okrivljenih je oslobođeno. Od maja 2014. godine, sedam predmeta je u žalbenom postupku dok je 14 sudskih postupaka protiv 40 okrivljenih u toku.¹¹ Uz nekoliko izuzetaka, za ratne zločine protiv civilnog stanovništva krivično se gone mahom niže rangirani pripadnici vojske, policije ili paravojnih snaga koji su povezani sa bivšom Socijalističkom Federativnom Republikom Jugoslavijom i Saveznom Republikom Jugoslavijom u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj ili na Kosovu. U nekoliko drugih slučajeva krivični postupak je pokrenut protiv kosovskih Albanaca koji su uhapšeni i pritvoreni u Srbiji.¹²

Drugih 20 predmeta, kojima je obuhvaćeno 73 osumnjičenih, su u fazi istražnog postupka (o čemu detaljnije u nastavku) dok se u novembru 2013. godine, skoro 35 predmeta nalazilo u fazi predistražnog postupka.¹³ Amnesty Internešenel nije bio u mogućnosti da pribavi statističke podatke o ukupnom broju krivičnih prijavi i predmeta koji su u toku niti o približnom broju predmeta koji tek treba da budu zavedeni i istraženi.

Amnesty Internešenel smatra da je Tužilaštvo za ratne zločine, do sada procesuiralo izuzetno mali broj predmeta imaju li se u vidu broj, razmere i intenzitet zločina po međunarodnom pravu koje su, tokom sukoba 90-ih godina prošlog veka, počinile srpske snage. Prestankom rada MKSJ odgovornost sada prelazi na Vladu Srbije koja treba da omogući da njene institucije raspoložu resursima i kadrovima neophodnim za efikasno hvatanje u koštac sa nasleđem ratova 90-ih pre nego što za to bude kasno.

Sud i Tužilaštvo za ratne zločine su od samog svog nastanka trpeli zbog nedostatka političke podrške. Iako je ORZ osnovano zakonom koji je donela Skupština Srbije, očigledan je bio nedostatak političke volje od strane uzastopnih srpskih Vlada da, bilo politički ili finansijski, podrže ovaj sud.¹⁴ Iako je misija OEBS-a u Srbiji nastavila da pruža praktičnu podršku, uključujući i obuku zaposlenih u institucijama, sud se više ne finansira iz međunarodnih izvora već je njegovo finansiranje isključivo u rukama Vlade Srbije koja tek treba da pronađe dodatne resurse, neophodne da sud ispuni svoje međunarodne obaveze.

Otuda i Tužilaštvu za ratne zločine (TRZ) nedostaju dovoljni kadrovi i sredstva da se izbori sa postojećim obimom posla a da ne govorimo o nagomilanim i neistraženim slučajevima zločina po međunarodnom pravu.

Amnesti Internešnel stoga smatra da treba preduzeti hitne mere, uključujući i razvoj tužilačke strategije, kako bi se ojačali kapaciteti Tužilaštva za ratne zločine i Službe za istraživanje ratnih zločina, ne samo zbog mogućeg broja nerešenih predmeta već i zbog dodatnih poslova i zadataka koji su, na osnovu izmena u Zakoniku o krivičnom postupku (ZKP) iz 2012. godine, sada povereni Tužilaštvu.

Amnesti Internešnel, kao i NVO u Srbiji, deli mišljenje da je odlučujući faktor koji doprinosi malom broju predmeta i sporom tempu podizanja optužnica dužina trajanja istraga koje sprovodi Tužilaštvo za ratne zločine što, opet, za posledicu ima kašnjenje u podizanju optužnica čak i posle njihovog obelodanjivanja. U pojedinim slučajevima dalje odlaganje izazvano je stalnim izmenama i dopunama optužnica budući da istražni postupak pokušava da uhvati korak sa postupcima koji su već u toku.

U 2012. je, na primer, procesuirano samo 13 predmeta od kojih je 7 okončano prvostepenom presudom; 37 okrivljenih je proglašeno krivim dok je njih 8 oslobođeno odgovornosti.¹⁵ Tokom 2013., samo tri krivična postupka su okončana prvostepenom presudom što je, u jednom predmetu, rezultiralo proglašenjem krivim 7 okrivljenih te oslobađanjem odgovornosti jednog okrivljenog u drugom predmetu; jedan okrivljeni je proglašen krivim nakon što je priznao krivicu; u drugostepenom postupku jedan od okrivljenih je proglašen krivim posle ulaganje žalbe i ponovljenog suđenja;¹⁶ U 2014. su, do ovog trenutka, dva predmeta okončana prvostepenim presudama.¹⁷

Amnesti Internešnel smatra da Tužilaštvo za ratne zločine trenutno nema dovoljno osoblja, resursa i kapaciteta da bi, u bilo kom trenutku, moglo efikasno da istraži toliki broj potencijalno složenih i teških predmeta. Štaviše, postoji ogroman zaostatak od stotina ako ne i hiljada neistraženih, a verovatno i neregistrovanih, ratnih zločina počinjenih tokom 90-ih. Ako se bude napredovalo postojećim tempom, izvođenje pred lice pravde osoba koje su trenutno pod istragom za zločine po međunarodnom pravu moglo bi da potraje i duže od jedne generacije.

POZADINA

Odeljenje za ratne zločine zvanično je počelo sa radom u oktobru 2003. godine, nakon što je jula 2003. na snagu stupio zakon kojim je pri Višem (Okružnom) sudu u Beogradu formirano (Posebno) Odeljenje za ratne zločine.¹⁸ Zakonom su tužilaštvo, pravosuđe i druga relevantna tela postali : „...nadležni za vođenje postupka za krivična dela iz člana 2 ovog zakona, koja su izvršena na teritoriji bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, bez obzira na državljanstvo učinioca ili žrtve”.¹⁹

Član 2 kaže da se: „Ovaj zakon primenjuje radi otkrivanja, krivičnog gonjenja i suđenja za: (1) krivična dela protiv čovečnosti i međunarodnog prava određena u glavi XVI Osnovnog krivičnog zakona; (2) teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava izvršena na teritoriji bivše Jugoslavije od 1. januara 1991. godine koja su navedena u Statutu Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju”.²⁰

Propisima iz 2003. godine takođe su obrazovani i Tužilaštvo za ratne zločine (TRZ) kao i tela čiji je zadatak da pomažu rad suda, uključujući i Posebno odeljenje za zaštitu svedoka i oštećenih. U okviru ministarstva

nadležnog za unutrašnje poslove takođe je obrazovana i Služba za otkrivanje ratnih zločina (SORZ) koja sprovodi istrage postupajući po zahtevu TRZ.²¹

TUŽILAŠTVO ZA RATNE ZLOČINE

Tužilaštvo za ratne zločine, na čijem je čelu od osnivanja Tužilac za ratne zločine Vladimir Vukčević, čini sedam zamenika tužioca kao i pomoćno osoblje te sekretarijat Tužilaštva. Amnesty Internešenel smatra da je broj zaposlenih u Tužilaštvu katastrofalno nedovoljan za obavljanje zadatka vođenja istrage o zločinima po međunarodnom pravu koji su, na teritorijama BiH, Hrvatske i Kosova, činjeni tokom skoro jedne decenije. Tužilaštvu nedostaje dovoljan broj analitičara i istražitelja a nema ni namenski predviđene forenzičke kapacitete.

Tužilaštvo za ratne zločine, a posebno Tužilac za ratne zločine, su takođe odgovorni i za ostvarivanje međunarodne saradnje, pre svega sa srodnim institucijama u regionu, ne samo kada je reč o prikupljanju dokaza i saradnji u pojedinim predmetima već i u utiranju puta primeni međunarodnih sporazuma o istraživanju i procesuiranju ratnih zločina.

Tužilaštvo za ratne zločine je, uz to, dobilo u nadležnost i istraživanje i procesuiranje „jataka” odnosno osoba odgovornih za skrivanje i pomaganje osumnjičenim Haškim optuženima.²²

Glavni tužilac za ratne zločine, naravno, brani svoj dosadašnji učinak i ukazuje da je Tužilaštvo procesuiralo sličan broj počinilaca (u predmetima kojima je obuhvaćeno skoro 3.000 žrtava) kao i MKSJ koji je za više od 20 godina optužio i procesuirao 161 osobu.²³

Naredna tabela, međutim, pokazuje da je tokom nekoliko proteklih godina došlo do znatnog usporavanja u podizanju optužnica. Pored toga, mnoge od njih su precizirane optužnice a ne nove optužnice u novim predmetima; primera radi, od 6 optužnica koje je Tužilaštvo za ratne zločine podiglo 2012. godine, u dva predmeta se radi o izmenjenim optužnicama kada je, posle žalbenog postupka, predmet vraćen na ponovno suđenje (slučajevi braće Bitići i Zvornik 5), u dva druga slučaja reč je o preciziranim optužnicama u postupcima koji su u toku, uključujući i predmet Čuška - u kojem istraga traje bar od 2009.²⁴ Tokom 2013. podignute su samo četiri nove optužnice dok je do sada u 2014. godini podignuta jedna nova optužnica.²⁵

Tabela 1: Optužnice i osumnjičeni, po godinama²⁶

Godina	03	04	05	06	07	08	09	10	11	12	13	14
Optužnice	0	0	4	2	4	8	5	9	3	5	4	1
Osumnjičeni	0	0	14	10	17	14	25	32	5	13	4	1
Izmenjene optužnice		2	2	1		1	1			2		
Osumnjičeni po izmenjenim optužnicama	*	*	17	5		2	1			15		

Pristup pravdi je često spor i komplikovan zbog dužine trajanja istrage i vremena utrošenog na sastavljanje optužnice. Zadovoljenje pravde takođe mogu da ometaju opstrukcija i zastrašivanje o čemu govore i najnoviji izveštaji o istragama od otmici 19 civila u Štrpcima 1992. godine.²⁷

Glavni tužilac za ratne zločine je, ipak, uveliko svestan ograničenja koja pred Tužilaštvo za ratne zločine postavljaju manjak osoblja i neadekvatan budžet. On je, govoreći za Amnesty Internešenel, rekao: „Najveći problem je to što nemamo tužilačke pomoćnike ali je vlada krajem 2012. godine donela uredbu o zabrani zapošljavanja u javnom sektoru”.²⁸ Premda su Tužilaštvo za ratne zločine i Sud prethodno dobijali finansijsku pomoć od međunarodnih donatora, obe institucije danas zavise od budžeta koji za pokrivanje njihovih osnovnih delatnosti određuje Vlada Srbije.

Amnesti Internešenel strahuje da bi nedostatak kapaciteta Tužilaštva za ratne zločine mogao da dovede do nepovratne nekažnjivosti i uskraćivanja prava na pravdu žrtvama ovih zločina. Kako vreme bude prolazilo, tužilaštvu će na raspolaganju biti sve manje potencijalnih svedoka dok će prikupljanje drugih vrsta dokaza postati još teže.

SLUŽBA ZA OTKRIVANJE RATNIH ZLOČINA

Relativna sporost u pokretanju postupka takođe je uzrokovana i nedostatkom istražne podrške od strane Službe za istraživanje ratnih zločina (SORZ), namenski formirane policijske jedinice u okviru Ministarstva unutrašnjih poslova, obrazovane da na zahtev Tužilaštva za ratne zločine istražuje zločine koji su u nadležnosti suda.²⁹

U SORZ, koja ima 50 radnika zaduženih za istraživanje ratnih zločina, uključujući i nalaženje lokacija na kojima se nalaze nestala lica, radi i skoro 25 krivičnih istražitelja. SORZ-u se, i pored toga, stavlja na teret da nema dovoljno kapaciteta nužnih za pružanje neophodne pomoći TRZ, dok je tužiocima omogućeno da ispituju svedoke bez oslanjanja na prethodni rad policije.

U Tužilaštvu za ratne zločine je Amnesti Internešenelu rečeno da bi: „Policija, po zakonu, trebalo da istraži krivični slučaj i izvesti nas o tome ali oni to nisu uradili ni u jednom slučaju tokom više od 10 godina; sve dokaze smo pribavili sami. Mi smo morali da pokrećemo sve istrage iako bi to trebalo da bude posao policije”.³⁰

Sličnu zabirnutost izrazio je i nekadašnji šef Sekcije za praćenje pravnog sistema u misiji OEBS-a u Srbiji, koji SORZ zamera pasivnost i potvrđuje da SORZ, umesto da inicira pokretanje istraga, samo reaguje na zahteve Tužilaštva za ratne zločine.³¹

Načelnik SORZ-a je, u razgovoru sa Amnesti Internešenelom, branio dosadašnji učinak službe koju vodi i u tom kontekstu pomenuo 35 otvorenih predmeta (ratnih zločina), ključnu ulogu SORZ u istrazi u predmetu „Jataci”,³² angažovanju Službe u lociranju nestalih lica, uključujući i proces lociranja u jezeru Perućac pronađenih posmrtnih ostataka Hrvata koje su ubili Srbi, kao i razgovore koji su u ovom slučaju vođeni sa svedocima; SORZ je uključena i u ekshumaciju u Raškoj u svojstvu članova Komisije za nestala lica. SORZ je, u predmetu Čuška (koji se odnosi na ubistvo najmanje 44 kosovskih Albanaca kao i na druge ratne zločine protiv civilnog stanovništva počinjene u selu Čuška na Kosovu), bila odgovorna za hapšenje osumnjičenih među kojima je bilo i nekoliko aktivnih pripadnika policije.

Premda SORZ ima ulogu u predistražnoj fazi postupka, uključujući i saslušanje osumnjičenih, obim te uloge je ograničen. Služba ne raspolaže dovoljnim resursima a zaposleni, ima li se u vidu odgovornost koja na njima počiva, nisu dovoljno plaćeni. Odeljenje ne raspolaže namenski određenim forenzičkim kapacitetima, tehnička i računarska oprema su zastareli a sve do nedavno Služba nije posedovala ni elektronsku bazu podataka sa informacijama o predmetima; baza podataka tog tipa formirana je tek 2010. godine (zahvaljujući finansijskoj pomoći OEBS-a i donatora).

Prema oceni SORZ-a i drugih posmatrača, rad Službe ometa i njena položaj unutar Ministarstva unutrašnjih poslova, pri čemu se od pripadnika Službe traži da istražuju optužbe protiv njima pretpostavljenih starešina policije. Doduše, na čelu Službe su se na početku nalazili i pripadnici policije koji su, navodno, i sami bili umešani u ratne zločine. I pored imenovanja novog načelnika, SORZ se i dalje doživljava kao jedinica nemoćna i nevoljna da pokreće istrage.³³ Premda je 2009. godine Tužilaštvo za ratne zločine izvestilo o izvesnom stepenu saradnje u slučaju Suva Reka, SORZ je navodno, u drugim predmetima ometala pristup informacijama.

SORZ se suočava i sa ograničenjima geografske prirode; kako kaže Dejan Marinković, načelnik SORZ-a: „Mi ne možemo da odemo u Bosnu ili Hrvatsku kako bismo saslušali svedoke ili počinioce. [Sva] međunarodna saradnja se obavlja na nivou tužilaštva; još uvek nije na nivou policije.”

Pomenuto pomanjkanje međunarodnih istražnih kapaciteta znači da je SORZ mahom uključena u istrage koje se tiču Kosova i gde postoji osnovana sumnja da su brojni bivši i aktivni pripadnici policije odgovorni za rasprostranjeno kršenje međunarodnog prava tokom oružanog sukoba 1998-9. godine. Po rečima nekadašnjeg šefa Sekcije za praćenje pravnog sistema u misiji OEBS-a u Srbiji, istražujući njihove još uvek aktivne ili bivše kolege, SORZ „(možda) pokušava da ih zaobiđe, bilo iz političkih ili drugih razloga, ili zbog prijateljskih veza unutar same policije”, što je opet posebno problematično kada je reč o Kosovu.³⁴ Amnesty Internešenel je, primera radi, uočio da SORZ 2012. godine nije bila u stanju da dođe do „pouzdanog zaključka” u identifikaciji počinitelja tokom istrage koju je vodila o prebacivanju leševa kosovskih Albanaca u Srbiju gde su sahranjeni u masovnim grobnicama od kojih su neke bile i na terenima koji pripadaju MUP-u.³⁵

Dejan Marinković je otvoreno govorio o preprekama na koje nailaze tokom istraga pokrenutih protiv svojih kolega, posebno kada su u pitanju aktivni pripadnici policije; on je u razgovoru za Amnesty Internešenel rekao: „*Prema Zakonu o krivičnom postupku u predmetu Čuška kao i drugim predmetima u koje su upletene naše kolege mi moramo da ih uhapsimo i procesuiramo, dakle sve izvršioce ... Ukoliko tužilac smatra da postoji dokaz, onda mi moramo da hapsimo. Moramo to da uradimo, sviđalo se to nama ili ne, moramo da budemo odgovorni i da postupamo u skladu sa zakonom. Ista stvar je i kada prikupljamo dokaze: mnogo je teže kada se radi o kolegama. Uz to, kada su kolege u pitanju postoji i više otežavajućih okolnosti. Dokazi se uništavaju, oni se boje, preplašeni su i ne žele da svedoče pa je teško doći do kvalitetnih dokaza*”.³⁶

Tužilaštvo za ratne zločine i pojedine srpske i međunarodne nevladine organizacije se zalažu za primenu niza drugih rešenja, uključujući i stvaranje zasebne Direkcije za ratne zločine u okviru Ministarstva pravde ili MUP-a; uspostvaljanje funkcionalne odgovornosti između

načelnika SORZ i tužioca za ratne zločine ili poveravanje Tužilaštvu za ratne zločine direktne kontrole nad SORZ-om.³⁷ Aktuelni načelnik SORZ-a rekao je za Amnesti Internešenel da bi rad sa Tužilaštvom za ratne zločine bio od koristi te da bi SORZ-u omogućio daleko veće direktno učešće u radu na predmetima, dodavši da manu takvog rešenja vidi u činjenici da bi SORZ bila izdvojena iz MUP-a.³⁸ Čini se, međutim, da ne postoji apetit za razmatranje ideje o potpunom izmeštanju Službe, dok neki opet predlažu uspostavljanje funkcionalnog odnosa koji bi podrazumevao ostanak SORZ-a u okviru MUP-a ali bi Služba za svoj rad odgovarala Tužilaštvu za ratne zločine. Bilo koje od tih rešenja zahtevalo bi promenu zakona.

Amnesti Internešenel smatra da treba preduzeti mere za preispitivanje funkcionisanja , a ukoliko je neophodno, i za reformu postojeće Službe za otkrivanje ratnih zločina kako bi ona postala nezavisna i profesionalna jedinica koja će na raspolaganju imati sva neophodna sredstva kao i organizacione kapacitete nužne za pokretanje neodložnih, nepristrasnih, temeljnih i efikasnih istraga.

IZMENE ZAKONIKA O KRIVIČNOM POSTUPKU

Na osnovu izmena Zakonika o krivičnom postupku, koji je stupio na snagu januara 2012. godine, Odeljenje za ratne zločine i Tužilaštvo za ratne zločine počeli su da primenjuju odredbe novog Zakonika o krivičnom postupku koje se primenjuju na istraživanje i procesuiranje predmeta ratnih zločina i organizovanog kriminala.³⁹

Ovim izmenama radikalno je promenjen način vođenja krivičnog postupka u kome se od nekadašnjeg inkvizitorskog sistema u kome je prethodne istražne radnje vodio sud, prešlo na model pripremnih ročišta kojima rukovodi tužilac (članovi 345-52, čl. 395). Izmenama je istovremeno uveden princip adversarnog krivičnog postupka u kome je teret dokazivanja na tužiocu, uključujući i putem unakrsnog ispitivanja svedoka (čl. 2, 22, 98 i 402).⁴⁰

Istražni sudija sada se pretvara u „sudiju za prethodni postupak” kome je poveren zadatak nadgledanja toka pripremnog ročišta ili istražnih radnji. Prema rečima predsednika Odeljenja za ratne zločine: „*Pripreмно ročište treba da olakša rad sudije, da utvrdi neoborive činjenice koje ne moraju da budu poduprte dokazima. Izmenama ZKP-a, uloga sudije postaje pasivna. Nama je novim zakonom sužen manevarski prostor. Ako su dokazi nejasni ili protivrečni možemo samo da tražimo pojašnjenje ali - na osnovu člana 15 - možemo da naredimo izvođenje dopunskih dokaza jer po službenoj dužnosti moramo da osiguramo pribavljanje svih dokaza. Tužilac treba da iznese sve dokaze [na pripremnom ročištu] ali oni (tužioc) uvek [u kasnijim fazama suđenja] iznose nove dokaze za koje tvrde da im ranije nisu bili poznati*”.⁴¹

Izmenama je takođe uveden predistražni postupak (ranije pretkrivični postupak) kojim može da rukovodi javni tužilac ili može biti poveren policiji koja je, na osnovu odredbi člana 285 ZKP-a, dužna da „izvrši nalog javnog tužioca” kao i da ga o preduzetim radnjama redovno obaveštava.⁴²

Dok su izmene ZKP-a imale za cilj poboljšanje kvaliteta postupka kao i dokaza koji se izvode pred sudom, odgovornost za vođenje istražnog postupka postavilo je nove zahteve pred Tužilaštvu za ratne zločine.⁴³ I pored toga, Tužilaštvu za ratne zločine nisu obezbeđeni nikakvi dodatni resursi (pa ni sredstva za pomoć svedocima tokom istražnog postupka, pogledati peto poglavlje).

NEUSPEH U RAZVOJU TUŽILAČKE STRATEGIJE I KRITERIJUMA ZA IZBOR PREDMETA

Amnesti Internešenel smatra da su za maksimalno iskorišćavanje resursa koji stoje na raspolaganju tužilaštvu kao i za garantovanje pristupa pravdi žrtvama zločina po međunarodnom pravu, nužni hitan razvoj sveobuhvatne strategije za procesuiranje ratnih zločina i uspostavljanje jasnih kriterijuma za odabir predmeta. U odsustvu takve strategije, do istraga i procesuiranja pre može doći zbog međunarodnog pritiska (kao u predmetu brace Bitići) ili na osnovu istražnih aktivnosti nevladinih organizacija u Srbiji (kao u predmetu Bogujevci), nego na temelju jasne istražne ili tužilačke strategije.

Nepostojanje sveukupne strategije uz pomanjkanje jasnih kriterijuma za selekciju i prioritizaciju predmeta, stvara situaciju u kojoj se predmeti za procesuiranje biraju nasumice i nepovezano uz često pozivanje na odgovornost počinitelaca nižeg ranga koji su optuženi za lakša krivična dela, dok neki od najtežih slučajeva kršenja međunarodnog humanitarnog prava ostaju netaknuti. MKSJ je, u nekim od ovih predmeta, utvrdio odgovornost visokorangiranih ali niko od pojedinačnih izvršilaca ili njihovih neposrednih pretpostavljenih starešina nije optužen.⁴⁴ Uz to, nedovoljan je i broj slučajeva istraživanja i procesuiranja zapovednika i drugih pretpostavljenih.

Amnesti Internešenel smatra da za selekciju predmeta ratnih zločina ne važe uobičajena sudska praksa poštovanja prava prvenstva ili vreme kada su predmeti zavedeni. Procesuiranje ratnih zločina je bitno drugačije i postavlja nekoliko važnih i specifičnih izazova.

Prvi čini ogroman zaostatak u nerešenim predmetima širom regiona što zahteva efikasnu regionalnu saradnju, pa i kada je reč o tužilačkoj strategiji i utvrđivanju prioriteta. Većina ovih navodnih krivičnih dela je, uz to, veoma složena i retko se može svesti na jedan izolovani događaj već je pre reč o delima koja su počinjena kao deo šireg zločinačkog poduhvata koji mora biti ispitan i istražen.

Ovi predmeti mogu, takođe, da se odnose na više slučajeva kršenja prava: jedan događaj može da obuhvati mučenje, silovanje, i/ili ubistvo, počinjene od strane više počinitelaca čiji udeo u činjenju dela kao i odgovornost mogu biti različiti. Relevantna dokumenta koji se tiču ratnih zločina mogu da budu uništena ili izgubljena.

Tužilaštvo za ratne zločine mora da uzme u obzir ove i druge izazove. Iz praktičnih razloga, u interesu pravde i zarad izbegavanja optužbi za političku ili bilo kakvu drugu pristrasnost koja bi mogla da motiviše pokretanje postupka – ili da utiče na predstavu javnosti – Tužilaštvo za ratne zločine mora da ustanovi jasna merila za izbor i prioritizaciju predmeta. Sve postojeće istrage kao i predmeti koji su u predistražnom postupku moraju da budu identifikovani a tužilačka strategija mora da bude razvijena. Pored gore navedenih prednosti, Amnesti Internešenel smatra da bi strategija mogla takođe da utiče i na smanjenje broja nepotpunih optužnica.

Postoji više primera dobre prakse u razvoju merila za izbor i prioritizaciju predmeta a te kriterijume su uveli kako međunarodni krivični sudovi tako i druge države bivše Jugoslavije. Tužilaštvo za ratne zločine bi trebalo da razmotri pomenute primere dobre prakse kako bi moglo da razvije kriterijume za izbor i prioritizaciju predmeta i jasnu tužilačku strategiju.⁴⁵

BATAJNICA: PRIKRIVANJE

Amnesti Internešenel odavno traži pokretanje istrage i procesuiranje lica odgovornih za sakrivanje tela etničkih Albanaca koje su na Kosovu ubile srpske snage, uključujući i one koji su odgovorni za prenos njihovih posmrtnih ostataka na teritoriju uže Srbije kako bi bili uništeni ili ponovo sahranjeni, pored ostalog i na terenima Ministarstva unutrašnjih poslova u Batajnici kod Beograda i Petrovom Selu ili bačena u jezero Perućac.⁴⁶

Dok se većina visokih vojnih i policijskih zvaničnika odgovornih za operaciju prikrivanja našla među licima koje je 2009. osudio Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju (MKSJ), drugi komandni oficiri vojske i policije, koji su navodno odgovorni za koordiniranje i sprovođenje u delo ove operacije nisu izvedeni pred lice pravde i pored obilja dokaza iznetih tokom procesa pred MKSJ.⁴⁷

Posmrtni ostaci skoro 900 etničkih Albanaca, nestalih u operacijama srpskih snaga, ekshumirani su na lokalitetima u Srbiji, uključujući 744 tela u Batajnici, 70 u Petrovom Selu dok su 84 tela pronađena u jezeru Perućac.⁴⁸ Tela ostalih su, kako se veruje, spaljena u industrijskim pećima u Surdulici i Trepči (severna Kosovska Mitrovica). Od maja 2014. godine nastavljena je ekshumacija masovne grobnice u kamenolomu Rudnica pored Raške u Srbiji gde su u decembru 2013. pronađena tela dvojice kosovskih Albanaca. Početkom juna 2014. godine ekshumirana su, kako se izveštava, skoro 34 tela. Veruje se da ova masovna grobnica, po nekim procenama, krije posmrtne ostatke 250 kosovskih Albanaca. Amnesti Internešenel smatra da je ovo predmet koji je odavno trebalo da dobije prioritetan status kada je reč o istrazi i procesuiranju, kao što je to uostalom 2004. i 2011. godine preporučio Komitet za ljudska prava UN.⁴⁹

U maju 2013. godine dva pripadnika policije, od kojih je jedan navodno aktivni pripadnik specijalne policijske jedinice, Žandarmerije, lišeni su slobode pod sumnjom da su počinili ratni zločin nad najmanje 65 albanskih civila kao i „deportacije i prebacivanja posmrtnih ostataka lica ubijenih u selu Ljubenić u policijski centar za obuku u Batajnici”.⁵⁰ Amnesti Internešenel se nada da je ovo samo deo šire optužnice, kako je to u svom izveštaju 2013. godine nagovestilo i Tužilaštvo za ratne zločine. Vlada je, ipak, u julu 2012. godine, saopštila kako je, još od osnivanja, za Tužilaštvo za ratne zločine ova istraga prioritet ali da u izveštaju koji je Služba za otkrivanje ratnih zločina podnela TRZ nije pružen „pouzdan zaključak” kada je reč o identifikacija izvršilaca.⁵¹

3. ZAKONSKI OKVIR

Odredbama zakona iz 2003. godine na osnovu koga su osnovani ORZ i Tužilaštvo za ratne zločine, u članu 2. je utvrđeno da se: „Ovaj zakon primenjuje radi otkrivanja i krivičnog gonjenja učinilaca krivičnih dela određenih u glavi XVI Osnovnog krivičnog zakona (Krivična dela protiv čovečnosti i međunarodnog prava) ... predviđenih Statutom Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju”.

Izmenama i dopunama Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u postupku za ratne zločine, usvojenim 2005. godine kako bi se odrazile izmene u Krivičnom zakoniku, proširena je dotadašnja jurisdikcija suda dok je u članu 2(1) precizirano da će se izmenjeni i dopunjeni zakon: „Primenjivati radi otkrivanja, krivičnog gonjenja i suđenja za krivična dela iz čl. 370. do čl. 384. i čl. 385. i čl. 386. Krivičnog zakonika“. Pomenutim članovima obuhvaćeni su Genocid (čl. 370), Zločini protiv čovečnosti (čl. 371), Ratni zločini protiv civilnog stanovništva (čl. 372), te član 384: Nesprečavanje vršenja krivičnih dela protiv čovečnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom, čime je osigurana dodatna usklađenost zakona sa međunarodnim standardima.⁵²

I pored tih izmena i dopuna, krivična gonjenja su nastavljena na osnovu odredbi Osnovnog krivičnog zakonika SR Jugoslavije iz 1993. godine, (a ne na osnovu Zakonika SFRJ iz 1976. godine koji je bio na snazi u vreme izvršenja krivičnih dela ali je predviđao teže kazne). Ona su ograničena na dve optužbe predviđene članom. 142. „Ratni zločini protiv civilnog stanovništva” i članom. 144: „Ratni zločini protiv ratnih zarobljenika”.

U ovom poglavlju Amnesty Internešnel objašnjava zašto je neprimenjivanje odredbi Krivičnog zakonika iz 2005. godine sporno kad je reč o omogućavanju vođenja krivičnog postupka u skladu sa međunarodnim pravom i normama.

Takođe se ukazuje i na neke od praznina u zakonskom okviru nastalih zbog propusta Tužilaštva za ratne zločine da primeni međunarodno pravo uključujući (kao što je navedeno) Krivični zakonik iz 2005. godine, u kome krivična dela predviđena međunarodnim pravom nisu uključena u zakonski okvir iz 1976.

Srbija je obavezna da po običajnom međunarodnom pravu i u svim okolnostima prizna prednost konvencionalnog i običajnog međunarodnog prava nad nacionalnim pravom.⁵³ Ova obaveza se odnosi na celokupno nacionalno zakonodavstvo uključujući Ustav Republike Srbije⁵⁴ i važeće zakone a ogleda se i u Bečkoj konvenciji o ugovornom pravu (BKUP) čija je Srbija ugovornica od 2001. godine.⁵⁵ Amnesty Internešnel se shodno tome ne slaže sa stavom koji je Srbija nedavno iznela pred Komitetom za prisilne nestanke da ratifikovani međunarodni sporazumi „moraju biti u skladu sa Ustavom”. Naprotiv, Ustav mora da bude u skladu sa međunarodnim pravom.⁵⁶ Srbija, prema tome, mora da sprovede sve neophodne izmene zakonodavstva kako bi ispunila obaveze koje ima prema međunarodnom pravu.

NEADEKVATAN ZAKONSKI OKVIR ZA ISTRAŽIVANJE I PROCESUIRANJE ZLOČINA PO MEĐUNARODNOM PRAVU

Čini se da pravo u Srbiji, u nizu oblasti koje se tiču istraživanja i procesuiranja ratnih zločina

poput onih koji su počinjeni tokom oružanih sukoba na teritoriji bivše Jugoslavije, nije u potpunosti saglasno sa međunarodnim pravom.

Ovde nije samo reč o teorijskoj raspravi o važećem zakonu. U sledećem, glavnom delu ovog izveštaja, Amnesty Internešenel ukazuje do koje mere ove praznine u zakonskom okviru, kada je reč o neprimenjivosti ili nepostojanju krivičnih dela, mogu da za ishod imaju nekažnjivost za neke oblike krivičnih dela odnosno procesuiranje koje ne uspeva da u punoj meri odrazi svu težinu počinjenog krivičnog dela. Zbog ovog propusta od tužilaštva i suda se traži da ispolje punu rešenost u utvrđivanju odgovornosti za najteže ratne zločine.

POGREŠNO TUMAČENJE I PRIMENA NAČELA ZAKONITOSTI (NULLUM CRIMEN SINE LEGE) I ODSUSTVO ISTRAGA ZLOČINA PROTIV ČOVEČNOSTI

Vlasti u Srbiji su nedavno objasnile da zločini protiv čovečnosti, definisani kao radnje „koje su preduzete kao deo šireg ili sistematskog napada uperenog protiv civilnog stanovništva”⁵⁷, i počinjeni na teritoriji bivše Jugoslavije tokom oružanih sukoba 90-ih godina prošlog veka, nisu istraživani ili procesuirani u Srbiji zato što zločini protiv čovečnosti, sve do 2005. godine, nisu bili definisani članovima srpskog zakona. U izveštaju podnetom Komitetu za prisilne nestanke, Srbija je iznela sledeće pojašnjenje:

„Kako taj zakon (Krivični zakon SRJ, sa izmenama iz 1993. godine) ne sadrži konkretne odredbe koje se odnose na krivično delo zločina protiv čovečnosti, u dosadašnjoj praksi suda (Viši sud u Beogradu) nije bilo slučajeva da jedno krivično delo bude kvalifikovano kao zločin protiv čovečnosti”.⁵⁸

Ovakav stav predstavlja pogrešnu interpretaciju i zloupotrebu načela zakonitosti (nullum crimen sine lege) što za uzvrat vodi nekažnjivosti odgovornih za takve zločine. Srbija je obavezna da istraži, i ukoliko postoji dovoljno prihvatljivih dokaza, procesuirati lica koja se sumnjiče da su krivično odgovorna za zločine po međunarodnom pravu, uključujući i zločine protiv čovečnosti, bez obzira kada su ta dela izvršena, kao što je navedeno u nizu sporazuma čiji je Srbija potpisnik. Kako je to objasnio jedan od vodećih pravnih stručnjaka: „U vreme kada je zločin počinjen, mora da postoji pisana ili nepisana norma na osnovu koje se, po međunarodnom pravu, može temeljiti krivica. Načelo zakonitosti (nullum crimen sine lege) je deo međunarodnog običajnog prava”.⁵⁹

Primeru radi, Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (MPGPP) u članu 15 predviđa: „1) Niko se neće smatrati krivim za dela ili propuštanja koja nisu predstavljala krivično delo prema domaćem ili međunarodnom pravu u vreme kada su bila počinjena. Isto tako, neće se izreći teža kazna od one koja se mogla primeniti u trenutku kada je krivično delo bilo izvršeno. Ako kasnije, posle izvršenja dela, zakonskom odredbom bude predviđena primena lakše kazne, prestupnik će se time koristiti. 2) Odredbe ovog člana ne protive se suđenju ili kažnjavanju svakog lica zbog dela ili propusta koji su smatrani krivičnim delom u trenutku kada su počinjeni, shodno opštim principima prava koja priznaju sve nacije.”⁶⁰

Član 15(1) je koncipiran tako da „spreči lice da izbegne kaznu za međunarodno krivično delo time što će u svojoj odbrani navesti da krivično delo nije bilo kažnjivo po zakonu zemlje o kojoj je reč”, dok je smisao člana 15(2) da utvrdi kako „se lice može smatrati krivim za dela ili propuštanja koja nisu bila kažnjiva po važećem nacionalnom zakonu u vreme kada je krivično delo učinjeno sve dok je kažnjivo po međunarodnom ugovornom ili običajnom pravu koje

je bilo na snazi u vreme izvršenja krivičnog dela".⁶¹

Evropska konvencija o ljudskim pravima (EKLJP) sadrži sličnu odredbu u članu 7: „Niko se ne može smatrati krivim za krivično delo izvršeno činjenjem ili nečinjenjem koje, u vreme kada je izvršeno, nije predstavljalo krivično delo po unutrašnjem ili međunarodnom pravu. Isto tako, ne može se izreći strožija kazna od one koja je bila propisana u vreme kada je krivično delo izvršeno. Ovaj član ne utiče na suđenje i kažnjavanje nekog lica za činjenje ili nečinjenje koje se u vreme izvršenja smatralo krivičnim delom prema opštim pravnim načelima koja priznaju civilizovani narodi”.⁶²

Manfred Novak, bivši specijalni izvestilac UN za pitanja mučenja i drugog okrutnog, nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, smatra da: „kao i u slučaju čl. 7(2) EKLJP, čl. 15(2) Pakta sadrži izuzeće od zabrane retroaktivnih unutrašnjih krivičnih zakona ukoliko su delo ili propuštanje, u vreme kada su učinjeni, predstavljali krivično delo po međunarodnom običajnom pravu”.⁶³

Evropski sud za ljudska prava je, u nizu predmeta, pružio tumačenje obima i primenljivosti načela zakonitosti u međunarodnom pravu. Sud je, na primer, u nedavnom predmetu protiv Bosne i Hercegovine, zaključio:

„Teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava koja spadaju u nadležnost Suda BiH mogu se podeliti u dve kategorije. Neki zločini, konkretno zločini protiv čovečnosti, su u domaći zakon uvedeni 2003. godine. Sud BiH i entitetski sudovi stoga nemaju nikakve druge mogućnosti nego da primenjuju Krivični zakon iz 2003. godine u takvim predmetima (vidi međunarodne materijale koji se citiraju u tačkama 31 i 32 u gornjem tekstu). S tim u vezi, Sud podvlači da se u predmetu Šimšić protiv Bosne i Hercegovine (dec.), br. 51552/10, 10. april 2012, aplikant žalio na osuđujuću presudu iz 2007. godine za zločine protiv čovečnosti, a u odnosu na djela koja su se dogodila 1992. godine. Sud je ispitao taj predmet, između ostalog, i prema Članu 7 Konvencije proglasio ga očigledno neutemeljenim. Sud je smatrao irelevantnom činjenicu da zločini protiv čovečnosti nisu predstavljali krivično djelo prema domaćem zakonu tokom rata 1992-95. obzirom da su ta djela u to vrijeme predstavljala krivično djelo prema međunarodnom pravu”.⁶⁴

Takođe, u predmetu protiv Estonije: „Sud potvrđuje da član 7 § 2 Konvencije izričito predviđa da ovaj član ne dovodi u pitanje suđenje i kažnjavanje lica za bilo kakvo delo ili propuštanje koje se u vreme izvršenja smatralo krivičnim delom prema opštim pravnim načelima koja priznaju civilizovani narodi. Ovo važi i za zločine protiv čovečnosti kod kojih je pravilo nezastarevanja utvrđeno Poveljom Nirnberškog tribunala”.⁶⁵

Na isti način je Specijalni sud za Liban, koga je na osnovu Glave 7 Povelje Ujedinjenih nacija 2006 godine osnovao Savet bezbednosti UN, protumačio načelo zakonitosti po međunarodnom pravu:

„Član 15 MPGPP u najmanju ruku dopušta da novije domaće zakonodavstvo (ili gde je to prihvatljivo, obavezujući slučaj) kada definiše krivično delo koje je već razmotreno u međunarodnom pravu, može da, bez narušavanja načela nullum crimen, to primeni i na krivična dela izvršena pre stupanja na snagu zakona. To podrazumeva da se od pojedinaca očekuje i zahteva da znaju kako je određeno ponašanje inkriminisano međunarodnim pravom:

prema tome, osoba, makar od momenta kada je istovetno ponašanje inkriminisano odnosno predviđeno domaćim pravnim poretkom, može biti kažnjena pred domaćim sudom čak i za delo koje je vremenski prethodilo uvođenju u domaće zakonodavstvo.”⁶⁶

U tom smislu Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u postupku protiv učinilaca ratnih zločina, kojim se pretežno regulišu osnivanje, organizacija, nadležnost i ovlašćenja Tužilaštva za ratne zločine u cilju otkrivanja, krivičnog gonjenja i suđenja učiniocima krivičnih dela počinjenih na teritoriji nekadašnje Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, mora biti primenjen ne samo na istraživanje i procesuiranje onih koji se sumnjiče da su krivično odgovorni za ratne zločine već i za genocid i zločine protiv čovečnosti.

Komitet UN za sprečavanje mučenja je 2009. godine zaključio da Srbija treba da se postara da će: „Sva lica, uključujući visoke starešine policije, vojna lica i političke zvaničnike koji se sumnjiče za učestvovanje kao i učinioci ratnih zločina i zločina protiv čovečnosti, putem adekvatnog kaznenog postupka biti izvedeni pred lice pravde, uključujući i posle planiranog zatvaranja Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju.”⁶⁷

Koliko je, međutim, Amnesty Internešenelu poznato, tužilaštvo u Srbiji nije nikada sprovelo istragu niti je procesuiralo za zločine protiv čovečnosti. Ovde nije reč o teoretskom pitanju: oklevanje Tužilaštva za ratne zločine da podigne optužnice za zločine protiv čovečnosti – predviđene članom 371 Krivičnog zakonika Srbije iz 2005. godine - može imati praktične posledice kada je u pitanju nekažnjivost što je i potvrđeno u nizu slučajeva koji su navedeni u četvrtom poglavlju kada su, pre svega u vezi sa Kosovom, krivični postupci pokretani na osnovu člana 142 (ratni zločini) uprkos činjenici da su krivična dela navedena u optužnici učinjena po završetku oružanog sukoba.

Amnesti Internešenel podseća da Srbija, kao zemlja ugovornica Konvencije o neprimenjivanju zakonske zastarelosti za ratne zločine i zločine protiv čovečnosti iz 1968. godine, ne može da primeni zastarelost na zločine protiv čovečnosti ‘bez obzira kada su učinjeni’.⁶⁸

NEPOSTOJANJE KRIMINALIZACIJE PRISILNIH NESTANAKA

Srbija je, kao zemlja ugovornica Međunarodne konvencije o zaštiti svih lica od prisilnih nestanaka (KZPN), od 2011. godine, dužna da: „preduzme neophodne mere kako bi obezbedila da prisilni nestanak bude krivično delo prema njenom krivičnom zakonu”.⁶⁹ Za zločin prisilnog nestanka se članom 2 Konvencije smatra: „hapšenje, pritvaranje, otmica, ili bilo koji drugi oblik lišavanja slobode od strane državnih organa ili lica ili grupe lica koja postupaju po ovlašćenju, uz podršku ili saglasnost države, nakon čega se odbija da se prizna lišavanje slobode ili se skriva sudbina nestalog lica ili mesto na kome se ono nalazi, čime se takvo lice stavlja van zaštite zakona”.

U članu 3, uz to, postoji izričita obaveza da se učiniocima krivičnog dela smatraju ne samo predstavnici državnih organa već i lica ili grupa lica koja postupaju bez ovlašćenja, podrške ili saglasnosti države. Shodno tome, Srbija je u obavezi da ponašanje zabranjeno članom 2. izvršeno od strane ovih lica, u domaćem zakonu definiše kao krivično delo.

Kada je reč o kriminalizaciji prisilnih nestanaka u domaćem pravu Srbija je prošlog januara, pred Komisijom za prisilne nestanke predočila da: „Krivično zakonodavstvo Republike Srbije ne sadrži izričitu definiciju prisilnog nestanka u smislu člana 2 Konvencije”.⁷⁰

Amnesti Internešenel podseća da obaveza predviđena članom 4 zahteva da države ugovornice prisilne nestanke definišu kao zasebno i samostalno krivično delo. Definisane krivičnih dela koja su često povezana sa prisilnim nestancima poput otmice, protivpravnog pritvaranja, nezakonitog lišenja slobode, mučenja ili vansudskog pogubljenja u ovom slučaju nije dovoljno.

Amnesti Internešenel poziva vlasti u Srbiji da smesta ispune svoje obaveze prema međunarodnom pravu i prisilni nestanak kvalifikuju kao krivično delo u okviru domaćeg zakonodavstva. Srbija bi trebalo da, zakonski i praktično, izvrši svoje obaveze predviđene Konvencijom kao i odgovarajućim međunarodnim normama i standardima.⁷¹

NEADEKVATNO DEFINISANJE RATNIH ZLOČINA SEKSUALNOG NASILJA

Sudskom praksom MKSJ i Međunarodnog krivičnog suda za Ruandu (MKSR) ustanovljeno je da se, u zavisnosti od okolnosti, silovanje i drugi oblici seksualnog nasilja mogu smatrati mučenjem, ratnim zločinima, zločinima protiv čovečnosti ili genocidom. Rimski statut međunarodnog krivičnog suda izričito predviđa da silovanje, seksualno ropstvo, prisilna prostitucija, prisilna trudnoća, prisilna sterilizacija ili bilo koji drugi oblik seksualnog nasilja slične težine predstavljaju ratni zločin i zločin protiv čovečnosti.⁷²

Amnesti Internešenel smatra da bi član 142 koji se jedino odnosi na „silovanje” mogao da dovede do neodgovarajućeg procesuiranja te da je nespojiv sa međunarodnim normama. Iako lokalna sudska praksa poznaje više oblika prinude, definicija silovanja u skladu sa međunarodnim normama trebalo bi da, na primer, konkretno ukaže na „silu, pretnju silom ili prinudu”⁷³ kako bi se dozvolilo postojanje elementa prinude kako to predviđa i MKS.⁷⁴

Iako su, uz to, u članu 371 Krivičnog zakonika SFRJ seksualno ropstvo⁷⁵ i mučenje kvalifikovani kao zločini protiv čovečnosti, optužbe za ova dela nisu pomenute ni u jednoj optužnici. Seksualno nasilje je, prema međunarodnom krivičnom pravu, definisano kao oblik mučenja; Amnesti Internešenel smatra da sva krivična dela seksualnog nasilja moraju da budu tretirana sa istom ozbiljnošću kao i mučenje.⁷⁶

ODGOVORNOST ZAPOVEDNIKA I DRUGIH PRETPOSTAVLJENIH

Neuspeh u istrazi i procesuiranju komandanata i civilnih pretpostavljenih daje povoda za zabrinutost kada je u pitanju borba protiv nekažnjivosti u Srbiji.⁷⁷ To važi za one koji su optuženi za izdavanje kriminalnih naređenja ali je još očiglednije kada je reč o komandnoj odgovornosti.

Doktrina komandne odgovornosti⁷⁸ je po međunarodnom običajnom pravu⁷⁹ oblik individualne krivične odgovornosti pri čemu pretpostavljeni, bilo vojni komandant ili civilni nadređeni, može biti odgovoran za postupke svojih podređenih odnosno ako on ili ona, u suštini, propuste da preduzmu mere kojima bi se sprečilo izvršenje krivičnog dela ili spreče njihovo preduzimanje.

Ovo je dodatni vid odgovornosti koji je izdvojen od drugih, ništa manje važnih vidova odgovornosti kao što su planiranje, naređivanje, pomaganje i podržavanje za šta zapovednici ili civilni pretpostavljeni mogu da budu odgovorni. Međutim, neprimenjivanje komandne odgovornosti nužno dovodi do nekažnjivosti brojnih čelnika koji snose najveću odgovornost za zločine počinjene za vreme oružanih sukoba tokom 90-ih godina. Istini za volju, to priznaje i član 384 Krivičnog zakonika iz 2005. godine „Nesprečavanje vršenja krivičnih dela protiv

čovečnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom”, ali se ovaj član ne primenjuje.

Dopunski protokol uz Ženevske konvencije o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba (Protokol I) (1977)⁸⁰ među čijim državama ugovornicama je i Srbija (i čija je država ugovornica, u vreme oružanih sukoba, bila i bivša Jugoslavija) ovako definiše odgovornost zapovednika i drugih pretpostavljenih kada je reč o ratnim zločinima: „Činjenica da je povredu Konvencija ili ovog protokola izvršio neki potčinjeni ne oslobađa njegove starešine krivične ili disciplinske odgovornosti, već prema slučaju, ukoliko su oni znali, ili imali informacije koje su im omogućile da zaključe pod okolnostima koje su vladale u to vreme, da je on izvršio ili da će izvršiti takvu povredu i ako nisu preduzeli sve moguće mere u granicama svoje moći da spreče ili suzbiju povredu”.

Efikasno komandovanje je važno oruđe u garantovanju da će zločini po međunarodnom pravu biti sprečeni a ako do njih, bez obzira na sve, dođe, da će učinioci biti kažnjeni.⁸¹ Odgovornost starešina za nehat primenjena je već na suđenjima koja su usledila posle Nirmberških procesa.⁸²

Iako je TRZ podiglo optužnice za ratne zločine protiv jednog, premda malog, broja oficira nižih činova, ni jedan od visokih vojnih ili policijskih oficira ili političara (ako ostavimo po strani predmete pred MKSJ), nije bio optužen na osnovu komandne odgovornosti.

Pojedini posmatrači tvrde da bi podizanjem optužnice utemeljene na odgovornosti zapovednika bio prekršen Ustav Republike Srbije⁸³ zato što komandna odgovornost nije bila ustanovljena u zakonu koji je, za vreme oružanih sukoba, bio na snazi u bivšoj Jugoslaviji.⁸⁴ Tužilaštvo za ratne zločine, po rečima glavnog tužioca „ne odlučuje o pitanjima komandovanja [odgovornosti]”. Kao što je u prethodnom tekstu već objašnjeno, ovde je reč o pogrešnom tumačenju načela zakonitosti. Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija je bila država ugovornica Protokola i daleko pre oružanih sukoba iz 90-ih godina, odnosno još od 1978. godine, pa je samim tim Srbija, koja tvrdi da ima pravo međunarodnopravnog kontinuiteta u odnosu na bivšu Jugoslaviju, obavezna da ga se pridržava a ne da se poziva na odredbe svog domaćeg prava kao na opravdanje da to ne čini.⁸⁵

Fond za humanitarno pravo je, povrh toga, primetio da „Uputstvo o primeni pravila međunarodnog ratnog prava o oružanim snagama SFRJ, usvojeno 1988. godine a primenjivano tokom 90-ih, jasno definiše komandnu odgovornost vojnih zapovednika.” Član 21 Uputstva kaže:

„Vojni starešina, lično je odgovoran za povrede pravila ratnog prava ako je znao ili je mogao da zna da njemu potčinjene ili druge jedinice ili pojedinci pripremaju izvršenje takvih povreda, pa u vreme kada je još bilo moguće sprečiti njihovo izvršenje ne preduzmu mere da se te povrede spreče. Lično je odgovoran i onaj vojni starešina koji zna da su povrede pravila ratnog prava izvršene, a protiv prekršioca ne pokrene disciplinski ili krivični postupak ili, ako nije nadležan za pokretanje postupka, prekršioca ne prijavi nadležnom vojnom starešini.”⁸⁶

Tužilaštvo Srbije je, u najkraćem, obavezno da istraži i da, ukoliko postoji dovoljno prihvatljivih dokaza, procesuirá lica osumnjičena da su krivično odgovorna za zločine po međunarodnom pravu pa tako i u skladu sa načelom komandne odgovornosti.

4. OPTUŽNICE I PROCESUIRANJE

Amnesti Internešnel je u prethodnim poglavljima identifikovao neke od prepreka koje stoje na putu efikasnog istraživanja i procesuiranja zločina po međunarodnom pravu. U ovom poglavlju bavimo se uticajem koji ti faktori imaju u praksi, kako na optužnice tako i na procesuiranje, te ukazujemo na osnove za dodatnu zabrinutost kada je reč o krivičnom gonjenju za zločine po međunarodnom pravu pred Odeljenjem za ratne zločine.

NEDOSTACI KOJI PROISTIČU IZ NEADEKVATNOG ZAKONSKOG OKVIRA

Amnesti Internešnel smatra da se zbog odsustva zakonskog okvira usklađenog sa međunarodnim humanitarnim pravom i standardima u oblasti ljudskih prava te shodno tome i izostanka optužnica za zločine protiv čovečnosti i ratne zločine seksualnog nasilja kao i veoma malog broja krivičnih postupaka protiv zvaničnika na visokom položaju (uključujući i na osnovu komandne odgovornosti) žrtvama zločina po međunarodnom pravu uskraćuje pravo na pravdu dok učinioci ostaju nekažnjeni ili im se izriču kazne koje ne odražavaju težinu dela za koje su optuženi. Kao što se može videti u nastavku ovog izveštaja, Apelacioni sud je u nekoliko predmeta naložio ponovno suđenje zbog pogrešne kvalifikacije krivičnog dela. Ima, međutim, znakova da pravosuđe, uključujući i Apelacioni sud, postaje sve više svesno problema koji je nastao zbog izostanka optužnica za zločine protiv čovečnosti kao i neuspeha Tužilaštva za ratne zločine da protiv visokih zvaničnika podigne optužnice na osnovu njihove krivične pa i komandne odgovornosti.

NEPODIZANJE OPTUŽNICA PROTIV VISOKIH ZVANIČNIKA

Iako je MKSJ sudio najvišim zvaničnicima⁸⁷, tokom deset godina od osnivanja Tužilaštva za ratne zločine optuženo je tek nekoliko vojnih i policijskih starešina, ali nijedan političar ili vladin funkcioner. Optuženo je samo nekoliko nižih oficira Jugoslovenske narodne armije (JNA) ili Vojske Jugoslavije (VJ) ili policije i to mahom zbog izvršenja zločina. Svega nekolicina njih su optuženi jer su kao zapovednici bili krivično odgovorni dok ni jedan nije optužen na osnovu komandne odgovornosti. U većini slučajeva su procesuirani obični vojnici, rezervisti ili pripadnici paravojnih snaga i policije. Nisu procesuirana lica koja su se nalazila na komandnim položajima, bez obzira da li su izdavala naređenja ili su svojim činjenjem ili nečinjenjem, bila odgovorna za zločine po međunarodnom pravu ili su propustili da spreče potčinjene da učine takve zločine.⁸⁸

Ishod svega je veliki jaz koji postoji između procesuiranja najviših političkih i vojnih lidera pred MKSJ i nisko rangiranih vojnika, pripadnika paravojnih jedinica i policajaca koji su procesuirani pred Odeljenjem za ratne zločine što dovodi do nekažnjivosti visokih vojnih i policijskih oficira i zvaničnika za koje se osnovano sumnja da su krivično odgovorni (po bilo kom osnovu ili obliku krivične odgovornosti).

LOVAS: IZOSTANAK OPTUŽNICA PROTIV KOMANDANATA

Odeljenje za ratne zločine je u junu 2012. godine izreklo osuđujuću presudu četrnaestorici Srba iz Hrvatske, mahom pripadnika lokalne Teritorijalne odbrane ali i paravojnih snaga, za ratne zločine protiv civilnog stanovništva počinjene oktobra 1991. godine u selu Lovas u istočnoj Hrvatskoj i osudio ih na ukupno 128 godina zatvora. Oni su proglašeni krivim za nečovečno postupanje, mučenje, povrede telesnog integriteta (premlaćivanje, ranjavanje ili

nanošenje teških telesnih povreda) i ubistva, što je imalo za posledicu ubistvo 40 a lakše ili teže ranjavanje 11 hrvatskih civila.

Optužnicom nisu bili obuhvaćeni oficiri Jugoslovenske narodne armije (JNA) koji su navodno naredili da se zarobljeni civili likvidiraju. Marijana Toma iz beogradskog Fonda za humanitarno pravo rekla je za Balkan Insight da je „izgleda bio interes srpskog tužilaštva da se pripadnici JNA ne procesuiraju.”⁸⁹ Mirko Kovačić, rođak jedne od žrtava, kaže da je „Armija u neku ruku zaštićeni medved koji se ne sme dirati.”⁹⁰

Samo jedan od oficira iz sastava Druge proleterske gardijske mehanizovane brigade JNA (za koga je sud smatrao da je komandovao celokupnom operacijom) je optužen i procesuiran. Predsednica sudskog veća je govoreći o JNA prilikom obrazlaganja presude, pored ostalog rekla „Čuli smo u ovoj sudnici punim imenom i prezimenom ko su još akteri kritičnih dešavanja, neki su nam bili i svedoci, pa bi stoga bilo pravično i za žrtve i za optužene, da tužilac ispuni svoje obećanje dato u završnoj reči i pozabavi se njihovom krivičnom odgovornošću.”⁹¹

U izricanju kazne osuđenima sud je, međutim, uzeo u obzir komandnu ulogu petorice okrivljenih (uključujući i potpukovnika JNA Miodraga Dimitrijevića), kao otežavajuću okolnost i sledstveno tome im izrekao i teže kazne.⁹²

Slične kritike je u predmetu Beli Manastir, takođe mestu u Hrvatskoj, iznelo sudsko veće koje je obrazlažući presudu istaklo da „pored optuženih odgovornost snose i njihovi pretpostavljeni, jer su oni znali za počinjene zločine i njihove počinioce ali nisu nikoga procesuirali.”⁹³

ČUŠKA: ODGOVORNOST ZAPOVEDNIKA

Iako član 142 sadrži konkretne odredbe protiv „naređivanja” [ratnih zločina protiv civilnog stanovništva], malo je optužnica podignuto a osude su retko iziricane. Na primer, poslednja izmenjena optužnica protiv osoba odgovornih za ratne zločine protiv civilnog stanovništva počinjenih maja 1999. u selu Čuška na Kosovu, prepoznaje konkretnu krivičnu odgovornost Toplice Miladinovića, komandanta 177. Vojnoteritorijalnog odreda Peć koji je kao jedinica bio potčinjen Vojsci Jugoslavije (VJ). U optužnici se, pored ostalog, kaže:

“Dana 13. maja 1999. godine u Peći, u komandi Vojske Jugoslavije, Toplica Miladinović, je u svojstvu komandanta rezervnog sastava 177. Vojnoteritorijalnog odreda naredio svojim potčinjenim, pa i pokojnom Nebojši Miniću, neposrednom komandiru prvog voda 177.VTO Peć, da se u selima Čuška, Pavljan i Zahač 14. maja 1999. godine izvrši pretres terena u cilju navodnog pronalaska i likvidacije naoružanih pripadnika OVK i oduzimanja oružja.

Iako je bio svestan da će prilikom izvršenja tog naređenja biti izvršeno krivično delo od strane jedinice kojom je neposredno komandovao sada pokojni Nebojša Minić; [...] te je konkretna naredba imala za posledicu da pok. Nebojša Minić, sa pripadnicima svoje jedinice, prema civilnom stanovništvu primenjuje mere zastrašivanja i terora, na način da su pod njegovom komandom na terenu, protivzakonito i samovoljno uništavali civilnu imovinu, palili porodične kuće i ekonomske objekte, stoku i motorna i druga vozila, prisvajali imovinu civila u velikim razmerama otimajući od njih novac, nakit, dragocenosti, motorna vozila, te vršili masovna i pojedinačna ubistva civila sve sa ciljem da trajno napuste svoje domove, pa je optuženi Toplica Miladinović izdavanjem konkretne naredbe na takve posledice pristao.”⁹⁴

Toplica Miladinović i osam drugih okrivljenih su 11. februara 2014. godine proglašeni krivim u prvostepenom postupku; Miladinoviću je, na osnovu njegove odgovornosti kao komandanta, kao i još dvojici okrivljenih izrečena maksimalna zatvorska kazna od 20 godina. Presuda u pisanom obliku nije bila dostupna u trenutku kada je pisan ovaj izveštaj.⁹⁵

Oficir Vojske Srbije Pavle Gavrilović, komandir Pozadinskog bataljona 549. motorizovane brigade Vojske Jugoslavije je, kako se izveštava, takođe optužen za izdavanje naređenja.⁹⁶

ZVORNIK II: KOMANDNA ODGOVORNOST?

Čini se da je Tužilaštvo za ratne zločine, u jednom slučaju, bilo na korak do prihvatanja doktrine komandne odgovornosti. U optužnici Zvornik II, TRZ izričito pominje elemente komandne odgovornosti navodeći da je Branko Popović „u svojstvu Komandanta Štaba Teritorijalne odbrane u Zvorniku bio u obavezi da onemoguće i spreče svako nezakonito ponašanje angažovanih u ovoj akciji pripadnika TO a posebno da onemoguće neopravdana ubistva koja su ovi činili, što je i bila njihova obaveza propisana Pravilima iz čl. 3. stav 1. tačka 1. pod a), b) i c) IV Ženevske konvencije i iz čl. 4. stav 2. tačka a), c) i e) Protokola II.”⁹⁷

Predsednica sudskog veća Tatjana Vuković je, obrazlažući presudu 2010. godine, radnje Branka Popovića kvalifikovala kao ‘pomaganje i podržavanje nečinjenjem’ i zaključila da je Popović krivično odgovoran za svoje potčinjene „zato što je svesno propustio da u objektima u kojima su bili zatvoreni taoci stražarima koji su ih čuvali izda naredbe i preduzme mere kojima bi zaštitio život i telesni integritet talaca, usled kojeg nečinjenja je došlo do ubistva i telesnog povređivanja.” Branko Popović je proglašen krivim i osuđen na 15 godina zatvora. Apelacioni sud je 2012. godine potvrdio ovu presudu.⁹⁸

Iako to možda ne bi imalo uticaja na konačnu presudu, Amnesty Internešenel veruje da je, zbog postupanja u skladu sa međunarodnim pravom, trebalo da se razmišlja i o optuživanju Branka Popovića za krivično delo predviđeno članom 384 Krivičnog zakonika iz 2005. godine, odnosno za „Nesprečavanje vršenja krivičnih dela protiv čovečnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom.”

OKLEVANJE U POKRETANJU ISTRAGA I PROCESUIRANJU

Iako ima znakova koji ukazuju na spremnost sudova da pažljivo razmotre optužnice protiv visokih zvaničnika, uključujući i za neki od oblika komandne odgovornosti, Tužilaštvo za ratne zločine okleva da se u to upusti. Samo u jednom od predmeta o kojima smo govorili u prethodnom delu izveštaja je zapovednik optužen na osnovu konkretne komandne odgovornosti. Pojedini komentatori tvrde da je nepodizanje optužnica ove vrste uslovljeno pomanjkanjem političke volje, drugi ukazuju na nedostatak kapaciteta.

Kako kaže Ivan Jovanović „Uveren sam da tužiocu niko nije rekao da ne ide do tog nivoa. Većina bivših pukovnika ili drugih visokih oficira iz tog vremena nije danas toliko uticajna, tako da je možda ovde pre reč o samocenzuri? Život je lakši, otpori su manji, ne provocirate ljude koji mogu da vam zagorčaju život, izbegavaju se mediji i pritisak na porodicu. Nije to samo pitanje politike, to je takođe i stvar pravnog mentaliteta. Neki od elemenata međunarodnog prava [ovde] jednostavno nisu prihvatljivi.“⁹⁹

Glavni tužilac, sa druge strane, uzvraća stavom da osnovni razlog što je procesuiran tako mali broj visokih vojnih ili policijskih oficira, predstavljaju teškoće u pronalaženju svedoka

spremnih da protiv njih svedoče: „Kada su u predmetu Suva Reka podignute optužnice protiv viskih oficira policije, svedoci su nailazili na velike prepreke. Upravo zbog pritiska vršenog na svedoke je, nalažost, oslobođen visoki starešina policije.”¹⁰⁰

To potvrđuje i Ivan Jovanović: „Za procesuiranje visokih zvaničnika presudna je spremnost svedoka da se jave i svedoče. Oni kojima su izdavana naređenja, ili su bili očevici kada su naređenja izdata, moraju da pruže te dokaze. U predmetu Suva Reka nije bilo svedoka koji bi svedočili protiv Radisava Mitrovića komandanta 37. odreda Posebnih jedinica policije (PJP), posle rata pomoćnika komandanta Žandarmerije Republike Srbije. Nema svedoka, nema ni dokaza.”¹⁰¹

OPTUŽNICA ZA BATAJNICU?

Dana 21. maja 2013. godine, dvojica osumnjičenih – jedan od njih aktivni pripadnik Žandarmerije – lišeni su slobode pod sumnjom da su počinili ratne zločine protiv civilnog stanovništva. Oni su deo grupe od pet osoba optuženih za učešće u ubistvu najmanje 65 albanskih civila sa Kosova izvršeno u selu Ljubenić na Kosovu tokom aprila i maja 1999. Pomenuta lica takođe su optužena za deportaciju i prebacivanje posmrtnih ostataka žrtava iz Ljubenića na teren za obuku MUP-a Srbije u Batajnici pored Beograda, gde su sahranjeni u masovnoj grobnici. Tužilaštvo je, kako se navodi, do dokaza u ovom predmetu došlo na osnovu svedočenja više svedoka koji su bili neposredni učesnici pomenutih događaja.¹⁰² Međutim, kada je 22. novembra tužilac objavio da je podignuta optužnica u predmetu Ljubenić, prenos posmrtnih ostataka u Batajnicu nije ni pomenut. U vreme pisanja ovog izveštaja, optužnica u ovom predmetu još uvek nije bila objavljena: ostaje da se vidi da li će i jedan visoki zvaničnik odgovoran za operaciju prikrivanja biti optužen.¹⁰³

Kako je već pomenuto u trećem poglavlju ovog izveštaja, i pored činjenice da je Srbija potpisala i ratifikovala Konvenciju o zaštiti svih lica od prisilnih nestanaka, po zakonu Srbije prisilni nestanci ne predstavljaju kaznom zaprečeno krivično delo. Amnesty Internešnel smatra da bez odgovarajuće kvalifikacije dela, kvalifikacije drugih krivičnih dela povezanih sa prisilnim nestancima, kao što su otmica¹⁰⁴ ili protivpravno pritvaranje (ili kao u ovom slučaju, deportacija i prenos posmrtnih ostataka) nisu dovoljne te poziva Srbiju da u svoj zakon uvede krivično delo prisilnih nestanaka, u skladu sa obavezama koje proističu iz Konvencije o zaštiti svih lica od prisilnih nestanaka.

Prema članu 7 (1) (i) Rimskog statuta prisilni nestanci definisani su kao zločini protiv čovečnosti „radnje koje su preduzete kao deo šireg ili sistematskog napada usmerenog protiv civilnog stanovništva, kao takvog.” U postupku pred MKSJ, bivši pomoćnik ministra unutrašnjih poslova i načelnik Resora javne bezbednosti (RJB), odgovoran za sve jedinice RJB na Kosovu, je, kada je reč o prisilnim nestancima etničkih Albanaca, optužen za pojedinačnu i zajedničku odgovornost zbog svog učešća u „zajedničkom zločinačkom poduhvatu ... [uključujući i to] ... da je zajedno sa [Vlajkom] Stojiljkovićem i drugima, preuzeo vodeću ulogu u planiranju, podsticanju, naređivanju i sprovođenju u delo programa prikrivanja krivičnog dela ubistva od strane pripadnika RJB i potčinjenih jedinica a u koordinaciji sa osobama iz Resora državne bezbednosti (RDB) i VJ.”¹⁰⁵ Pretresno veće je, u februaru 2011. godine, utvrdilo da je Vlastimir Đorđević, pored ostalog, imao i vodeću ulogu u nastojanjima MUP-a da se prikriju ubistva i da je to činio kao član zajedničkog zločinačkog poduhvata i pomažući i podržavajući izvršenje krivičnog dela. Đorđević je proglašen krivim po tri tačke optužnice za zločine protiv čovečnosti i po dve tačke optužnice za kršenje zakona i običaja ratovanja.¹⁰⁶ Amnesty Internešnel smatra da svi koji su osumnjičeni za učešće u deportaciji i prenosu posmrtnih ostataka kosovskih Albanaca u Srbiju moraju biti optuženi i za zločine po međunarodnom pravu – za ratne zločine i/ili zločine protiv čovečnosti.

RATNI ZLOČINI ILI ZLOČINI PROTIV ČOVEČNOSTI?

Tužilaštvo za ratne zločine je u značajnom broju predmeta u vezi sa Kosovom podiglo optužnice i procesuiralo okrivljene na osnovu člana 142 (ratni zločini protiv civilnog stanovništva) iako su se navodna krivična dela dogodila posle internacionalizovanog oružanog sukoba u junu 1999. godine, okončanog Vojno-tehničkim (Kumanovskim) sporazumom između NATO i SRJ 9. juna i rezolucijom UN 1244/99 usvojenom 10. juna.¹⁰⁷ Osvrćući se na zabrinutost, izraženu od strane Apelacionog suda, ali i pred tim sudom, o primenljivosti optužbi za ratne zločine na vreme izvan perioda u kome se vodio oružani sukob, Amnesty Internešenel smatra da treba razmotriti da li navodna krivična dela mogu biti kvalifikovana kao ratni zločini ili je možda primerenije da okrivljeni, umesto ili zajedno sa prvobitnim krivičnim delom, bude optužen za zločine protiv čovečnosti. Iako su presude Apelacionog suda po ovom pitanju bile šarolike, postoji opasnost da bi neutvrđivanje tačne kvalifikacije krivičnih dela moglo da dovede do nekažnjivosti.

Pokretanjem pitanja vremena primene, Amnesty Internešenel svakako ne želi da sugeriše kako je procesuiranje za zločine protiv čovečnosti jedino moguće po okončanju oružanog sukoba; krivično gonjenje za zločine protiv čovečnosti je moguće u svakom trenutku ako je do kršenja međunarodnog humanitarnog prava došlo u okviru šireg ili sistematskog napada uperenog protiv civilnog stanovništva u skladu sa članom 371. Krivičnog zakonika iz 2005. godine.

GNJILANSKA GRUPA

Članovi „Gnjilanske grupe” nekadašnjih pripadnika Oslobodilačke vojske Kosova (OVK) optuženi su i suđeno im je na osnovu člana 142 (1) za „ratne zločine protiv civilnog stanovništva.” Navodni zločini – među kojima i otmice, mučenje i silovanja – činjeni su, međutim, u razdoblju od 17. juna 1999. godine pa sve do septembra iste godine, znatno posle okončanja internacionalizovanog oružanog sukoba. Tužilaštvo je optužnicu utemeljenu na članu 142 (1) pravdalo time da je oružani sukob „nastavljen kao unutrašnji sukob daleko posle 20. juna 1999.”¹⁰⁸

Tokom žalbenog postupka, odbrana Aguša Memešija dovela je u pitanje klasifikaciju navodno počinjenog krivičnog dela ukazujući da u navedenom vremenskom periodu od 17 – 23 juna 1999. godine, nije bilo vojnog sukoba.¹⁰⁹ Apelacioni sud je, i pored toga, odbacio žalbu u ovom predmetu tvrdeći da su oštećene strane C1 i C2 pritvorene i mučene tokom oružanog sukoba.¹¹⁰ Amnesty Internešenel smatra da otmice izvršene po okončanju oružanog sukoba u junu 1999. godine, predstavljaju deo šireg pa i sistematskog napada na civilno stanovništvo koji može da se kvalifikuje kao zločin protiv čovečnosti te ga kao takvog i treba istraživati.¹¹¹

MARK KAŠNJETI

Apelacioni sud je, ipak, u drugom predmetu pokrenuo ovo pitanje. Pripadnik OVK Mark Kašnjeti je 19. novembra 2012. godine, proglašen krivim i osuđen za otmicu Božidara Đurovića i Ljubomira Zdravkovića, izvršenu 14. juna 1999. godine, kao i za naknadno zlostavljanje otetih. Kašnjeti je, na osnovu člana 142, optužen za ratni zločin nad civilnim stanovništvom.

Apelacioni sud je, 8 marta 2013. godine, prihvatio žalbu odbrane i ukinuo presudu naloživši ponovno suđenje te ustvrdio da presuda sadrži više ozbiljnih grešaka i pored ostalog zaključio da je „stav prvostepenog suda, koji se odnosi na postojanje oružanog sukoba, nejasan i nedovoljno obrazložen, odnosno da su u pobijanoj presudi dati sumarni razlozi zbog kojih isti smatra da je dana 14.06.1999. godine, postojao opisani unutrašnji i međunarodni oružani sukob, imajući u vidu da je dana 09.06.1999. godine potpisan tzv. Kumanovski sporazum

kojim je predviđen prekid neprijateljstava na području Kosova." Apelacioni sud je istovremeno doveo u pitanje kvalitet dokaza o identitetu optuženog. Mark Kašnjeti je, i pored svega, na ponovljenom suđenju juna 2013. godine proglašen krivim za ratne zločine.¹¹²

BRAĆA BITIĆI

Pitanje vremenskih odrednica ponovo je izbilo u prvi plan još jednim rešenjem Apelacionog suda iz januara 2013. godine i to posle druge oslobađajuće presude okrivljenima u predmetu braće Bitići. Sud je utvrdio da se optuženima ne može suditi na osnovu člana 144 (Ratni zločini protiv ratnih zarobljenika) jer nije moguće utvrditi da su tri brata, Amerikanci albanskog porekla i bivši pripadnici OVK, bili ratni zarobljenici. Sud je konkretno naveo da su braća na teritoriju Srbije ušla po okončanju oružanog sukoba 9. juna 1999.¹¹³

NEPOSTOJANJE OPTUŽNICA I PROCESUIRANJA ZA ZLOČINE SEKSUALNOG ZLOSTAVLJANJA

I pored niza pouzdanih izveštaja o silovanjima i zločinima seksualnog nasilja koje su, tokom ratova 90-ih godina prošlog veka, navodno počinile srpske snage (ili snage pod njihovom komandom), Odeljenje za ratne zločine Višeg suda u Beogradu nije uspelo da žrtvama silovanja i drugih zločina seksualnog nasilja obezbedi pristup pravdi. Primera radi, i pored toga što je MKSJ visoke zvaničnike proglasio krivim zbog komandne odgovornosti koju su imali tokom napada seksualne prirode na Kosovu, Tužilaštvo za ratne zločine nije optužilo niti je pred lice pravde izvelo i jednog od direktnih počinitelja tih krivičnih dela.¹¹⁴

Prema saznanjima Amnesti Internešenela, pred Odeljenjem za ratne zločine je samo pet puta vođen postupak u vezi sa ratnim zločinima seksualnog nasilja; okrivljeni su, na osnovu člana 142 (1) u svakom od tih predmeta bili optuženi za ratne zločine protiv civilnog stanovništva.¹¹⁵

Dve optužnice podignute su protiv kosovskih Albanaca. Odeljenje za ratne zločine je u septembru 2006. godine bivšeg pripadnika OVK Antona Lekaja proglasilo krivim i osudilo na 13 godina zatvora. On je, pored ostalog, optužen za silovanje romske devojčice u hotelu Paštrik u Đakovici 12 juna 1999. godine kao i za silovanje muškarca romske nacionalnosti u noći između 13. i 14. juna; ove i druge optužbe tiču se događaja koji su usledili nakon što je OVK 12. juna 1999. godine otela romsku devojčicu i druge svatove sa njene svadbe.¹¹⁶

U januaru 2011. godine, prvostepeni sud proglasio je pripadnike „Gnjilanske grupe” krivim za ratne zločine. Optužnica je sadržala optužbe za ponovljeno silovanje, nehumano ponašanje i narušavanje telesnog integriteta (mučenje) kosovskih Srkinja koje su protivpravno lišene slobode 17. juna 1999. godine i držane u podrumu zajedno sa drugim ženama gde su silovane i mučene.¹¹⁷ Dve žene, koje su 23. juna 1999. uspele da pobegnu, pojavile su se na suđenju kao zaštićeni svedoci C1 i C2; dodatni dokazi pribavljeni su svedočenjem brata C1, mišljenjem psihijatra i na osnovu medicinske dokumentacije.¹¹⁸

Kao što je već u ranijem tekstu navedeno, događaji pomenuti u ova dva predmeta dogodili su se posle 9. juna 1999. godine. Trebao je stoga možda razmotriti i uključivanje u optužnicu člana 371, Zločini protiv čovečnosti.

Optužbe za zločine protiv čovečnosti mogle bi takođe da se podnesu i kada postoje dokazi da je konkretni događaj predstavljao deo šireg ili sistematskog napada na civilno stanovništvo, kao što se dogodilo u narednom slučaju. Dana 22. februara 2013. godine, Zoran Alić i još

šest pripadnika paravojne formacije pod imenom „Simini četnici” proglašeni su krivim na osnovu člana 142 za ratne zločine uključujući mučenje, silovanje i seksualno ropstvo te ubistvo 23 Roma, među kojima su bili maloletnici i jedna trudnica, u selu Skočić u opštini Zvornik u BiH za šta su im izrečene kazne zatvora u trajanju od dve do 20 godina.¹¹⁹

Zločini seksualnog zlostavljanja, izneti u optužnici, uključivali su naredbu dedi i unuku da svuku odeću i da se međusobno oralno zadovoljavaju posle čega je neimenovani vojnik starijem čoveku odsekao penis. Trinaestogodišnja devojčica je silovana a potom, zajedno sa većinom članova porodice, ubijena. Zaštićene svedokinje „Alfa”, „Beta” i „Gama” koje su u to vreme imale 13, 15 i 19 godina, bile su silovane a zatim odvedene u selo gde su bile pritvorene u kućama u kojima je, između jula 1992. i decembra 1992. te početka 1993. godine jedinica boravila. Bile su prisiljene da kuvaju, peru odeću i uniforme i čiste kuće. Tu su, u više navrata i silovane i seksualno ponižavane, posebno primoravanjem da nage igraju na stolovima i da gledaju silovanja jedna druge.¹²⁰

U junu 2011. godine, trojica pripadnika srpske dobrovoljačke jedinice optuženi su za ratne zločine počinjene 1992. godine nad civilima u Bjeljini, BiH, u predmetu koji je BiH ustupila Srbiji na osnovu Zakona o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima. Optužbama su obuhvaćeni ubistvo, silovanje i „primena naročito uvredljivih i ponižavajućih postupaka kojima se vređa lično dostojanstvo.” Optuženi su naizmenično silovali dve žene, Nizamu Avdić, ćerku Rame Avdića, i Hajretu Avdić, njegovu snaju, koja se nekoliko dana pre toga porodila; optuženi su zatim ubili Ramu Avdića. Potom su primorali dve žene da nage i bosonoge hodaju kroz grad; optuženi su ih zatim, izvan grada, ponovo naizmenično silovali i primorali ih na oralni i analni seks.¹²¹ Svedočenja ovih žena potkrepio je i sudski veštak analizom medicinske dokumentacije po kojoj su pretrpljene povrede svojstvene nasilnom seksualnom napadu.¹²² Dragan Jović, optužen za ubistvo Rame Avdića, osuđen je u junu 2011. godine na 15 godina zatvora; Zoran Đurđević i Alen Ristić osuđeni su na 13 odnosno 12 godina zatvora.

Silovanje je i jedna od optužbi iznetih protiv dvojice bivših pripadnika „Šakala” koji su proglašeni krivim i osuđeni za ratne zločine protiv civilnog stanovništva u Čuški, Pavlanu, Ljubeniću i Zahaču. Optužnica je, posle svedočenja jedne od žena, koja je u vreme kada je delo izvršeno imala 13 godina, izmenjena u decembru 2013. godine i njome je samo jedan od učinilaca optužen za silovanje; on je kasnije oslobođen krivice.¹²³

NEADEKVATNE OPTUŽNICE

„Optužnice su iste u celom regionu; tužioci nisu naučili da im nedostaju neophodni detalji. Novi Zakon o krivičnom postupku nateraće tužioce da podnose iscrpnije optužnice ako žele da ih sud prihvati; argumenti treba da budu više suštinski, zasnovani na izjavama svedoka i drugim dokazima prikupljenim u istrazi; Štaviše, tužilac i sudije često ne nude pravno obrazloženje i ne shvataju međunarodno pravo”, Ivan Jovanović OEBS.¹²⁴

Amnesti Internešnel brine što su optužnice koje podnosi Tužilaštvo za ratne zločine često nejasne, neprecizne u utvrđivanju odgovornosti za navodna krivična dela i što ne uspevaju da krivična dela kvalifikuju na pravi način. Štaviše, malo je optužnica u kojima se, pri kvalifikaciji krivičnih dela, u obzir uzima sudska praksa MKSJ ili MKS a često su i nespojive sa međunarodnim pravom.

Na primer, predsednik sudskog veća je usmeno obrazlažući izrečenu presudu kojom su krivice oslobođeni okrivljeni na ponovljenom suđenju u predmetu braće Bitići, pored ostalog, rekao:

„zbog protivrečnosti i nelogičnosti optužnice, nije se moglo utvrditi kada i gde su oštećeni ubijeni, niti ko ih je ubio, već samo da su njihovi posmrtni ostaci pronađeni 2001. godine u masovnoj grobnici u Petrovom Selu“. Prema oceni Fonda za humanitarno pravo „Neprofesionalno postupanje TRZ-a u ovom predmetu ogleda se i u tome što je [tužilaštvo] više puta menjalo optužnice, koje su, kako su ocenili Viši i Apelacioni sud, neprecizne i protivrečne.“¹²⁵ Tužilaštvo je uložilo žalbu na odluku da se okrivljenima ponovo izrekne oslobađajuća presuda.¹²⁶

U optužnicama se retko jasno utvrđuju zasebni elementi navodnih krivičnih dela ili se, kao što je to praksa MKSJ, krivična dela retko nabrajaju kao zasebne tačke u okviru optužnice. Primera radi, u predmetu Skočić koji se odnosi na ratne zločine seksualnog nasilja (opisane u prethodnom odeljku) u obrazloženju optužnice je moguće uočiti najmanje 15 pojedinačnih tačaka, uključujući primera radi: mučenje i silovanje (paragraph 2. d); mučenje i silovanje (prisilni oralni seks, paragraph 2. c), i seksualno ropstvo i mučenje, (sela Malešić i Šetići, paragrafi 1-2).

Amnesti Internešenel smatra da neodgovarajuća kvalifikacija krivičnih dela sadržana u optužnici može da dovede do nedovoljnog razmatranja svakog pojedinačnog elementa navodnih zločina što može da dovede do izricanja blažih kazni koje često ne održavaju sveukupnu surovost i ozbiljnost krivičnih dela.

Kada se govori o sudskoj praksi MKSJ, povod za zabrinutost bio je predmet Škorpioni 1 u kojem su okrivljeni optuženi za ubistvo pet muškaraca izvršeno u sklopu genocida u Srebrenici. Iako su putem video snimka pruženi dokazi koji jasno ukazuju na povezanost ta dva događaja, Srebrenica nije pomenuta ni u optužnici ni u presudi niti je navedena kao objašnjenje zločina. Prema oceni FHP: „Optužnice i kvalifikacija zločina nisu ni nalik onim MKSJ, [nadalje] presuda čak i ne odražava presudu za Srebrenicu, [a] nema ni reči o genocidu.“ Optuženi pred MKSJ su proglašeni krivim za genocid, udruživanje radi vršenja genocida, zločine protiv čovečnosti i ratne zločine.¹²⁷

U skoro svim sudskim postupcima koji su do sada vođeni, na gotovo sve prvostepene presude žalbu su ulagali bilo odbrana ili tužilaštvo da bi, po okončanju žalbenog postupka, bilo naloženo da se suđenje ponovi a u pojedinim slučajevima suđenje je ponavljano i dva puta. Po rečima jednog od predstavnika pravosuđa, ako se od okrivljenih uvek može očekivati da će iskoristiti svoje pravo na žalbu koja može biti zasnovana na činjenicama, zakonu ili proceduri, odbrana je u najvećem broju slučajeva žalbe temeljila na nedovoljno utvrđenim činjenicama, obrazloženju i kvalitetu dokaza – što je izuzetno važno ima li se u vidu široko rasprostranjeno oslanjanje na izjave svedoka.¹²⁸

Zabrinutost Amnesti Internešenela izaziva i vođenje niza postupaka na osnovu nepotpunih optužnica što, po mišljenju ove organizacije, može samo da uspori a često i iskomplikuje pristup pravdi kao i da ugrozi poštovanje prava okrivljenog na suđenje u razumnom roku. Dok se stalno preciziranje optužnica¹²⁹ može objasniti novim dokazima ili novim činjenicama koje su izašle na videlo tokom postupka, sudski postupci se često pokreću na temelju nepotpunih optužnica što kasnije može da zahteva više uzastopnih izmena.

5. PODRŠKA SVEDOCIMA

„Podrška svedoku je u mnogim pogledima jednako važna, ako ne i važnija od zaštite svedoka” ... „Ako krenemo od pretpostavke da su lokalne zajednice male, da će u slučaju mnogih žrtava i svedoka optuženi i timovi odbrane, bez obzira kakve se mere zaštite preduzimaju, znati o kome je reč, podrška svedocima dobija dodatnu važnost.” Refik Hodžić, Međunarodni centar za tranzicionu pravdu.¹³⁰

Amnesti Internešenel smatra da je pojavljivanje žrtava u svojstvu svedoka u krivičnim postupcima od vitalnog značaja za rešavanje problema nekažnjivosti, ne samo zato što doprinosi izvođenju počinioca pred lice pravde već i što svedocima-žrtvama omogućava pristup pravdi. Od 2.300 svedoka koji su dali iskaz pred Odeljenjem za ratne zločine većina su takođe bili i žrtve zločina po međunarodnom pravu.¹³¹ Zato je izuzetno važno da putem efikasnog sistema podrške svedocima, kao i zaštite svedoka (o čemu će biti reči u narednom poglavlju) žrtvama-svedocima budu zagarantovana sva prava.¹³²

Podrška je posebno značajna pred ORZ kada uspešno procesuiranje skoro u potpunosti zavisi od iskaza svedoka. Ako žrtve nisu u stanju ili nisu voljne da daju iskaz, učinioci mogu da budu oslobođeni krivice a žrtve uskraćene za pravo na delotvoran pravni lek.¹³³ Član 6 Deklaracije UN o osnovnim načelima pravde u vezi sa žrtvama krivičnih dela i zloupotrebe vlasti, naglašava potrebu pravosudnih vlasti da izađu u susret potrebama svedoka i žrtava, pa i time da se „Žrtvi [se] mora omogućiti odgovarajuća pomoć tokom čitavog trajanja sudskog postupka.”¹³⁴

U odsustvu drugih dokaza, Tužilaštvo za ratne zločine mora da obezbedi verodostojne iskaze svedoka pred sudskim većem.¹³⁵ Prikupljanje kredibilnih svedočenja može da predstavlja vrhunski izazov. Ne samo što je od okončanja oružanih sukoba u BiH i Hrvatskoj prošlo skoro dve decenije a od sukoba na Kosovu nešto više od deset godina, već i većina svedoka i žrtava nastavlja da i dalje proživljava neke vrste trauma koje mogu da utiču na njihovo sećanje na događaje ili na relevantne činjenične informacije.

Bez efikasne i adekvatne podrške svedocima pre, za vreme, i po okončanju krivičnog postupka, potencijalni svedoci se možda neće javiti da svedoče, dok oni koji se pojave pred sudom možda neće biti u stanju da daju adekvatan iskaz. U odsustvu odgovarajuće podrške na koju mogu da se oslone kada pred sudom prepričavaju povrede koje su pretrpeli, svedoci bi, tokom procesa ili po njegovom okončanju, mogli da pretrpe sekundarnu reviktimizaciju ili retraumatizaciju. Pod pritiskom zastupnika odbrane, svedoci mogu da pretrpe stres, oseće frustraciju ili da dožive emocionalni slom i ne budu u stanju da svedoče.

Međunarodni standardi propisuju obavezu svih država da se prema žrtvama teških slučajeva kršenja međunarodnog prava ponašaju humano, poštuju njihovo ljudsko dostojanstvo i njihova ljudska prava, kao i da garantuju da će se povesti računa o izbegavanju retraumatizacije žrtava, što znači i za vreme krivičnog postupka.¹³⁶

Amnesti Internešenel u ovom poglavlju analizira sistem podrške koja se pruža svedocima pred ORZ uočava odsustvo konkretnih mehanizama i procedura za podršku žrtvama ratnih zločina seksualnog nasilja te nudi niz preporuka kako bi se omogućilo da svim svedocima budu pruženi odgovarajući pomoć i podrška.

SLUŽBA ZA PODRŠKU I POMOĆ SVEDOCIMA I OŠTEĆENIMA

Dok su tužioci, sudije i drugo sudsko osoblje obavezni da obezbede da se prema svedocima postupa dostojanstveno i s poštovanjem, obezbeđivanje administrativno-tehničkih i drugih uslova za to povereno je Službi za pomoć i podršku svedocima i oštećenima (SPPS) pri Odeljenju za ratne zločine Višeg suda u Beogradu. Amnesty Internešnel smatra da ova služba ne pruža adekvatnu podršku svedocima; SPPS-u nedostaju sredstva i odgovarajuća infrastruktura, a što je još važnije, SPPS ne pruža podršku svedocima pre i nakon postupka već samo dok su u sudu.

SPPS je obrazovana istim zakonom kao i sud.¹³⁷ Osoblje SPPS – jedan pravnik i dve osobe sa diplomama sa fakulteta društvenih nauka – izabrani su među postojećim uposlenicima suda. Nikakvo prethodno iskustvo nisu imali kao ni opis poslova i radnih zadataka. Njihovu obuku je kasnije na sebe preuzeo OEBS a znanje su sticali tokom poseta drugim sudovima.¹³⁸

SPPS, čiji je rad uređen aktom koji donosi predsednik Višeg suda, dužna je da pruži pomoć svakom svedoku pre pojavljivanja pred sudom. Finansiranje potreba svakog svedoka, uključujući troškove putovanja i smeštaja, podmiruje se iz budžeta predsedavajućeg sudije. Ukoliko sredstva nisu dostupna, najčešće na početku finansijske godine, pojavljivanje svedoka pred sudom može da bude odloženo.

Sud svedocima upućuje sudski poziv na zahtev Tužilaštva za ratne zločine. Ukoliko svedok nije iz Srbije, angažuje se Ministarstvo pravde koje za dostavljanje poziva koristi neki od vidova međunarodne pravne pomoći. Informacije o dostupnosti pravne pomoći priložene su uz sudski poziv, zajedno sa kontakt podacima SPPS. Svedocima iz BiH i sa Kosova se, alternativno, može obezbediti da iskaz daju putem video linka iz nadležnog suda. Svedoci koji su stanovnici zemalja članica EU takođe mogu da svedoče putem video linka u skladu sa odredbama Evropske konvencije o uzajamnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima.

„Naša uloga počinje onog trenutka kada se izda sudski nalog i traje sve dok svedok ne okonča davanje iskaza, to su limiti naše aktivnosti. Svedoke upoznajemo tek sat vremena pre njihovog pojavljivanja pred sudom i zato moramo da budemo krajnje taktični jer nema vremena za upuštanje u neki dublji odnos. Nisu nam unapred dostavljene bilo kakve informacije o njima, ne znamo detalje njihovog svedočenja niti su nam poznate okolnosti u kojima se trenutno nalaze”. Načelnik Službe za podršku svedocima.¹³⁹

SPPS sa svedocima uspostavlja kontakt pre nego što se pojave u sudu samo radi dogovora oko njihovog prevoza i smeštaja. U ovom slučaju se, za razliku od zaštićenih svedoka (pogledati poglavlje 6), ne vrši prethodna procena zdravstvenog ili psihološkog stanja svedoka niti uticaja koje bi moglo da ima na sposobnost svedoka da svedoči. Od svedoka se traži da sami nađu put do adrese na kojoj im je u Beogradu obezbeđen smeštaj kao i da sami dođu u sud. Predstavnici SPPS-a će svedoka dočekati tek kada uđe u sud. Svedoci su zamoljeni da u sud dođu oko sat vremena pre početka suđenja kako ne bi morali da se sretnu sa porodicom ili pristalicama okrivljenog. Svedocima se potom objašnjava raspored prostorija u sudu kao i tok postupka nakon čega se dovode u jednu od dve prostorije rezervisane za SPPS, jedna od prostorija je takozvana „čekaonica” koju će svedok možda morati da deli sa drugim svedocima.

“Nastojimo da im pružimo emocionalnu stabilnost – ne znamo uvek da li su u pitanju svedoci ili „osetljivi svedoci.” Pokažemo im raspored prostorija u sudu, otpratimo ih u sobu,

pokažemo im gde će sedeti okrivljeni i objasnimo im tok postupka. Kažemo im da mogu da traže pauzu ili čašu vode."¹⁴⁰

Nekim svedocima se pruža i dodatna zaštita, kao što je i predviđeno ZKP-om (pogledati deo o zaštiti svedoka). Na primer, prostorija za svedoke koja se nalazi uz svaku sudnicu može imati jednosmerno posmatračko staklo kroz koje svedoci mogu da prate suđenje tako da njihov identitet, tokom svedočenja, ostane zaštićen i nepoznat okrivljenim, zastupnicima odbrane i prisutnim na galeriji za javnost.

Po rečima predstavnika SPPS, sudija i tužilaca, svedoci su često izloženi „uvredljivom ponašanju” uključujući i vređanje i ruganje od strane okrivljenih i njihovih advokata koji nastoje da potkopaju optužnicu i ometu tok postupka. Predsedavajući sudskog veća ima na raspolaganju niz mera kojima može da utiče na ponašanje pred sudom i obavezan je da tužioca obavesti o svakom pokušaju uznemiravanja svedoka.

Svedoci su takođe ranjivi i dok se nalaze u zgradi suda koji nema poseban ulaz za svedoke niti na raspolaganju poseban ulaz u sudnicu, do koje se stiže hodnicima i liftom koji je svima dostupan. Ako svedok želi da ide u toalet, mora da ima pratnju predstavnika SPPS. Ukoliko svedok želi da puši ili da udahne malo svežeg vazduha, mora da iz zgrade suda izađe na glavni izlaz gde može da naiđe na rođake ili prijatelje okrivljenog. Prema rečima tužioca, jedan svedok je u obližnjem kafiću udaren flašom i nikada se više nije vratio u sud.

Premda je jedan od sudija Odeljenja za ratne zločine izjavio za Amnesty Internešenel kako: „[Mi] činimo sve što je u našoj moći da o njima vodimo računa i posle; kada odu mi i dalje ostajemo sa njima u vezi kako bismo proverili ima li ičeg spornog, da li ima problema i da li neko na njih vrši pritisak ... i ne samo onda kada su u pitanju ljudi pod potrebnim merama zaštite“, treba imati u vidu da se ovde radi o neformalnim merama koje se ne zahtevaju od suda.¹⁴¹

UTICAJ IZMENA ZAKONIKA O KRIVIČNOM POSTUPKU NA PODRŠKU SVEDOCIMA

„Pozovu nas iz TRZ i kažu da im dolazi svedok istrage ili da je neko već tu, u kancelariji i pitaju da li možemo da im pomognemo; pitaju da li možemo da budemo sa svedokom do početka suđenja – ne znamo da li je reč samo o svedoku ili je možda u pitanju žrtva. Tužilaštvo nema ništa, nemaju ni prostorije, sve se dešava po hodnicima,” Načelnik Službe za podršku i pomoć svedocima i oštećenima.¹⁴²

Izmene ZKP-a, opisane u drugom poglavlju, prenele su odgovornost za istražni deo postupka sa sudija na TRZ a da pri tome nisu obezbedile dodatni program podrške svedocima koji su pozvani da učestvuju u istražnom postupku. SPPS je ostao u okvirima sudskog odeljenja a još uvek ne postoji ni zvaničan mehanizam koji bi osigurao podršku svedocima u istražnim postupcima, osim na prethodno opisani nezadovoljavajući *ad hoc* način.

Tužilaštvu za ratne zločine treba da, bez odlaganja, bude dostupna zaštita svedoka, bilo obrazovanjem zasebnog odeljenja ili, po mogućnosti, formiranjem objedinjene službe za podršku svedocima koja će omogućiti kontinuitet podrške svedocima tokom svih faza postupka.¹⁴³ Ako se zna da su na osnovu odredbi prethodnog ZKP-a svedoke, tokom kako predistražne tako i istražne faze postupka, tužioci u više navrata kontaktirali i posećivali ne nudeći im bilo kakvu podršku, objedinjena SPPS bi garantovala pružanje podrške od samog početka postupka te doprinela da se u ranoj fazi, uoči pojavljivanja pred sudom, ustanovi da

li je svedoku potrebna bilo kakva konkretna psihološka ili neka druga pomoć.

Predsednik suda smatra da bi proširenje programa podrške svedocima „obezbedilo veći stepen zaštite i pomoći tokom prvih istraga pa bi ljudi možda bili manje skloni menjanju iskaza.”¹⁴⁴ Značaj i korist ovih promena, kako za svedoke tako i za garantovanje postizanja pravde kao šireg cilja, uviđa i TRZ.

„Podrška svedocima treba da postoji u okviru tužilaštva; zamenici tužioca rade sa svedocima, hrabre ih i saraduju sa njima, pa i kada je reč o ženama koje su silovane. Ona odlučuje o tome da li će svedočiti ili ne a na zameniku tužioca je da provede vreme sa njom, u njenom domu, i da je ohrabri da svedoči.”¹⁴⁵

PODRŠKA SVEDOCIMA-ŽRTVAMA RATNIH ZLOČINA SEKSUALNOG NASILJA

„Ima predmeta u kojima sudija kaže da svedok nije dovoljno ubedljiv: to se desilo u slučaju silovanja. Svedokinja je rekla da je silovana u sobi. Onda su advokati pročitali iskaz koji je svedokinja prethodno dala i u kojem je ispričala kako je silovana na stolu na šta su advokati rekli da njeni iskazi protivreče jedan drugom iako se sto nalazio u sobi.” Glavni tužilac Tužilaštva za ratne zločine.¹⁴⁶

Evropski sud za ljudska prava smatra da kod žrtava ratnih zločina seksualnog zlostavljanja postoji izraženiji interes privatnosti zbog stigmatizacije koja prati povrede koje su im nanete.¹⁴⁷ U isto vreme dok se primenjuju mere zaštite svedoka, uključujući i slučajeve u kojima postoji mogućnost traumatizacije, postojeći ZKP ne nudi bilo kakve konkretne mere podrške (ili zaštite) žrtvama seksualnog nasilja pa ni tokom njihovog svedočenja.¹⁴⁸

Primeru radi, ne postoji odredba, prisutna inače u pravnim sistemima drugih država kao i u Međunarodnom krivičnom sudu, po kojoj se neprihvatljivim smatra svaki dokaz o „ranijem ili naknadnom seksualnom ponašanju žrtve ili svedoka.”¹⁴⁹ Odbrana bi informacije te vrste mogla da iskoristi kako bi, u nameri da oslabi predmet tužioca, dovela u sumnju kredibilitet svedoka (kao u prethodnom slučaju), bez obzira da li to može da dovede do sekundarne viktimizacije svedokinje ili svedoka.

Svedoci se, takođe, suočavaju i sa šikaniranjem od strane okrivljenih: kada je, na primer, u predmetu *Skočić* zaštićeni svedok i žrtva ratnog zločina seksualnog nasilja zatražila da joj se dozvoli da uđe u sudnicu, bila je u više navrata podvrgnuta „uvredljivom ponašanju optuženih koji su joj vulgarno dobacivali i postavljali pitanja kojima su nastojali da omalovaže svedoka i dodatno ga traumatizuju, pa im je predsednik veća skrenuo pažnju da takvo ponašanje neće tolerisati.”¹⁵⁰

Fond za humanitarno pravo je, rukovodeći se predmetom *Skočić*¹⁵¹, izrazio ozbiljnu sumnju u sposobnost SPPS da pruži odgovarajuću zaštitu, navodeći da za tri žrtve-svedokinje nije bio obezbeđen odgovarajući smeštaj kao i da im se nije pomoglo da shvate tok sudskog postupka niti im je pružena bilo kakva psihološka podrška. Prema oceni posmatrača iz FHP, svedokinje su bile pod jakim stresom tokom davanja iskaza koje je moralo da bude prekidano kako bi im se pružila lekarska pomoć.

„U ovom postupku se pokazalo da rad Službe za pomoć i podršku oštećenim i svedocima u Višem sudu ima ozbiljne nedostatke. Oštećene su imale status zaštićenih svedokinja,

*svedočile su pod pseudonimom i uz isključenje javnosti sa glavnog pretresa. Ove mere njihove zaštite su bile potrebne, ali nedovoljne, jer je izostao adekvatan rad Službe za pomoć i podršku. Služba za pomoć i podršku nije obezbedila čak ni primerene uslove za boravak u Beogradu svih oštećenih/zaštićenih svedoka. Jednoj od oštećenih, koja je na svedočenje došla iz inostranstva gde i živi, Služba je obezbedila samo prenoćište i doručak u hotelu, ali ne i ručak, iako je svedočenje trajalo dugo, nakon kojeg se oštećena vraćala u inostranstvo. Takođe je, u odnosu na sve oštećene/zaštićene svedoke, izostalo adekvatno upoznavanje sa samim postupkom svedočenja, a posebno podrška psihološke prirode. Tokom svedočenja, sve tri oštećene/zaštićeni svedoci su bile pod velikim stresom pa su svedočenja prekidana kako bi im se ukazala lekarska pomoć. Uočavala se i njihova zbunjenost i nesnalaženje prilikom svedočenja u pogledu upotrebe audio i video tehničkih uređaja, kao i redosleda i načina ispitivanja.*¹⁵²

MEĐUNARODNI STANDARDI: NAJBOLJA PRAKSA

Amnesti Internešenel smatra da Međunarodni krivični sud (MKS) i u ovoj oblasti nudi model relativno dobre prakse. Odeljenje za žrtve i svedoke obrazovano u okviru Sekretarijata je obavezno da, u dogovoru sa Kancelarijom tužioca, svedocima/žrtvama koji se pojavljuju pred sudom, kao i drugim licima koja su ugrožena svedočenjem tih svedoka obezbedi savetodavne usluge i drugu odgovarajuću pomoć. Odeljenje takođe mora da isplanira mere zaštite i obezbeđenja za pomenuta lica. Odeljenje u svom sastavu treba da ima službenike koji su eksperti za pitanje trauma, uključujući i traume prouzrokovane zločinima seksualnog nasilja.¹⁵³

Pravila dokazivanja i procedure MKS takođe detaljno regulišu delatnost Odeljenja za žrtve i svedoke i sadrže posebne odredbe za zadovoljenje potreba žrtava i svedoka seksualnog nasilja.¹⁵⁴ U ZKP Srbije toga nema pa bi pomenute odredbe valjalo iskoristiti kao obrazac u razvoju efikasne službe za podršku svedocima, uključujući i žrtve ratnih zločina seksualnog nasilja.

Srbija je u novembru 2013. godine ratifikovala Istanbulsku Konvenciju o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama ali odredbe Konvencije tek treba da primeni.¹⁵⁵ Konvencija sadrži niz mehanizama i mera zaštite za zaštitu prava žrtava i svedoka koji bi trebalo da budu prihvaćeni kao primer dobre prakse.¹⁵⁶ Treba očekivati i da će Srbija, u okviru procesa pristupanja Evropskoj uniji, usvojiti i primeniti i odgovarajuće standarde EU o podršci i zaštiti svedoka.¹⁵⁷

Amnesti Internešenel pozdravlja odluku Evropske komisije da tokom skrininga poglavlja 23 razmotri odredbe o podršci svedocima.¹⁵⁸

6. ZAŠTITA SVEDOKA

Amnesti Internešenel smatra da Srbija nije razvila adekvatan sistem zaštite svedoka koji se pojavljuju pred Odeljenjem za ratne zločine, bez obzira na njihovu nacionalnost, poreklo, rod, status ili profesionalnu pripadnost.¹⁵⁹ Štaviše, ozbiljne optužbe o zastrašivanju svedoka u procesima za ratne zločine od strane Jedinice za zaštitu svedoka (JZS) kao i drugi problemi povod su za zabrinutost kada je reč o funkcionisanju JZS, specijalizovane jedinice koja deluje u okviru MUP-a Srbije i pruža zaštitu svedocima u krivičnim postupcima za krivična dela po međunarodnom pravu i organizovani kriminal.

Amnesti Internešenel veruje da razlozi koji predstavljaju povod za zabrinutost kada je reč o funkcionisanju JZS onemogućavaju zadovoljenje pravde jer potencijalne svedoke, ima li se u vidu neuspeh vlasti da obezbedi zaštitu svih svedoka, odvrćaju od davanja iskaza što može da dovede do nekažnjivosti počinilaca.¹⁶⁰

ZAŠTITA SVEDOKA TOKOM SUDSKOG POSTUPKA

Mere za zaštitu svedoka tokom postupka utvrđene su Zakonikom o krivičnom postupku (ZKP) iz 2006. godine i u velikoj meri su zasnovane na proceduri koju je utvrdio MKSJ.¹⁶¹ Njime je takođe uređeno ispitivanje „osetljivih svedoka” koji su kasnije, u skladu sa ZKP-om iz 2011. godine, označeni kao „posebno osetljivi svedoci” koji mogu biti ispitani izvan suda ili uz pomoć psihologa, socijalnog radnika ili drugog stručnog lica.¹⁶²

Predviđene su i posebne odredbe na osnovu kojih sud, pod određenim okolnostima, može da pojedincu odredi status zaštićenog svedoka, utvrdi okolnosti pod kojima svedok može da postane zaštićeni svedok te u skladu sa članovima 108 – 122 utvrdi procedure koje mogu biti primenjene da bi se zaštitio identitet svedoka.¹⁶³

ZKP takođe obavezuje sud da „ugled stranaka i drugih učesnika u postupku zaštiti od uvrede, pretnje i svakog drugog napada” te ovlašćuje sudije da upozore ili kazne lica koja prete svedocima ili ih zastrašuju, ili da pokrenu procedure za kažnjavanje tih lica u slučajevima ozbiljne pretnje ili nasilja.¹⁶⁴ Sudeći po izveštajima o praćenju suđenja, čini se da sudovi najčešće i s dužnom ozbiljnošću vrše svoju dužnost kada tokom postupka upozoravaju otkrivljene, njihove braniocice ili pristalice. Međutim, Amnesti Internešenel ne raspolaze saznanjima, da je, i pored obilja dokaza o uvredama, pretnjama i napadima, neko zbog toga krivično gonjen.

Član 14 Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u postupku protiv učinilaca ratnih zločina predviđa zaštitu prethodno zaštićenih svedoka u predmetima koji su ustupljeni od strane MKSJ.¹⁶⁵ Isti član takođe dopušta uključivanje iskaza svedoka saradnika u suđenjima za ratne zločine, pružajući im dodatnu zaštitu omogućavanjem isključenja javnosti tokom postupka.¹⁶⁶ Svedoci saradnici mogu, iako ne nužno, da budu obuhvaćeni programom zaštite svedoka.

PROGRAM ZA ZAŠTITU SVEDOKA (PZS)

Program za zaštitu svedoka (PZS) pruža dodatni nivo zaštite svedocima za koje se veruje da su izloženi ozbiljnoj opasnosti. Iako su podrška i zaštita svedoka predviđeni zakonom kojim je

formirano ORZ Višeg suda u Beogradu. Program za zaštitu svedoka koji pruža Jedinica za zaštitu svedoka nije ustanovljen sve do 2006. godine, kada je Zakonom o programu zaštite učesnika u krivičnom postupku stvoren koncept zaštićenog svedoka.¹⁶⁷ PZS pruža zaštitu svedocima u postupcima za ratne zločine¹⁶⁸ i organizovani kriminal na šta je program najvećim delom i usmeren.

Zaštićenog svedoka kao osobu kojoj je neophodno pružiti mere posebne zaštite prvo identifikuje tužilac kada istražuje konkretne optužbe i kada u obzir uzme značaj svedokovog iskaza, kao i opasnost koju to nosi. Zaštićeni svedoci, primera radi, mogu biti „svedoci-insajderi”, uključujući i osumnjičene u krivičnim postupcima koji pristaju da svedoče protiv drugih osumnjičenih. Predlog da se svedok uključi u Program za zaštitu svedoka podnosi nadležni tužilac dok konačnu odluku donosi komisija koju čine sudija Vrhovnog suda, tužilac i načelnik Jedinice za zaštitu svedoka. Odluku o obimu zaštite – na primer, da li će njima biti obuhvaćen samo pojedinačni svedok ili i članovi njegove ili njene najbliže porodice – donosi TRZ.

Jedinica za zaštitu zadužena je za zaštitu svedokovog života i imovine. Mere koje jedinici stoje na raspolaganju su promena mesta boravišta ili prebivališta (uključujući i drugi zatvor ako je reč o pritvoreniku); prikrivanje identiteta svedoka izdavanjem ličnih isprava na drugo ime ili potpunom promenom identiteta; Jedinica za zaštitu je takođe zadužena da zaštićenom licu obezbedi svu „potrebnu ekonomsku, psihološku, socijalnu i pravnu pomoć.”¹⁶⁹ Jedinica za zaštitu nije odgovorna za zaštitu svedoka u sudu kada se mogu primeniti mere predviđene članom 117 ZKP-a (pogledati prethodni tekst).

Za razliku od SPPS, JZS je u kontaktu sa svedocima daleko pre početka postupka. Po uključivanju svedoka u program, preduzima se niz hitnih mera, radi se procena ugroženosti i formuliše se ugovor kojim se precizira vid zaštite koji će biti obezbeđen, a najčešće je reč o obezbeđivanju promene identiteta ili preseljenju posle suđenja, mahom u neku od zemalja regiona ili u neku od država članica EU.

Po rečima načelnika Jedinice, predodska faza postupka omogućava nadležnom pripadniku jedinice (ili „hendleru”) koji je zadužen za svedoka da sa njim razmotri sve što svedoka brine, uključujući i potrebu za emocionalnom ili psihološkom podrškom, što može da utiče na sve buduće odluke o prirodi mera zaštite. Te mere mogu da obuhvate pomoć odgovarajućih stručnjaka, pa i psihologa.¹⁷⁰

Svedoku se, dok traje postupak, obezbeđuje smeštaj u bezbednoj kući (iako je ta bezbednost prilično sporna o čemu više u nastavku), iz koje svedok, pod pratnjom ide i vraća se iz suda u skladu sa aranžmanom postignutim sa TRZ. Svedoku se, po okončanju postupka, može obezbediti stalna promena identiteta i dugoročna zaštita, često izvan Srbije.

Jedinici za zaštitu svedoka, po priznanju njenih pripadnika, nedostaju resursi: „Potrebni su nam kompjuteri, tehnologija, blindirana vozila [...]”¹⁷¹ no, mnogi drugi tvrde da ovoj jedinici nedostaju i profesionalizam, nezavisnost, integritet i nepristrasnost neophodni za obavljanje ove vrste zadataka.¹⁷²

Po oceni OEBS-a, na JZS se tokom prvih godina programa gledalo kao na primer za ceo region, a sama jedinica je dobila niz pohvala, pa i od MKSJ. Međutim, promena sastava jedinice, nedostatak efikasnih i preciznih pravilnika o radu i/ili njihovo nepoštovanje, zajedno sa široko publikovanim optužbama protiv pojedinačnih pripadnika JZS i njenog načelnika¹⁷³, narušili su reputaciju jedinice pa je JZS postala meta kritika koje su stizale sa svih strana pa i

od strane sudija.

U novembru 2013. godine, sudija Snežana Nikolić Garotić je, u javnom nastupu bez presedana, optužila JZS za nesposobnost jer jedinica više od dva meseca nije odgovorila na njen zahtev da zaštićenog svedoka dovede na sud čime je uticala na produženje trajanja i visinu troškova suđenja. Ona je, kako je preneto, rekla i da će tadašnjem ministru unutrašnjih poslova Ivici Dačiću uložiti zvaničnu žalbu zbog „načina rada i nepriličnog ponašanja JZS.”¹⁷⁴

Sudija Snežana Nikolić Garotić je, istog meseca, govoreći za Amnesti Internešenel rekla: „Za većinu zaštićenih svedoka je u redu, u redu je za civile. Problemi nastaju samo kada su svedoci pripadnici policije ili vojske, onda ima optuživanja. Zakonom nije predviđena procedura po kojoj bi svedok mogao da uložiti žalbu zbog tretmana kojem je izložen i tu je TRZ nemoćan. [...] Njima u JZS i SORZ-u su potrebni mladi policajci neopterećeni ratnom prošlošću”¹⁷⁵

OPTUŽBE PROTIV JZS

Amnesti Internešenel zna da su JZS i u nekim slučajevima TRZ javno osporili suštinu nekih od optužbi o kojima će biti reči u nastavku ovog izveštaja. Pomenute tvrdnje o krivičnim delima kao što su zastrašivanje, pretnje i uznemiravanje moraju da budu predmet pune i nezavisne istrage.

Pored optužbi za kriminal, što je ravno onemogućavanju pravde, prisutne su i stalne tvrdnje u kojima se ukazuje na nemar dela JZS kao i na propuste u proceduri koja se primenjuje u jedinici što takođe treba ispitati.

Njima su obuhvaćeni propusti u sklapanju ugovora između JZS i svedoka kojim bi se jasno utvrdili prava i obaveze svedoka kao i obaveze koje JZS ima prema svedoku, uključujući prirodu i stepen zaštite, finansijsku podršku i smeštaj (uz navođenje lokacije) na koje svedoci imaju pravo.

JZS se nalazi u Direkciji policije Ministarstva unutrašnjih poslova i u njenim sastavu su pripadnici snaga policije.¹⁷⁶ To stvara skoro trenutnu napetost u predmetima u kojima se od JZS traži da štiti bivše ili aktivne pripadnike MUP-a koji su pristali da svedoče protiv svojih nekadašnjih kolega. Tvrdi se da u pojedinim slučajevima JZS svedocima nije pružila nepristrasnu zaštitu odnosno da ih je zastrašivanjem primorala da povuku iskaze.

Optužbe koje se tiču neprofesionalnog, neprimerenog i ponekad nezakonitog odnosa prema zaštićenim svedocima od strane JZS iznošene su najčešće, premda ne i isključivo, u slučajevima svedoka u krivičnim postupcima protiv pripadnika policije MUP-a Srbije koji su delovali na Kosovu 1998-9 godine. Bilo je međutim i drugih optužbi od strane svedoka koji nisu iz redova policije a tiču se događaja u BiH i na Kosovu.

Kao pokazatelj nivoa lojalnosti koji postoji među policajcima kao i mržnje prema njihovim kolegama koji su odlučili da svedoče može da posluži sledeći primer. U martu 2009. godine, pripadnici policije u Leskovcu organizovali su proteste zbog hapšenja četvorice bivših pripadnika 37. odreda Posebnih jedinica policije (PJP). Pripadnici rezervnog sastava policije viđeni su u majicama, na prednjoj strani sa likovima uhapšenih, a na poleđini s porukom „Heroji 37. odreda”. Na protestima, koji su očito uživali podršku Policijske uprave u Leskovcu i Predsedništva Nezavisnog sindikata policije Republike Srbije, tražila se sloboda za uhapšene i obelodanjivanje imena svedoka. Policajci su, kako se izveštava, otvoreno pretili da će ubiti svedoke-policajce i

tražili da im se sudi zbog izdaje.¹⁷⁷ Tadašnji ministar unutrašnjih poslova Ivica Dačić rekao je da će „Pružiti svu moguću pravnu pomoć osumnjičenim policajcima, jer je u interesu [MUP-a] da se dokaže njihova nevinost.”¹⁷⁸ (O slučaju jednog od svedoka šire u nastavku izveštaja).

Ozbiljne navode o zastrašivanju i drugim oblicima neprimerenog ponašanja pripadnika jedinice prema zaštićenim svedocima prvi je prikupio FHP. Tvrdi se da su pripadnici JZS, s očitom namerom da ih prinude da povuku iskaz, šikanirali ili zastrašivali zaštićene svedoke do te mere da su ovi počeli da strahuju za svoju ličnu bezbednost. Neki tvrde da su pretnje upućivane i članovima njihovih porodica. Posledica takvog ponašanja bilo je ne samo odvracanje lica koja su se već nalazila u PZS već i drugih osoba da se pojave kao svedoci.¹⁷⁹

Najozbiljnije optužbe izneli su nekadašnji zaštićeni svedoci koji su prethodno, kao pripadnici MUP-a Srbije bili u sastavu policije na Kosovu i bili spremni da svedoče protiv drugih bivših i aktivnih policajaca u vezi sa navodnim ratnim zločinima počinjenim na Kosovu 1999. godine. Ti takozvani svedoci „insajderi” bi možda bili u stanju da pruže presudne dokaze bez kojih pokretanje nekih krivičnih postupaka ne bi bilo moguće.

Slučaj Slobodana Stojanovića, bivšeg pripadnika 37. odreda Posebnih jedinica policije (PJP), baziranog u Leskovcu, je dobro poznat i detaljno je dokumentovan od strane FHP-a.¹⁸⁰ Nakon što je 2005. TRZ stupilo s njim u kontakt, on je kao potencijalni svedok protiv Radoslava Mitrovića u martu 2009. godine uključen u Program za zaštitu svedoka nakon što su mu drugi policajci pretili smrću (pogledati gornji uokvireni tekst). On je Amnesti Internešenelu rekao da su, bez ikakve najave, on, supruga i sin izmešteni u Beograd, u „bezbednu kuću” koja gleda na policijski medicinski centar a sto metara je udaljena od policijskih spavaonica. Tvrdi da su mu, tokom boravka u Beogradu, pripadnici JZS konstantno pretili i govorili mu da ne razgovara ni sa kim. Posle četiri meseca mu je rečeno da više nije u programu zaštite svedoka i vraćen je kući. Njegova supruga je Amnesti Internešenelu rekla „Zlostavljani smo fizički i mentalno, tako smo se osećali, osećali smo da pokušavaju da nas unište. Čak ni tužilac nije hteo da s nama razgovara.” Slobodan Stojanović i njegova porodica kažu za Amnesti Internešenu da i dalje strahuju za svoje živote.

Slične optužbe izneo je i Bojan Zlatković, bivši pripadnik Posebnih jedinica policije, koji je takođe tvrdio da TRZ nije reagovalo na njegove pritužbe. Zlatković se iz PZS povukao u julu 2011. godine.¹⁸¹

Podrobnije optužbe izneo je još jedan zaštićeni svedok, Zoran Rašković koji je, javno iznoseći svoje zamerke, ironično primetio „*Mislio sam da je Jedinica za zaštitu svedoka kako i sam naziv kaže, ne jedinica za zaštitu kriminalaca.*”

Zoran Rašković bio je svojevremeno pripadnik paravojne oružane formacije pod nazivom „Šakali”. Kada su pripadnici ove jedinice optuženi za ubistvo više od 100 etničkih Albanaca u selima Zahač, Pavlan, Ljubenić i Čuška na Kosovu 1999. godine, Zoran Rašković je pristao da bude svedok saradnik i uđe u program za zaštitu svedoka. U decembru 2011. godine, tokom trajanja sudskog postupka, zatražio je da mu se ukine mera zaštite identiteta kako bi mogao da svedoči pod svojim punim imenom.¹⁸²

Zoran Rašković je, u januaru 2012. godine sudu predao pismo u kojem do detalja govori o pretnjama koje su mu uputili ne samo pripadnici JZS, već navodno i visoki funkcioner MUP-

a. Takođe je tvrdio da je policija pretela njegovom ocu i majci te da je Jedinica za zaštitu odbila da ga izmesti na drugu zaštićenu lokaciju ili da ga, nakon što je na sudu obelodanio svoj identitet, snabde ličnim ispravama na njegovo ime. Bez toga je, kako kaže, faktički lice bez državljanstva.¹⁸³

Navodno su JZS (kao i TRZ) takođe propustili da u potpunosti obaveste svedoke o razlozima za njihovo isključenje iz Programa za zaštitu svedoka. Amnesty Internešenel smatra da tim licima, jednom kada su isključena ili kada odluče da izađu iz Programa za zaštitu svedoka, treba da bude obezbeđen neki drugi vid zaštite ako se zna da su zbog javno datih izjava u stalnoj opasnosti.

Iako su, posle iznošenja ovih optužbi neki od pripadnika JZS navodno udaljeni iz jedinice, vlasti nisu preduzele bilo kakve opsežnije mere kako bi se pozabavile ovim optužbama niti je pokrenuta ijedna krivična istraga.¹⁸⁴

Načelnik JZS, sa kojim je u novembru 2013. godine razgovarao Amnesty Internešenel, nije negirao ove optužbe ali tvrdi da su ograničene na dva slučaja kada se od svedoka, koji jesu bili uključeni u PZS, na kraju nije tražilo da svedoče pa su isključeni iz programa. Načelnik je, optužujući pomenute svedoke da lažu, rekao „Moramo da budemo uz istinske svedoke i da njih zaštitimo.”

PREDLOZI I REŠENJA

Tužilaštvo za ratne zločine već najmanje sedam godina traži da JZS bude izmeštena iz Ministarstva unutrašnjih poslova i prisajedini se Ministarstvu pravde. Misija OEBS-a u Srbiji, koja je pomogla formiranje i obuku jedinice, podržala je zahteve za promenama u JZS, uključujući i njeno premeštanje pod okrilje Ministarstva pravde. Taj stav podržao je i niz NVO, iako ima onih koji priznaju da bi izmeštanje iz okvira Direkcije policije u Ministarstvu unutrašnjih poslova u neko drugo ministarstvo pratilo teškoće u oblasti funkcionisanja i rukovođenja.

Evropska komisija je, još od 2010. godine, u svojim prethodnim izveštajima o napretku Srbije izražavala zabrinutost zbog Programa za zaštitu svedoka ali nikakve mere za prevazilaženje tih problema nisu preduzete.

Parlamentarna skupština Saveta Evrope pozvala je 2011. godine vlasti u Srbiji da „kreiraju i primene proceduru kojom bi se organizovao rad Jedinice za zaštitu svedoka, garantovalo da je jedinica formirana u skladu sa profesionalnim standardima i s kadrom koji ima odgovarajuće kvalifikacije i obuku, kako bi se obezbedio nepristrasan rad jedinice, bez političkog ili drugog mešanja; izdvoje odgovarajuće resurse za odgovarajuće funkcionisanje jedinice te da prilagode propise kako bi svi sudovi, izvan Odeljenja za ratne zločine, koji se bave teškim kriminalom imali koristi od ove jedinice i Službe za podršku i pomoć svedocima i oštećenima; razmotri prenos odgovornosti za Jedinicu za zaštitu svedoka na Ministarstvo pravde kako bi se izbegao svaki sukob interesa između pripadnika ove jedinice i svedoka koje bi trebalo da štite.”¹⁸⁵ Sličnu zabrinutost ponovo je 2011. godine izrazio i tadašnji Komesar za ljudska prava Saveta Evrope.¹⁸⁶

Jelko Kacin, izvestilac Evropskog parlamenta za Srbiju izjavio je u oktobru 2012. godine, da JZS treba da pređe u nadležnost neke druge institucije, poput Ministarstva pravde zato što policajci često zastrašuju svedoke.¹⁸⁷ Evropski parlament je, u rezoluciji o Srbiji od 28. marta 2013. godine, ukazao na „ozbiljne nedostatke u funkcionisanju programa zaštite svedoka

kada su u pitanju predmeti ratnih zločina zbog čega se jedan broj svedoka, posle sistematskog zastrašivanja, odlučio da dobrovoljno napusti program zaštite svedoka."

Žrtve nerešenih slučajeva kršenja ljudskih prava takođe su zatražile efikasniju zaštitu: udruženja rodbine nestalih sa Kosova i iz Srbije su 2012. godine pozvale vlasti u Srbiji i na Kosovu da: „Poboljšaju program zaštite svedoka, uzimajući u obzir mogući uticaj koji svedočenje može da ima na pronalazaženje lokacija skrivenih grobnica sa posmrtnim ostacima nestalih lica.”¹⁸⁸

POLITIČKA VOLJA

Zaštita svedoka-insajdera, na kraju krajeva, zavisi od političke volje. Dok takve svedoke mnogi u Srbiji još uvek smatraju izdajnicima, mali broj njih će biti toliko hrabar da svedoči. U decembru 2011. zamenik tužioca za ratne zločine Bruno Vekarić je rekao novinarima da svedočenje Zorana Raškovića, koji je opisao slučajeve kršenja međunarodnog prava počinjene od strane srpskih paravojnih formacija nad albanskim civilima, predstavlja: „hrabar i patriotski potez ... kao što je patriotizam kada se brani svoja otadžbina.”¹⁸⁹ Istovetnu poruku bi trebalo da uputi i Vlada Srbije.

ZAŠTITA ŽRTAVA RATNIH ZLOČINA SEKSUALNOG NASILJA

Kao što je već rečeno, i pored stigmatizacije koja još uvek prati žrtve silovanja i drugih krivičnih dela seksualnog nasilja, činjenice da počinioci tih dela i dalje žive u mnogim sredinama, hrabrosti koja je neophodna da bi se o ovome svedočilo te ozbiljnoj mogućnosti retraumatizacije tokom davanja iskaza u svojstvu svedoka, Zakonik o krivičnom postupku ne predviđa specifične mere zaštite za žrtve-svedoke ratnih zločina seksualnog nasilja.¹⁹⁰

Iskustvo drugih sudova je pokazalo da specifične mere moraju da budu na raspolaganju pre nego što žene, ili muškarci, počnu da svedoče u postupcima ratnih zločina seksualnog nasilja. Iako su velika većina preživelih žene, ove mere moraju da budu podjednako dostupne i u predmetima u kojima su muškarci ili dečaci bili žrtve ratnih zločina seksualnog nasilja.¹⁹¹ Svako od žrtava su neophodni konkretna profesionalna i stručna pomoć u vidu pomoći lekara ili psihosocijalne podrške kao i taktičan i obazriv pristup istražnih organa i tužilaca.

Nadalje, tužiocima i sudijama su neophodni posebna stručnost i specifično iskustvo kada rade na predmetima rodno motivisanog nasilja, kako bi postupak mogli da vode u skladu sa najvišim standardima međunarodnog prava, u skladu sa sudskom praksom Tribunala i uz puno uvažavanje potencijalnih svedoka obuhvatajući i zaštitu svedoka od dalje retraumatizacije.

Mere zaštite i podrške moraju da obuhvate zaštitu u sudu i izvan njega, kao i odgovarajuću psihosocijalnu pomoć žrtvama-svedocima (kao što je izneto u prethodnom poglavlju).

Takve mere obuhvatile bi primenu tehnologije video linka, postojanje zasebnih ulaza u sud i zasebnih prostorija za ispitivanje svedoka i optuženih, bezbedan i diskretan prevoz do i od suda, obezbeđivanje psihosocijalne podrške uoči, tokom i posle sudskog postupka, te korišćenje jednosmernog stakla kako bi identitet svedoka ostao skriven od prisutnih na galeriji za javnost u sudnici. Kao što je već pomenuto, u ORZ mnoge od tih mera nužne zaštite ne postoje.

Po mišljenju Amnesti Internešenela, treba doneti posebne pravilnike za regulisanje mera zaštite i podrške za žrtve-svedoke kao i da mere zaštite i podrške, zbog obezbeđivanja njihove pune efikasnosti, treba da budu osmišljene i primenjene u potpunom dogovoru sa samim svedocima.

7. PRAVO NA REPARACIJU

„Svako kršenje ljudskih prava prouzrokuje pravo na reparaciju u korist žrtve ili njegovih ili njenih baštinika, podrazumevajući istovremeno obavezu na strani države da nadokandi štetu te mogućnost da žrtva zadovoljenje potraži od počinioca.” Dopunjena načela zaštite i unapređenja ljudskih prava kroz borbu protiv nekažnjivosti.¹⁹²

Srbija se nije postarala da žrtvama krivičnih dela predviđenih međunarodnim pravom bude obezbeđeno pravo na efikasan pravni lek garantovan članom 2 (3) MPGPP i članom 13 EKLJP čija je Srbija država ugovornica.¹⁹³ Njima su predviđeni jednak i delotvoran pristup sudu, kao i odgovarajuće, delotvorne i hitne reparacije za pretrpljenu štetu, uključujući i restituciju, kompenzaciju, rehabilitaciju, satisfakciju i garancije neponavljanja.¹⁹⁴

Amnesti Internešenel smatra da Srbija ne garantuje pravo na reparaciju putem sveobuhvatnog i efikasnog administrativnog sistema reparacije za žrtve, kao što je to slučaj u drugim zemljama u kojima su počinjeni ratni zločini i zločini protiv čovečnosti.¹⁹⁵ Umesto toga, postojeći neadekvatni i diskriminatorni administrativni zakon (o čemu će biti reči u daljem tekstu) isključuje određene kategorije žrtava, primenjuje se isključivo na srpske žrtve oružanih formacija koje nisu srpske i pruža samo ograničenu reparaciju, najčešće u vidu odštete. Zakon istovremeno ne predviđa bilo kakve reparacije za lica koja su preživela ratne zločine seksualnog nasilja. Odredbama zakona nisu obuhvaćene žrtve srpskih oružanih formacija. Te žrtve reparacije mogu da traže jedino u parničnom postupku ali im je pravo na reparaciju najčešće uskraćeno zbog prepreka u pravosudnom sistemu.

PRAVO NA REPARACIJU SUDSKIM PUTEM

„Sudski i administrativni mehanizmi moraju se uspostaviti i ojačati tamo gde je to neophodno, kako bi se žrtvama omogućilo da budu obeštećene putem formalnih ili neformalnih procedura koje su pravovremene, pravične, finansijski dostupne i pristupačne. Žrtve moraju biti obaveštene o svom pravu da traže obeštećenje putem ovakvih mehanizama.” Deklaracija UN o osnovnim načelima pravde u vezi sa žrtvama krivičnih dela i zloupotrebe vlasti.¹⁹⁶

Velikoj većini žrtava krivičnih dela po međunarodnom pravu koja su počinili srpska vojska, policija i paravojne snage uskraćen je pristup „Odgovarajućim, delotvornim i hitnim reparacijama za pretrpljenu štetu.”¹⁹⁷

U odsustvu sveobuhvatnog zakonskog okvira za reparacije ili bilo kakvog reparacionog programa, neke od žrtava kao i njihove porodice su, pre svega uz pomoć Fonda za humanitarno pravo, zahtevale za odštetu zbog kršenja ljudskih prava tokom rata podnele u parničnom postupku.

FHP je pomogao više od 1.000 žrtava koje su nastojale da ostvare pravo na obeštećenje zbog kršenja ljudskih prava, uključujući mučenje, nezakonito lišavanje slobode i pritvaranje, od strane nekadašnjih jugoslovenskih i srpskih snaga.¹⁹⁸ Budući da zakon predviđa obeštećenje jedino za krivična dela počinjena na teritoriji Srbije, većinu zahteva su podneli etnički Albanci kojima osnov za žalbe predstavlja oružani sukob na Kosovu¹⁹⁹ te Bošnjaci iz Sandžaka koji su pretrpeli diskriminaciju, progon, mučenje i zlostavljanje od strane srpskih

policijskih i vojnih snaga između 1992. i 1995. godine.²⁰⁰

Srpski sudovi su retko prihvatili ove zahteve, a čak i kada bi dodelili odštetu ona bi retko odražavala težinu krivičnog dela²⁰¹ i nanete povrede, zbog stalnih institucionalnih i zakonskih prepreka za uspešnu realizaciju potraživanja, kao što je i opisano u nastavku ovog izveštaja.²⁰² Amnesty Internešnel smatra da ovi propusti ukazuju na neophodnost zakonskog priznavanja prava na reparaciju i uspostavljanja efikasnog i sveobuhvatnog administrativnog reparacionog mehanizma.

FHP je 2007. godine, u ime porodica ljudi iz Sjeverina u Srbiji koji su ubijeni ili se još uvek vode kao nestali nakon što su, u oktobru 1992. godine, oteti tokom putovanja autobusom kroz Mioče (BiH), pokrenuo postupak za naknadu štete protiv države Srbije. Prvostepeni sud je u februaru 2009. godine odbio njihov zahtev za nematerijalnim obeštećenjem. FHP je uložio žalbu. Kako Apelacioni sud do 13. avgusta 2013. godine, nije postupio po toj žalbi, FHP je uložio novu žalbu Ustavnom sudu zbog „neopravdanog odugovlačenja postupka pred Osnovnim i Apelacionim sudom u Beogradu u kojem pravosnažna presuda nije doneta ni nakon šest godina. Ustavni sud je, 15. oktobra 2013. godine, utvrdio da je članovima porodica povređeno pravo na suđenje u razumnom roku predviđeno članom 32. Ustava Srbije. Ustavni sud Srbije je svakom od 22 podnosioca žalbe dodelio naknadu u iznosu od po 600 evra. FHP je posle toga, u ime 20 podnosilaca, uložio novu žalbu Ustavnom sudu tražeći da se svakom od njih dodeli daleko realniji iznos obeštećenja od €10.000.²⁰³

Imajući u vidu relativno mali broj krivičnih postupaka koje su pokrenuli TRZ ili drugi nadležni organi, malo je podnosilaca zahteva koji mogu da prilože dokaze koji su prethodno potvrđeni u krivičnom postupku. No, čak i u slučajevima u kojima je krivični postupak uspešno okončan, zahtevi za obeštećenje su odbijeni.²⁰⁴

U nizu predmeta u kojima ih je FHP zastupao, žrtve nisu mogle da ispune postavljeni uslov i dokažu postojanje stvarne štete (ili nematerijalne štete) ili da pruže dokaze o nanetim povredama i pretrpljenoj patnji. To ne iznenađuje imaju li se u vidu okolnosti pod kojima su se dogodili navodni slučajevi kršenja ljudskih prava kao i vreme koje je od tada prošlo.²⁰⁵ No, čak i kada navodne žrtve torture ili zlostavljanja još uvek pate od fizičkih povreda ili su podnele dokaz o dijagnostifikovanom posttraumatskom stresnom poremećaju (PTSP), sud je odbijao njihov zahtev pozivajući se na nepostojanje verodostojne medicinske dokumentacije, ili je, na primer, osporavao povezanost povrede ili dijagnoze o PTSP-u sa navodnim nasiljem.

Zahtevi su takođe odbijani i u slučajevima kada je postojala nezavisna dokumentacija. U julu 1995. godine, posle pada Žepe (BiH), brojni Bošnjaci su izbegli u Srbiju gde je njih 850 uhapšeno i pritvoreno u logorima. Tu su, kako tvrde, bili izloženi mučenju, nehumanom i ponižavajućem postupanju. Iako su logore obišli predstavnici Visokog komesarijata UN za izbeglice (UNHCR), Međunarodnog komiteta Crvenog krsta (MKCK) i Državne komisije BiH za nestale osobe, sud nije prihvatio njihov zahtev za odštetu.²⁰⁶

Prvi osnovni sud u Beogradu je u februaru 2014. godine ponovo odbio tužbu koju je FHP podneo 2007. godine u ime 12 bivših hrvatskih zatvorenika, tražeći reparacije zbog njihovog navodnog mučenja u logoru u Sremskoj Mitrovici 1991. godine. Sud je utvrdio da nije počinjeno krivično delo jer još nije doneta presuda u postupku pred Odeljenjem za ratne zločine.²⁰⁷ Sud je, kao glavni razlog za odbijanje naveo da je od zatočenja do podnošenja zahteva prošlo predugo vremena (pogledati deo o zastarelosti u nastavku teksta).

Međutim, prema Poglavlju A (2) Deklaracije UN o osnovnim načelima pravde u vezi sa žrtvama krivičnih dela i zloupotrebe vlasti „Osoba se može smatrati žrtvom, prema ovoj Deklaraciji, **bez obzira na to da li je počinilac krivičnog dela identifikovan, uhapšen, da li mu se sudi ili je osuđen** i bez obzira na porodične odnose koji mogu postojati između počinioca i žrtve. Pojam „žrtva“ takođe može obuhvatati i užu porodicu ili lica zavisna od neposrednih žrtava, kao i osobe koje su pretrpele štetu prilikom pokušaja da pomognu žrtvi u nevolji ili da spreče nanošenje štete trećem licu.”²⁰⁸

ZASTARELOST

„Tamo gde je to predviđeno primenljivim ugovorom ili je sastavni deo drugih međunarodnih pravnih obaveza, odredbe o zastarelosti neće se primenjivati na teška kršenja međunarodnog prava ljudskih prava i ozbiljne povrede međunarodnog humanitarnog prava koje predstavljaju zločine na osnovu međunarodnog prava”, Član 6. UN Osnovna načela i smernice za ostvarivanje prava na pravni lek i reparacije žrtava teških kršenja međunarodnog prava ljudskih prava i ozbiljnih povreda međunarodnog humanitarnog prava.²⁰⁹

Vrhovni sud (tadašnje Državne zajednice Srbije i Crne Gore) je 2004 godine izneo pravno shvatanje da se potraživanja naknade štete od države mogu tražiti u roku od pet godina od događaja koji je doveo do povrede ili smrti. Ovakvim stavom suda krši se status neprimenjivanja zastarelosti na ratne zločine i zločine protiv čovečnosti kojim su obuhvaćene i građanske parnice pokrenute na osnovu ovih krivičnih dela.²¹⁰

Iako ove odredbe nisu primenjene u svim slučajevima, ²¹¹ shvatanje Vrhovnog suda može da predstavlja skoro nepremostivu prepreku za žrtve koje žele da podnesu zahtev za naknadu štete.

Komitet UN za ljudska prava je 2011. godine, u zaključnim primedbama u vezi drugog periodičnog izveštaja Srbije o primeni Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, naveo da ga zabrinjavaju „teškoće sa kojima su suočeni pojedinci koji od države pokušavaju da dobiju odštetu za pretrpljene povrede ljudskih prava, a posebno u vezi sa ratnim zločinima, kao i postojeće norme o zastarevanju takvih zahteva nakon pet godina.“ Komitet je pozvao Srbiju da „garantuje žrtvama i njihovim porodicama adekvatnu odštetu za pretrpljene povrede.“²¹² Osvrćući se, pored toga, posebno na etničke Albance sa Kosova čija su tela pronađena u masovnim grobnicama u Srbiji, Komitet UN je pozvao Srbiju da „obezbedi adekvatnu odštetu porodicama žrtava.“²¹³

Takođe 2011. godine, Komesar za ljudska prava Saveta Evrope je, posle posete Srbiji, napomenuo da je „zabrinut zbog nedostatka mehanizma reparacije za sve žrtve ratnih zločina u Srbiji”, i ukazao na prepreke za ostvarenje reparacije, uključujući i petogodišnje ograničenje za podnošenje zahteva koje je uveo Vrhovni sud. Komesar je pozvao vlasti da „preduzmu sve neophodne mere kako bi se žrtvama krivičnih dela počinjenih tokom rata kao i njihovim porodicama osigurale reparacije u skladu sa osnovnim principima međunarodnog prava, kao što je ponovljeno i u Osnovnim načelima i smernicama UN iz 2005. godine.”²¹⁴

Komitet UN protiv mučenja (KPM) je u svom Opštem komentaru broj 3 takođe naglasio obavezu država ugovornica (na osnovu člana 14 Konvencije protiv mučenja) da „u svom pravnom sistemu, garantuju žrtvi mučenja pravo da dobije odštetu i da bude pravedno i adekvatno obeštećena, uključujući tu i sredstva potrebna za njen što potpuniji oporavak.” KPM u paragrafu 20 podseća

države da „u cilju sprovođenja člana 14, države ugovornice donesu zakone koji žrtvama torture i zlostavljanja izričito stavljaju na raspolaganje delotvorna pravna sredstva i uspostavljaju njihovo pravo na otklanjanje pretrpljenih povreda i adekvatnu i primerenu naknadu, uključujući kompenzaciju i najpotpuniju moguću rehabilitaciju.” KPM u paragrafu 38 takođe navodi da su „države ugovornice Konvencije obavezne da osiguraju delotvornost prava na ispravljanje povreda i naknadu”, navodeći niz konkretnih prepreka, među kojima je i zastarelost dela, koje sprečavaju uživanje prava na otklanjanje povreda i naknadu, ili sprečavaju delotvornu implementaciju člana 14.²¹⁵

DUGO TRAJANJE SUDSKIH POSTUPAKA

Tokom sedam godina otkako je podnet njihov zahtev, rođacima ubijenih ili nestalih iz Sjeverina još uvek nije odobrena primerena naknada štete. Rešavanje zahteva koji su podneli hrvatski ratni zarobljenici, o kojem je odluka inače doneta u februaru 2014. je i pre ulaganja žalbe trajalo već više od šest godina. Kako kažu u FHP-u, postupci pred parničnim sudom za ostvarivanje reparacija u proseku traju pet godina a bilo je slučajeva da su trajali i duže od 13 godina. Razlozi za odlaganje mogu se pripisati kako trajanju priprema za pokretanje postupka tako i za odvijanje naknadnih postupaka. Dalja odlaganja izazvana su i stalnim procesom reformi pravosuđa.²¹⁶

Kombinacija kašnjenja u pokretanju krivičnog postupka i nespremnost sudova da, u očekivanju ishoda krivičnog postupka, dodele odštetu u parničnom postupku, predstavlja kršenje prava žrtve na „delotvoran pravni lek.”²¹⁷

Amnesti Internešenel stoga smatra da barijere u građanskom pravu koje sprečavaju žrtve da sudskim putem dobiju odštetu naglašavaju nužnost uspostavljanja efikasnog administrativnog sistema za utvrđivanje prava na naknadu i druge oblike reparacije.

PRISTUP ADMINISTRATIVNIM REPARACIJAMA

„Sudski i administrativni mehanizmi moraju se uspostaviti i ojačati tamo gde je to neophodno, kako bi se žrtvama omogućilo da budu obeštećene putem formalnih ili neformalnih procedura koje su pravovremene, pravične, finansijski dostupne i pristupačne. Žrtve moraju biti obavestene o svom pravu da traže obeštećenje putem ovakvih mehanizama.” Deklaracija UN o osnovnim načelima pravde u vezi sa žrtvama krivičnih dela i zloupotrebe vlasti.²¹⁸

Premda bi administrativni okvir za reparacije trebalo da podjednako važi za vojne i civilne žrtve rata, Amnesti Internešenel, domaće i međunarodne nevladine organizacije kao i međudržavne organizacije već godinama ukazuju da u Srbiji ne postoji sveobuhvatni zakonski okvir koji se tiče prava na odštetu civilnih žrtava zločina po međunarodnom pravu.²¹⁹

Od pet osnovnih oblika reparacija predviđenih međunarodnim pravom – restitucija, kompenzacija, rehabilitacija, različiti oblici pružanja zadovoljštine i garancije za neponavljanje nedela – postojeći zakonski okvir omogućava tek ograničenom broju civilnih žrtava rata pristup penziji kao jednom vidu finansijskog obeštećenja te nekim drugim vidovima socijalne pomoći. Zakon o pravima civilnih invalida rata odnosi se samo na pojedince, kao i na porodice lica, koja su ubijena u oružanom sukobu ili su preminula od rana ili povreda zadobijenih od strane nesrpskih oružanih formacija.²²⁰ Zakon ne važi za žrtve srpskih snaga.

Zakoni Srbije o ratnim i civilnim „invalidima” predviđaju da ratni invalidi i porodice lica koja su ubijena u oružanom sukobu ili su preminula od rana zadobijenih u sukobu, imaju pravo na novčano obeštećenje u vidu mesečnih davanja. Zakon, i pored svega, u mnogim aspektima diskriminiše civilne žrtve rata i ne obezbeđuje im odgovarajuću nadoknadu.²²¹ Na primer, propisana minimalna granica telesnog oštećenja za vojna lica sa invaliditetom iznosi 20 odsto; za civile je to 50 odsto. Osim toga, dok porodice ubijenih ili nestalih vojnih lica imaju pravo na porodičnu invalidsku penziju bez obzira na prihod, porodice ubijenih i nestalih civila imaju pravo na takvu penziju samo ako ostvaraju prihod manji od zakonom utvrđenog nivoa.²²²

Dok se od porodica nestalih vojnih lica ili civila traži da putem vanparničnog postupka nestalu osobu proglašavaju mrtvom²²³, većina članova porodica nestalih civila ili nisu svesni da pod ovim uslovima imaju pravo na mesečna davanja ili ne želi da pokreće postupak u nadi da su njihovi rođaci još u životu.²²⁴

Prava civilnih žrtava rata su dodatno ograničena 2013. godine, kada je Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalne politike civilnim žrtvama rata i njihovim porodicama ukinulo taj status ako su im povrede nanete izvan teritorije Republike Srbije.²²⁵ Ova odluka se prvobitno odnosila na rodbinu otetih iz Sjeverina (pogledati prethodni tekst) zato što su žrtve, premda srpski državljani kao što su to i članovi njihovih porodica, otete i ubijene na teritoriji BiH. Ova odluka je potom navodno primenjena i na sve druge slične slučajeve.²²⁶

Amnesti Internešenel smatra da je, u cilju garantovanja prava na reparacije svim žrtvama bez obzira na njihov status, potrebno primeniti sveobuhvatniji odnosno više holistički pristup. FHP je 2012. godine inicirao takav pristup tokom debate u koju su, s namerom da se donese novi Zakon o civilnim žrtvama rata koji bi važio za sve građane Srbije koji su bili žrtve ratnih zločina i drugih teških slučajeva kršenja ljudskih prava za vreme oružanih sukoba tokom 90-ih, bili uključeni Zaštitinik građana (ombudsman), Kancelarija za ljudska i manjinska prava i Poverenik za zaštitu ravnopravnosti. Cilj im je bilo donošenje administrativnog zakona koji predviđa kompenzaciju bez obzira na socijalni, ekonomski ili bilo koji drugi status žrtve a žrtvama i njihovoj rodbini nudi i pruža bar malo ljudskog dostojanstva. Radna grupa za izradu nacrtu zakona formirana je u oktobru 2013. a FHP je počeo da radi na uporednoj analizi zakona. Međutim, Zaštitinik građana i drugi učesnici su se u februaru 2014. godine povukli iz ovog procesa.²²⁷ FHP će nastaviti da radi na nacrtu zakona ali sprovođenje ovih mera i dalje nailazi na mlaku političku podršku.

REPARACIJA ZA PORODICE NESTALIH

„[...] Takođe, problem sa kojim se porodice nestalih lica suočavaju je i nepostojanje Zakona o nestalim licima, kojim bi se regulisao poseban status ovih lica i definisala prava i beneficije porodica nestalih osoba, u skladu sa ozbiljnošću i dugotrajnošću zločina prisilnog nestanka.”²²⁸

Međunarodnom komitetu Crvenog krsta je, kao rezultat oružanih sukoba tokom 90-ih godina, prijavljen nestanak skoro 35.000 ljudi a njih skoro 12.000 se i dalje vode kao nestali.²²⁹ Za nestanak mnogih od tih ljudi odgovorne su snage SFRJ a kasnije i oružane formacije SRJ i Srbije; mnogi drugi, uključujući Srbe iz Bosne, Hrvatske i sa Kosova postali su žrtve otmica koje su počinile nesrpske snage.

Amnesti Internešenel bio je ohrabren odlukom Srbije da 2011. godine ratifikuje

Međunarodnu konvenciju o zaštiti svih lica od prisilnih nestanaka (KZPN) uz prihvatanje nadležnosti Komiteta UN za prisilne nestanke da prima i razmatra podneske od strane i u ime žrtava ili drugih država ugovornica.²³⁰ No, kako izvod iz vladinog izveštaja o ratifikaciji Konvencije od strane Srbije ukazuje, u odsustvu Zakona o nestalim licima, i dalje ostaju neostvarana prava rođaka tih lica na istinu, pravdu i reparacije²³¹, uključujući kompenzaciju i druge beneficije.

Pored obaveze da pred sud izvede sve za koje se sumnja da su krivično odgovorni za prisilne nestanke, kao i da žrtvama omogući da putem jedinstvenog administrativnog ili građanskopravnog sistema ostvare pravo na reparacije, Srbija je, po međunarodnom pravu, takođe obavezna da reparacije garantuje svim žrtvama, uključujući i rodbini nestalih.²³²

Koliko je Amnesty Internešenelu poznato, Srbija nije preduzela nikakve mere kako bi odredbe KZPN primenila u domaćem zakonodavstvu. I zaista, u državnom izveštaju Srbije o primeni Konvencije, piše da je kako se čini: „*pojam oštećenog prema Zakoniku o krivičnom postupku i Zakonu o obligacionim odnosima uži od pojma žrtve u smislu člana 24. Konvencije, te da bi postojeći zakonski okvir mogao ostaviti bez zaštite neka lica.*”²³³

PRAVO NA REPARACIJU: GARANTOVANJE PRAVA DA SE ZNA ISTINA

Konvencija o prisilnim nestancima (KZPN) u članu 24(2) predviđa da svaka žrtva – nestalo lice kao i svako drugo lice kome je, kao direktna posledica prisilnog nestanka, naneta povreda, (u praksi rođaci nestalog lica kada to lice nije preživelo), ima pravo da zna istinu u vezi s okolnostima prisilnog nestanka, napretkom i rezultatima istrage i sudbinom nestalog lica. KZPN uz to propisuje i da će svaka država članica preduzeti odgovarajuće mere u tom pogledu.

Ovde je reč o trajnoj obavezi, bez obzira kada je Srbija postala država ugovornica KZPN; po međunarodnom pravu dela koja čine prisilne otmice smatraju se trajnim krivičnim delom sve dok nije razjašnjena sudbina nestalog lica.²³⁴

Ovu obavezu delimično ispunjava Komisija za nestala lica Vlade Republike Srbije koja je zadužena da, u saradnji sa nadležnim državnim organima, rešava status nestalih lica, obavestava porodice o trenutnom stanju predmeta a kada je moguće i o okolnostima pod kojima je njihov član porodice izgubio život. Međutim, Srbija, za razliku od drugih zemalja regiona i dalje nema Zakon o nestalim licima koji bi, pored ostalog, garantovao rodbini pravo da zna istinu o sudbini i mestu gde je telo njihovog člana porodice.

Usvajajući godišnji izveštaj Komisije za nestala lica, Odbor za ljudska i manjinska prava i ravnopravnost polova Skupštine Srbije je 2012. godine pozvao vladu da donese Zakon o nestalim licima.²³⁵ Predsednik Komisije za nestala lica nije voljan da podrži taj zakon a Amnesty Internešenelu je, tokom razgovora vođenog u Ministarstvu pravde, jasno predočeno da bi, kako se smatra, troškovi sprovođenja tog zakona u delo bili previsoki.²³⁶ U odsustvu tog zakona, Srbija nije u mogućnosti da, u skladu sa običajnim međunarodnim pravom i odredbama KZPN, garantuje pravo žrtava i njihovih rođaka da znaju istinu, te pravo na pravdu i reparacije.

REPARACIJE ZA ŽRTVE KOJE SU PREŽIVELE RATNE ZLOČINE SEKSUALNOG NASILJA Srbija do sada nije žrtvama ratnih zločina seksualnog nasilja omogućila pristup reparaciji.

Zakon u Srbiji ne predviđa pravo na reparaciju za žrtve odnosno lica koja su preživela ratne zločine seksualnog nasilja; kao što je već navedeno, kriterijumi koje civilne žrtve rata moraju da ispune da bi ostvarile ova prava uključuju i postojanje dokaza o telesnom oštećenju od 50 odsto što isključuje skoro sva lica osim osoba koje su pretrpele teške povrede. Civilne žrtve rata, pored toga, nemaju pravo na invalidsku penziju čak i ako dalje trpe posledice zdravstvenog ili psihološkog stanja prouzrokovanog krivičnim delom čije su bile žrtve. Time što pravo na odštetu uslovljava stepenom telesnog oštećenja, zakon faktički isključuje mogućnost većine žrtava ratnih zločina seksualnog nasilja da podnesu zahtev za reparaciju.

Podobnost za sticanje prava zasnovana je i na dokazu da je došlo do nasilja. Preživela lica koja su, najčešće nepoznati počinioci, silovali ili nad njima vršili druge ratne zločine seksualnog nasilja često nisu u mogućnosti da ispune ovaj uslov.

Drugde u regionu žrtve ratnih zločina seksualnog nasilja mogu da ostvare određena prava na reparaciju, uključujući finansijsko obeštećenje i odgovarajuće oblike rehabilitacije.²³⁷ Međutim, žrtvama ratnih zločina seksualnog nasilja, počinjenih od strane pripadnika nesrpskih oružanih formacija u BiH, Hrvatskoj i na Kosovu, a koje (žrtve) danas, kao izbeglice ili raseljena lica, žive u Srbiji ta prava su uskraćena iako postoji širok zakonski okvir koji garantuje prava žena, s posebnim naglaskom na nasilje nad ženama u oružanom sukobu.²³⁸

U Srbiji se ženama i devojkama srpske nacionalnosti koje su bile podvrgnute ratnim zločinima seksualnog nasilja ne poklanja veća pažnja niti im vlada pruža bilo kakvu podršku. Verovatno razlog za takav odnos je masovna javna kampanja u čijoj su žiži ratni zločini seksualnog nasilja koje su u BiH počinili Srbi (ili Srbi iz Bosne) a nema ni pouzdanih procena o broju žena (i muškaraca) srpske nacionalnosti koji su silovani ili podvrgnuti drugim oblicima seksualnog nasilja za vreme sukoba u Hrvatskoj, BiH i na Kosovu.

Neke od žena koje su bile silovane u Hrvatskoj i BiH i koje su od 1992. godine naovamo stizale u Srbiju kao izbeglice, dobijale su pomoć od Grupe za žene silovane u ratu. Grupa je 1993. godine osnovala Autonomnu žensku kuću koja nastavlja da pruža pomoć svim ženama koje su preživele silovanje ili seksualno nasilje, bilo u ratu ili kao posledicu nasilja u porodici; ova NVO je takođe javno osudila silovanje kao oružje rata - na svim stranama u sukobu.²³⁹ Izostala je, međutim, javna kampanja, poput one u BiH, za priznavanje prava žrtava ratnih zločina seksualnog nasilja.

Kako navodi NVO Žene u crnom, predlog da se „*obezbede pravna zaštita i psiho-socijalna i ekonomska podrška žrtvama nasilja, uključujući i žene koje su tokom ratova na prostoru bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije bile izložene mučenju i seksualnom zlostavljanju*” nije uvršćen u Nacionalnu strategiju za sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama i u partnerskim odnosima.²⁴⁰

Bez konkretnih propisa koji bi im priznali pravo na reparaciju, žrtvama koje su preživele ratne zločine seksualnog nasilja uskraćeni su i pristup psihosocijalnoj pomoći i podršci, adekvatna zdravstvena zaštita i drugi oblici rehabilitacije koji bi morali da preživelim budu na raspolaganju bez obzira na eventualne istrage koje su u toku ili na sudske postupke.

ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Amnesti Internešenel, srpske NVO koje se bave tranzicionom pravdom, Savet Evrope i Evropska komisija u svojim izveštajima o napretku Srbije ka EU u više navrata su ukazivali na mnoge od razloga za zabrinutost koji su pomenuti u ovom izveštaju. Čini se, međutim, da uzastopne Vlade Srbije ove izraze zabrinutosti nisu primećivale ili su ih ignorisale.

Možda ne sasvim neopravdano, stav Vlade, koji deli i dobar deo stanovništva, jeste da su međunarodna pravda a posebno MKSJ ne samo izneverili Srbiju već i da su se žestoko obrušili na Srbiju isključujući ostale zaraćene strane.²⁴¹

Međutim, predsednik Srbije i drugi ključni politički akteri nastavili su da daju izjave koje podrivaju međunarodni pravosudni sistem a u Srbiji učvršćuju klimu nekažnjivosti. Izjave tog tipa odražavaju nedostatak političke volje da se podrže istrage i procesuiranje zločina koje su počinili srpska vojska, policija i paravojne snage.

Amnesti Internešenel smatra da je izostanak izričite političke volje glavna prepreka za rešavanje problema pomenutih u ovom izveštaju. Bez političke volje da se prevaziđu problemi kao što su nepostojanje adekvatnog zakonskog okvira ili nalaženje načina da se obezbede dodatna sredstva za efikasno istraživanje i procesuiranje zločina po međunarodnom pravu, žrtvama tih zločina pravda će i dalje biti uskraćena.

Prošlo je više od dvadeset godina od kako se Jugoslavija raspala u krvavim sukobima praćenim rasprostranjenim vršenjem ratnih zločina i zločina protiv čovečnosti. To jeste dug period, ali nepravda nije izbledela. Nekolicina sudskih procesa protiv visokih funkcionera pred MKSJ nisu početak rešavanja niti im treba dopustiti da posluže zataškavanju, preovlađujuće kulture nekažnjivosti za počinjene zločine i kontinuiranog neuspeha da se velikoj većini žrtava obezbede prava na istinu, pravdu i odštetu. Potrebe i prava žrtava protekom vremena ne blede i ne mogu se žrtvovati na oltaru političke svrsishodnosti, izdataka ili želje da se krene dalje.

Srbija je počela proces pristupanja EU koji će trajati još najmanje pet godina. Taj proces pruža Srbiji priliku da se sistematski i odgovorno pozabavi ovim problemima i da se postara da mere budu preduzete, zakoni izmenjeni a sredstva osigurana kako bi se obezbedilo postojanje funkcionalne policije, tužilaštva i pravosudnog sistema sposobnih da se nezavisno, nepristrasno i delotvorno izbore sa nasleđem nekažnjivosti u Srbiji. EU ove slabosti ne sme da ignoriše, Vlada Srbije mora da se sa njima uhvati u koštac.

Amnesti Internešenel zato poziva vlasti u Srbiji da javno izraze svoju punu podršku procesu tranzicione pravde i institucijama koje su zadužene da svim žrtvama omoguće garantovan pristup pravdi.

ISTRAŽIVANJE I PROCESUIRANJE

Amnesti Internešenel smatra da bi Vlada Srbije trebalo da primeni sledeće mere za jačanje kapaciteta Tužilaštva za ratne zločine i Službe za otkrivanje ratnih zločina kako bi mogli da istražuju zločine po međunarodnom pravu:

- Obezbedi izdvajanje dodatnih finansijskih sredstava neophodnih da TRZ ima dovoljno dodatnog osoblja, uključujući istražitelje i analitičare, kako bi moglo da podiže blagovremene i adekvatne optužnice;
- Preispita, i ako je potrebno reformiše, rad postojeće SORZ kako bi se osigurali nepristrasnost i profesionalnost Službe uz organizacionu osposobljenost i tehničku opremljenost za obavljanje promptnih, objektivnih, iscrpnih i delotvornih istraga.
  - Treba razmotriti ideju o premeštanju ili promenama u funkcionalnoj odgovornosti SORZ;
- Sprovede nezavisnu metodološku reviziju kako bi se utvrdile razmere i obim neobavljenog posla kada je reč o neistraženim zločinima, visina sredstava potrebnih da bi se obavio zaostali posao te, u saradnji sa TRZ, osmislila tužilačka strategija.

ZAKONSKI OKVIR

- Primeni i tumači načelo zakonitosti u punoj saglasnosti sa međunarodnim pravom kako bi se osiguralo da ni jedna od odredbi u srpskom zakonodavstvu ne može da utiče na suđenje i kažnjavanje nekog lica za bilo koje delo činjenja ili nečinjenja koje se, u trenutku kada je izvršeno, smatralo krivičnim delom prema opštim principima međunarodnog prava.

PODRŠKA SVEDOCIMA

Amnesti Internešenel poziva Vladu Srbije da preduzme mere kako bi se:

- Usvojila principe sadržane u relevantnim međunarodnim i regionalnim standardima;
- Pronašla i obezbedila dovoljna finansijska sredstva i osoblje za objedinjenu Službu za pomoć i podršku svedocima i oštećenima u okviru Odeljenja za ratne zločine Višeg suda u Beogradu koja bi, pružanjem podrške uoči, tokom i po okončanju postupka, bila na raspolaganju TRZ i pravosuđu;
- Poboljšale mere obezbeđenja u sudu kao i tehničke i materijalne uslove u sudskim objektima, uključujući i obezbeđivanje zasebnih ulaza i dodatnih prostorija čime bi se omogućilo odvajanje svedoka i okrivljenih a svedocima obezbedio bezbedan prolaz u celoj zgradi suda;
- Angažovalo dodatno osoblje za Službu za pomoć i podršku svedocima i oštećenim, u srazmeri sa njenim obimom posla, koje bi uključivalo i iskusne stručnjake za pružanje psihosocijalne podrške uoči, tokom i po okončanju postupka;
- Ojačale mere obezbeđenja van suda, kako tokom trajanja postupka tako i za vreme bezbednog i diskretnog dolaska u sud i odlaska iz suda;
- Izmenile odredbe Zakonika o krivičnom postupku kako bi tokom dokaznog postupka za žrtve zločina seksualnog nasilja bila obezbeđena primena odgovarajuće procedure i neophodna zaštita;
- Obavile konsultacije sa svedocima kako bi im se navedenim merama osiguralo pružanje

efikasne podrške;

ZAŠTITA SVEDOKA

Amnesti Internešenel očekuje da će Evropska komisija uključiti mere za reformu i preispitivanje prakse JZS u uslove o kojima će se pregovarati u okviru Poglavlja 23. U tom cilju Amnesti Internešenel vlastima u Srbiji preporučuje sledeće:

- Pokrenuti punu, nezavisnu i nepristrasnu istragu povodom optužbi koje su protiv Jedinice za zaštitu svedoka izneli nekadašnji zaštićeni svedoci i izvesti pred lice pravde sve za koje se osnovano sumnja da su počinili bilo koje krivično delo;
- Preispitati unutrašnje pravilnike i praksu JZS u cilju jačanja jedinice, uključujući i obezbeđivanje odgovarajućih sredstava i imenovanje stručnog osoblja kako bi se osiguralo da svi zaštićeni svedoci i njihove porodice uživaju najviši standard zaštite;
- Razmotriti druge solucije, uključujući i premeštanje JZS u okvir Ministarstva pravde čime bi se poboljšala zaštita svedoka u predmetima koji se tiču krivičnih dela po međunarodnom pravu;
- Izmeniti relevantna poglavlja ZKP-a kojima se uređuju procedura u sudnici i ispitivanje svedoka i doneti posebne odredbe o zaštiti prava žrtava seksualnog nasilja primenom adekvatnih mera zaštite tokom saslušavanja i unakrsnog ispitivanja svedoka, uključujući i isključenje dokaza o prethodnoj seksualnoj aktivnosti;

PRAVO NA REPARACIJU

Amnesti Internešenel smatra da bi vlasti u Srbiji morale da:

- Uklone prepreke kojima se žrtvama zločina po međunarodnom pravu i žrtvama kršenja ljudskih prava počinjenih za vreme ratova tokom 1990-ih osporava pravo na reparacije, obuhvatajući odštetu, uključujući:
  - Donošenje propisa kojima se garantuje da će, posredstvom efikasne, objektivne i nediskriminatorne administrativne procedure, sve žrtve zločina po međunarodnom pravu moći da ostvare pristup reparaciji.
- Kada preostaje donošenje odluke u parnici:
  - Postaraju se da Pravno shvatanje Vrhovnog suda iz 2004. godine o primenljivosti zastarevanja bude izmenjeno naknadnim Pravnim shvatanjem;
  - Oslobode podnosiocima od plaćanja troškova parničnog postupka i omogući im pristup besplatnoj pravnoj pomoći.

U pogledu nestalih lica:

- Donesu i sprovedu Zakon o nestalim osobama prema kome će sve žrtve zločina po međunarodnom pravu koje su počinile srpske snage, posredstvom administrativnog i jednostavnog sistema i bez diskriminacije, dobiti punu reparaciju i brzu, pravičnu i

adekvatnu odštetu;

- U potpunosti primene Međunarodnu konvenciju o zaštiti svih osoba od prisilnog nestanka;
- Podrže izradu nacrtu revidiranog Zakona o civilnim žrtvama rata, garantujući da se žrtvama, bez diskriminacije, dodeli efikasna i adekvatna reparacija za pretrpljene povrede.

Kada je reč o žrtvama ratnih zločina seksualnog nasilja:

- Postaraju se da se žrtvama ratnih zločina seksualnog nasilja prizna status civilnih žrtava rata kao izraz simboličnog priznanja da je nad njima izvršeno nasilje; preživeli će biti konsultovani o formi tog priznanja;
- Omoguće transformativnost reparacije, odnosno treba da nastoje da razbiju postojeće stereotipe o osobama koje su preživele seksualno nasilje;
- Donesu izmene Zakona o civilnim žrtvama rata kako bi žrtve ratnih zločina seksualnog nasilja imale pravo na reparacije, uključujući i odgovarajuću zdravstvenu zaštitu i psihosocijalnu podršku.

ZAVRŠNE BELEŠKE

---

¹ Međunarodni komitet Crvenog krsta. *Brojke koje se odnose na lica nestala u sukobima na Balkanu*, mart 2014.

² Pre svega, kršenje zakona i običaja rata (ratni zločini), zločini protiv čovečnosti i genocid

³ U Srbiji je, u period između 1995 i 2003. godine, održano samo devet suđenja za ratne zločine. Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS) Misija u Srbiji i Crnoj Gori. *Ratni zločini pred domaćim sudovima: Praćenje suđenja za ratne zločine i podrška domaćim sudovima za njihovo sprovođenje*, oktobar 2003, str. 8-11, <http://www.osce.org/sr/serbia/13495?download=true>

⁴ Uključujući, na primer, neuspeh vlasti da u periodu između 2001. i 2003. godine, nakon što su tela pronađena, brzo i nepristrasno istraže organizovano prikrivanje jednog od najgusnijih zločina po međunarodnom pravu, odnosno premeštanje posmrtnih ostataka kosovski Albanaca sa Kosova u masovne grobnice u Srbiji tokom aprila i maja 1999. godine; (pogledati Amnesty International, *Sahranjivanje prošlosti: 10 godina nekažnjavanja za otmice i nestanke na Kosovu*, 2009, str. 19-24 i str. 41-44 <http://www.amnesty.org/en/library/asset/EUR70/007/2009/en/8eed3555-83a9-4b6a-a376-6b7402b66f0b/eur700072009srp.pdf>

⁵ Navedeno u dokumentu Fonda za humanitarno pravo: *Izveštaj o suđenjima za ratne zločine u Srbiji u 2012. godini*, str. 4-5, gde je citiran deo intervjua u Večernjim novostima 1. avgusta 2012. godine u kojem je ministar aludirao na "krupne ribe" u bari organizovanog kriminala i korupcije. Prema izveštajima medija ministar tek treba da poseti Odeljenje za ratne zločine Višeg suda u Beogradu.

⁶ Aktivne starešine protiv kojih je Tužilaštvo za ratne zločine podiglo optužnice nisu, do marta 2014., nužno i udaljavane sa dužnosti. Nakon što je Fond za humanitarno pravo pozvao da se, do okončanja postupka, sa dužnosti udalji starešina jedinice Žandarmerije Vladan Krstović, on je suspendovan sa dužnosti marta 2014. godine. Krstović je novembra 2013. godine optužen za ratni zločin protiv civilnog stanovništva zbog učešća u ubistvu 46 albanskih civila u selu Ljubenić na Kosovu 1 aprila 1999. godine. Pogledati: http://www.tuzilastvorz.org.rs/html/trz/VESTI_SAOPTENJA_2013/VS_2013_11_22_LAT.pdf. Pogledati: FHP, *Optuženi za ratne zločine u policijskoj uniformi*, <http://www.hlc-rdc.org/?p=25759>; FHP, *Suspendovan pripadnik Žandarmerije optužen za ratne zločine*, 28. Mart 2014. godine, <http://www.hlc-rdc.org/?p=26473>

⁷ Početni skrining pridržavanja Srbije zahtevima koja sadrže ova poglavlja bio je, u vreme pisanja ovog izveštaja, okončan, ali nije ponuđen na uvid javnosti.

⁸ Uključujući *Documenta*, Hrvatska, <http://www.documenta.hr/hr/naslovnica.html>; TRIAL (*Track Impunity Always*) u Bosni i Hercegovini, <http://www.trial-ch.org/BiH/Pocetna.html>; i *Akcija za ljudska prava* u Crnoj Gori, <http://www.hracion.org/>

⁹ Izmene Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u postupku za ratne zločine iz decembra 2004. godine, predviđaju da je pred Odeljenjem za ratne zločine dopušteno iznošenje dokaza koje je prikupio MKSJ, pod uslovom da su prikupljeni u skladu sa Pravilima o postupku i dokazima MKSJ. Izmene predviđaju i ustupanje predmeta u skladu sa Pravilom 11 bis. Prvi predmet je ustupljen 2007. godine.

¹⁰ Statistički podaci za predmete rešene u drugostepenom postupku isključujući žalbe i ponovljena

suđenja, na dan 19. maja 2014. godine; http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/predmeti_lat.htm

¹¹ Na dan 19. maja, http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/predmeti_lat.htm Nisu sve optužnice zasnovane na istragama TRZ: neke je prosledio MKSJ na osnovu Pravila 11 bis. Dokazni materijal u predmetu Vladimira Kovačevića prosleđen je TRZ u novembru 2006. godine.: <http://www.icty.org/sid/8680> TRZ je optužnicu podiglo u julu 2007. godine, iako je postupak odložen zbog lošeg zdravstvenog stanja optuženog. http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/VESTI_SAOPTSTENJA_2007/VS_2007_07_30_LAT.pdf

Druge optužnice se baziraju na provibitnim istragama tužilaštava u BiH i Hrvatskoj. Pogledati, na primer, optužnicu u predmetu Alić i ostali (kasnije Skočić) koji je prvobitno istraživalo tužilaštvo u Tuzli u BiH. Pogledati takođe, <http://www.balkaninsight.com/en/article/serbia-and-bosnia-uniting-for-justice>

¹² Na primer, pripadnici OVK, poznati kao Gnjilanska grupa, uhapše ni na jugu Srbije 2008. godine.

B92, „Preševo: Hapšenja zbog zločina”, 26. decembar 2008, http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2008&mm=12&dd=26&nav_id=336435

¹³ http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/predmeti_lat.htm Na dan 19. maja; intervju sa glavnim tužiocem, novembar 2013. Sličan broj naveli su i predstavnici TRZ u intervjuu 2009. godine.

¹⁴ Pogledati, primera radi, (OEBS), *Ratni zločini pred domaćim sudovima, 2003., op.cit*, Human Rights Watch, *Pravda u opasnosti: Suđenja za ratne zločine u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, i Srbiji i Crnoj Gori, 2004*, <http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/1004serbian.pdf>; Međunarodni centar za tranzicionu pravdu, *Uprkos okolnostima – Krivični postupci za ratne zločine u Srbiji, 2007*, str. 2-3, http://wcjp.unicri.it/proceedings/docs/ICTJ_WC%20Prosecutions%20in%20Serbia_2007_bcs.pdf

Amnesti Internešenel, *Sahranjivanje prošlosti*, op.cit, str. 42 – 44, <http://www.amnesty.org/es/library/asset/EUR70/007/2009/en/8eed3555-83a9-4b6a-a376-6b7402b66f0b/eur700072009srp.pdf>

¹⁵ Tužilaštvo za ratne zločine je mali broj optužnica u razdoblju 2012 – 2013 pripisalo zahtevima koje je sprovođenje izmena ZKP-a postavilo pred TRZ.

¹⁶ KTP3 7/08 Skočić, 26. februara 2013.; KTO 6/13 Hondo 22. novembra 2013.; TRZ „Milan Škrbić pravosnažno osuđen za ratni zločin protiv civilnog stanovništva u Ključu 1992. godine”, 13 septembar 2013., http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/VESTI_SAOPTSTENJA_2013/VS_2013_09_13_LAT.pdf; KTO 4/12 Kašnjeti, (nakon žalbe) 21. juna 2013. godine.

¹⁷ KTO 3/13 Bihac (Đuro Tadić) od 6. februara 2014 (prosleđeno od strane BiH); KTRZ 4/10 Čuška, od 11. februara 2014. godine.

¹⁸ Članovi 9-10, Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u postupku protiv učinilaca ratnih zločinaca (Sl. Glasnik RS, br. 67/2003), 1 jul 2003., (ubuduće Zakon o organizaciji i nadležnosti); izmenjen i dopunjen 2004; Zakon o izmenama i dopunama Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u postupku protiv učinilaca ratnih zločina (Sl. Glasnik RS, br. 135/2004, 21. decembar 2004), Član 3 (menja član 2 izvornog zakona). Takođe je promenjen i naziv zakona i glasi „Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u postupku za ratne zločine.” http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/PROPISI/zakon_o_org_i_nad_drz_organu_u_postupku_za_rat_zlocine_lat.pdf

¹⁹ Član 3, Zakon o organizaciji i nadležnosti.

²⁰ Član 2, Zakon o organizaciji i nadležnosti.

²¹ Članovi 4-7, Zakon o organizaciji i nadležnosti, 7:Član 8;

²² Pogledati na primer, KTRZ 13/08 Jataci (Lovre i ostali),

http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/OPTUZNICE/O_2010_12_14_LAT.pdf

²³ Kako je naveo OEBS, na dan 24. februara 2014. godine, procesuirano je skoro 145 lica u 45 predmeta; još devet lica su procesuirani kao „jataci”, OEBS Misija u Srbiji, Odeljenje za vladavinu prava i ljudska prava., *Project support to monitoring of National War Crimes Trials, Mesečni izveštaj, broj 1.str. 2.* Pred MKSJ su u toku postupci (prvostepeni i po žalbi) protiv 20 od 161 optuženog.

<http://www.icty.org/sid/24>

²⁴ KTRZ 4/10 Čuška, Izmenjena optužnica (Miladinović i ostali), 17. decembar 2012. Ovo je šesta verzija optužnice, http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/OPTUZNICE/O_2012_12_17_LAT.pdf

²⁵ Pogledati http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/optuznice_lat.htm

²⁶ http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/pocetna_lat.htm, (*Podaci nisu dostupni).

²⁷ TRZ, Saopštenje za medije: Pretnje tužiocima, policajcima i svedocima u predmetu „Štrpci”, 29. maj 2014. http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/VESTI_SAOPTENJA_2014/VS_2014_05_29_LAT.pdf

²⁸ TRZ, Intervju za Amnesti Internešenel, novembar 2013.

²⁹ Član 8, Zakon o organizaciji i nadležnosti, „Služba postupa po zahtevima Tužioca za ratne zločine, u skladu sa zakonom.”

³⁰ TRZ, Razgovor sa Amnesti Internešenelom, novembar 2013.

³¹ Amnesti Internešenel, razgovor sa Ivanom Jovanovićem, u to vreme šefom Sekcije za praćenje pravnog sistema u Misiji OEBS-a u Srbiji, novembar 2013.

³² Pogledati fusnotu 22.

³³ Prema članu 8 Zakona o organizaciji i nadležnosti, ministar nadležan za unutrašnje poslove postavlja i razrešava starešinu službe, po „pribavljenom mišljenju Tužioca za ratne zločine”. Izveštaji u medijima, međutim, ukazuju da on možda nije bio konsultovan o postavljenju Dejana Marinkovića, *Politika*, „Novi šef Službe za otkrivanje ratnih zločina”, <http://www.politika.rs/rubrike/Hronika/Novi-shef-Sluzbe-za-otkrivanje-ratnih-zlochina.lt.html>

³⁴ Amnesti Internešenel, razgovor sa Ivanom Jovanovićem, kao gore, novembar 2013.

³⁵ Pogledati uokviren tekst na strani 15, i fusnotu 51.

³⁶ Amnesti Internešenel, razgovor sa Dejanom Marinkovićem, novembar 2013.

³⁷ Amnesti Internešenel, razgovori sa TRZ, FHP i OEBS, februar 2009; takođe pogledati stranu 37.

³⁸ Amnesti Internešenel, razgovor sa Dejanom Marinkovićem, novembar 2013.

³⁹ Zakon o krivičnom postupku (Sl. Glasnik SR, Br.72/11 i 10/11), pogledati takođe Zakon o izmenama i dopunama Zakona o krivičnom postupku. Na osnovu člana 608, novi ZKP je u drugim sudovima počeo da se primenjuje od januara 2013. godine. <http://www.ius.bg.ac.rs/prof/Materijali/bajvan/ZKP-2011.pdf>

⁴⁰ Za komentare i analize ovih izmena pogledati *New trends in Serbian criminal procedure law and regional*

---

perspectives (normative and practical aspects), posebno str. 17-18. <http://www.osce.org/serbia/102752>

⁴¹ Amnesty Internešenel, razgovor, novembar 2013.

⁴² Pogledati, na primer, Glave 7 i 15.2, ZKP 2011.

⁴³ „Mi smo 2012. godine podigli mali broj optužnica zbog izmena u zakonu i potrebe da se upoznamo sa novim zakonom,” Amnesty Internešenel, razgovor sa TRZ, novembar 2013.

⁴⁴ Pogledati, na primer, FHP, Krivična prijava protiv oficira Vojske Jugoslavije za zločine nad 17 kosovskih Albanaca i jednog Aškalijske, 27. decembar 2013. <http://www.hlc-rdc.org/?p=26011>

⁴⁵ Pogledati M. Bergsmo, K. Helvig, I. Utmeldize i G. Žagovec. „The Backlog of Core International Crimes Case Files in Bosnia and Herzegovina”. *Forum for International Criminal and Humanitarian Law (FICHL) - International Peace Research Institute, Oslo (PRIO)*, Oslo 2009; Glava 5, “Case selection and prioritization criteria”, pruža korisno i praktično objašnjenje potrebe za razvojem takvih kriterijuma i nudi primere iz nadležnosti različitih sudova, uključujući MKSJ, MKS, i BiH. Pogledati takođe i Olga Martin-Ortega, „Prosecuting War Crimes at Home: Lessons from the War Crimes Chamber in the State Court of Bosnia and Herzegovina”, *International Criminal Law Review* 12 (2012) 589–628, posebno pogledati str. 598, http://www.nuhanovicfoundation.org/user/file/2012_ortega_on_prosecuting_war_crimes_in_state_court_of_bih.pdf_-_to_place.pdf

⁴⁶ Pogledati, na primer, *Serbia and Montenegro, Amnesty International's concerns submitted to the Human Rights Committee, Februar 2004*, str. 3-5; od 24 Juna 2003, Ministar pravde u Vladi Srbije Vladan Batić izričito je pomenuo istrage o Batajnici i Petrovom Selu i nagovestio da će ti predmeti među prvima biti procesuirani po novom Zakonu o ratnim zločinima kad ovaj stupi na snagu 1 jula 2003. godine. Tužilac za ratne zločine Srbije Vladimir Vukčević je u intervjuu za B92 izjavio da je predmet Batajnica obrađen, da su neimenovane osobe pod istragom i da će optužnice biti podignute po okončanju istrage.

⁴⁷ Pogledati, na primer, Poglavlje VII, Sakrivanje tela, str. 501-552,

http://www.icty.org/x/cases/djordjevic/tjug/bcs/110223_judgement_p1_bcs.pdf

⁴⁸ Tokom 2012. godine, u jezeru su takođe pronađeni posmrtni ostaci 160 Bošnjaka, <http://www.balkaninsight.com/en/article/identifikovano-preko-aa6%C3%A5-zrtava-pronadenih-u-jezeru-perucac>

⁴⁹ Komitet UN je 2004. godine: „uz konstataciju da je obavljen efikasan rad na ekshumaciji i autopsiji oko 700 tela iz masovnih grobnica u Batajnici, izrazio zabrinutost zbog nedostatka napretka u istrazi i krivičnom gonjenju počinioca tih zločina”... Država ugovornica bi, uporedo s postupkom ekshumacije, trebalo da odmah počne istragu krivičnih dela koja podrazumevaju kršenje Pakta. Država ugovornica mora posvetiti jednaku pažnju posebnim potrebama rođaka nestalih lica, uključujući i obezbeđivanje adekvatne odštete”, *Zaključne primedbe komiteta za ljudska prava: Srbija i Crna Gora*, par. 10, 12/08/2004, CCPR/CO/81/SEMO,

<http://www.ljudskaprava.gov.rs/index.php/yljudska-prava/konvencije/53-medunarodni-pakt-o-gradanskim-i-politickim-pravima>

Komitet je 2011. godine ponovio izrazio istu zabrinutost: „U pogledu prethodnih zaključnih primedbi (paragraph 10) Komitet ostaje zabrinut zbog toga što nije ostvaren nikakav značajan napredak u istrazi, krivičnom gonjenju i kažnjavanju svih koji su odgovorni za ubistvo više od osamsto lica čija su tela

pronađena u masovnoj grobnici u Batajnici i njenoj okolini, kao ni u obeštećenju rodbine žrtava" ...Država ugovornica treba hitno da preduzme mere kako bi utvrdila činjenice koje su dovele do sahranjivanja stotina ljudi na području Batajnice i da se postara da svi pojedinci koji su za to odgovorni budu krivično gonjeni i adekvatno kažnjeni. Država ugovornica takođe treba da se postara da rodbina žrtava dobije adekvatnu naknadu", par.12, Razmatranje izveštaja koje su podnele Države ugovornice po članu 40. Pakta, Završne primedbe Komiteta za ljudska prava, Srbija, maj 2011, CCPR/C/SRB/CO/2

<http://www.ljudskaprava.gov.rs/index.php/yu/ljudska-prava/konvencije/53-medunarodni-pakt-o-gradanskim-i-politickim-pravima>

⁵⁰ <http://www.balkaninsight.com/rs/article/uhap%C5%A1ena-dvojica-osumnj%C4%8Denih-za-masakr-na-kosovu>; TRZ, *Privođenje zbog ratnog zločina u Ljubeniću*,

http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/VESTI_SAOPTENJA_2013/VS_2013_05_21_LAT.pdf

⁵¹ Pogledati TRZ, *Srbija na putu pravde i pomirenja; Tužilaštvo za ratne zločine, deset godina kasnije*

http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/POCETNA/P_MONOGRAFIJA_10_GODINA_CIR.pdf Komitet za ljudska prava, Završne primedbe Komiteta za ljudska prava: Srbija*, Prilog: Informacije dobijene od Srbije o implementaciji završnih primedbi Komiteta [25 jul 2012], CCPR/SRB/CO/2/Add. 1, 22. januar 2013, par. 2-10,

http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.asp?symbolno=CCPR%2fC%2fSRB%2fCO%2f2%2fAdd.1&Lang=en

⁵² Zakon o odgovornosti i nadležnosti državnih organa u postupku za ratne zločine, „Sl. Glasnik RS” br. 67/2003, 135/2004, 61/2005, (101/2007 i 104/2009);

http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/PROPISI/zakon_o_org_i_nad_drz_organu_u_postupku_za_rat_zlocine_lat.pdf

Član 2 (3) dodatno predviđa da će sud istražiti i suditi licima optuženim da su bili „jataci” Haških optuženika i to za: „krivično delo pomoći učiniocu posle izvršenog krivičnog dela iz člana 333. Krivičnog zakonika, ako je izvršeno u vezi sa krivičnim delima iz tač. 1) i 2) ovog člana.”

⁵³ Pogledati, na pmer, *Applicability of the Obligation to Arbitrate under Section 21 of the United Nations Headquarters Agreement of 26 June 1947 (Advisory Opinion)*, I.C.J. Rep. (1988), str.34 (gde navodi „fundamentalni princip međunarodnog prava da međunarodno pravo ima primat nad domaćim pravom”). Takođe: «*C'est un principe généralement reconnu du droit des gens que, dans les rapports entre Puissances contractantes d'un traité, les dispositions d'une loi interne ne sauraient prévaloir sur celles du traité*», C.P.J.I. série B no.17, str.32. Robert Jennings i Arthur Watts, *Oppenheim's International Law*, 1992, 9th ed., vol. 1, pp. 82 – 86; Malcolm N. Shaw, *International Law*, Cambridge: Cambridge University Press, 4th ed., 1997, pp.102 -103; Gerald Fitzmaurice, 'Law and Procedure of the International Court of Justice', 1954 - 9 - General Principles and Sources of International Law, Brit. Y.B. Int'l L., 1959, 183; Edwin Borchard, 'The relation between international law and municipal law', Va. L. Rev., tom. 27, str. 137.

⁵⁴ Annemie Schaus, 'Article 27 (1969)', *Les Conventions de Vienne sur le droit des traités: Commentaire article par article*, Olivier Corten & Pierre Klein (eds.), Bruxelles: Bruylant-Centre de droit international-Université Libre de Bruxelles, 2006, str. 1136 (« L'article 27 de la Convention de Vienne, quant à lui, prescrit certainement, dans l'ordre juridique international, la primauté du droit international sur le droit interne »). Mark E. Villiger, *Commentary on the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties*, Leiden: Martinus Nijhoff / Brill, 2009, p. 375 („Član 27 izražava načelo da na međunarodnom nivou,

međunarodno pravo ima primat”).

⁵⁵ Bečka konvencija o ugovornom pravu (BKUP), Beč, 23 maj 1969. godine; Stupila na snagu 27. januara 1980. u skladu sa članom 84(1). Srbija je, na osnovu sukcesije, država ugovornica od 12. marta 2001. Bivša Jugoslavija je Konvenciju potpisala i ratifikovala 23. maja 1969. odnosno 27. avgusta 1970. godine.

⁵⁶ Komitet za prisilne nestanke, Razmatranje izveštaja koje su podnele države ugovornice na osnovu člana 29. Par.1 Konvencije, Srbija, 29. januar 2014., (ubuduće: Izveštaj podnet Komitetu za prisilne nestanke: Srbija), par. 10.

http://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CED/Shared%20Documents/SRB/INT_CED_INR_SRB_7067_E.pdf

„Prema Ustavu Republike Srbije, potvrđeni međunarodni ugovori sastavni su deo pravnog poretka Republika Srbije i neposredno se primenjuju. Potvrđeni međunarodni ugovori moraju biti u skladu s Ustavom (čl.16, par.2). Zakoni i drugi opšti akti doneti u Republici Srbiji ne smeju biti u suprotnosti sa potvrđenim međunarodnim ugovorima i opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava (čl.194, par.4).”

⁵⁷ Član 7, Statut Međunarodnog krivičnog suda, http://www.icc-cpi.int/nr/rdonlyres/ea9aeff7-5752-4f84-be94-0a655eb30e16/0/rome_statute_english.pdf; <http://minoritycentre.org/library/rimski-statut-me%C4%91unardnog-krivi%C4%8Dnog-suda>

⁵⁸ Izveštaj podnet Komitetu za prisilne nestanke: Srbija, par.14, pogledati fusnotu 56.

⁵⁹ G. Werle, Načela Međunarodnog Krivičnog Prava (*Principles of International Criminal Law*), Drugo izdanje, TMC Asser Press, str:192.

⁶⁰ MPGPP, Njujork, 16. decembar 1966., stupio na snagu 23. marta 1976. godine u skladu sa članom 49, za sve odredbe osim onih u članu 41; 28. mart 1979., za odredbe predviđene članom 41 (Komitet za ljudska prava), u skladu sa paragrafom 2 navedenog člana 41. Srbija je postala država ugovornica 12. marta 2001. Bivša Jugoslavija je Pakt potpisala 8. avgusta 1967. a ratifikovala 2. juna 1971. godine.

⁶¹ Manfred Nowak, Međunarodni Pakt o građanskim i političkim pravima (*UN Covenant on Civil and Political Rights*), *CCPR Commentary, Drugo dopunjeno izdanje*, N.P. Engel, Izdavač, str.360.

⁶² Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljenih sloboda, Rim, 4. novembar 1950., Član 7. Stupila na snagu 3. septembra 1953. Srbija je Konvenciju potpisala 3. aprila 2003., a svoj instrument ratifikacije deponovala 3. marta 2004. godine.

⁶³ Manfred Nowak, Međunarodni Pakt o građanskim i političkim pravima (*UN Covenant on Civil and Political Rights*), str. 367.

⁶⁴ Evropski sud za ljudska prava, Veliko veće, predmet Maktuf i Damjanović protiv BiH, Mišljenje, 18. jul 2013., par 55.

⁶⁵ Evropski sud za ljudska prava, predmet August Kolk i Petr Kislyiy protiv Estonije, Mišljenje, 17. januar 2006.

⁶⁶ Specijalni sud za Liban, Žalbena veće, *Interlocutory Decision on the Applicable Law: Terrorism, Conspiracy, Homicide, Perpetration, Cumulative Charging*, STL-11-01/1, 16 Februar 2011, par.133.

⁶⁷ Zaključne primedbe Komiteta za sprečavanje mučenja, Srbija, 19. januar 2009., CAT/C/SRB/CO/1, par.11. Pogledati takođe zaključne primedbe Komiteta za ljudska prava u fusnoti 36.

<http://www.refworld.org/docid/4986bc0e0.html>

⁶⁸ Konvencija o neprimjenjivanju zakonske zastarelosti na ratne zločine i zločine protiv čovečnosti, G.A. res. 2391 (XXIII), annex, 23 U.N. GAOR Supp. (No. 18) at 40, U.N. Doc. A/7218 (1968), stupila na snagu 11. novembra 1970. godine. Srbija je država ugovornica od 12. marta 2001. Bivša Jugoslavija je Konvenciju potpisala i ratifikovala 16. decembra 1968., odnosno 9. juna 1970. godine. Prema FHP, najmanje tri predmeta su procesuirana kao obična krivična dela pred sudovima opšte nadležnosti: postupak protiv Miloša Lukića, optuženog za ubistvo, pred Višim sudom u Prokuplju, predmet Orahovac/Rahovec pred Višim sudom u Požarevcu i predmet Emimi (etnički motivisano ubistvo) na osnovu čl.113 KZ pred Višim sudom u Nišu, pogledati FHP, Izveštaj o suđenjima za ratne zločine u Srbiji 2012., i Izveštaj o suđenjima za ratne zločine u Srbiji 2011. godine

<http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2012/04/Izvestaj-sudjenja-u-2011.-final.pdf>

<http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2013/01/Izvestaj-o-sudjenjima-za-rz-2012-SRP-ff.pdf>

⁶⁹ Član 4, Međunarodna konvencija o zaštiti svih lica od prisilnih nestanaka, Njujork , 20. decembar 2006. Stupila na snagu 23. decembra 2010., u skladu sa članom 39(1). Srbija je Konvenciju potpisala 6. februara 2007. godine a potvrdila je 18. maja 2011. godine.

⁷⁰ Izveštaj podnet Komitetu za prisilne nestanke:Srbija, par.36. U paragrafu 41 Srbija je ponovila da: „Krivično zakonodavstvo republike Srbije ne poznaje delo prisilnog nestanka na način na koji ga u članu 2. definiše Konvencija.”

⁷¹ Kao što je navedeno u publikaciji Amnesti Internešenela, *No impunity for enforced disappearances: Checklist for effective implementation of the International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance*, (Index: IOR 51/006/2011), www.amnesty.org/en/library/info/IO51/006/2011/en

⁷² Pogledati publikaciju Amnesti Internešenela, *Rape and sexual violence: Human rights law and standards in the international criminal court*, (Silovanje i seksualno nasilje: Pravo ljudskih prava i standardi Međunarodnog krivičnog suda) Index: 53/001/2011, Mart 2011, <http://www.amnesty.org/en/library/info/IO53/001/2011/en>

⁷³ Razne vrste prinude priznate u međunarodnom pravu obuhvataju pretnju silom, prisilu, pritvaranje, psihološko ugnjetavanje, zloupotrebu vlasti, korišćenje atmosfere prisile od strane počinioca kao i situaciju u kojoj učinilac iskorišćava nesposobnost žrtve da izrazi istinski pristanak. Pogledati publikaciju Amnesti Internešenela, *Rape and Sexual Violence: Human Rights Law and Standards in The International Criminal Court, (Silovanje i seksualno nasilje: Pravo ljudskih prava i standardi Međunarodnog krivičnog suda)*, 1 mart 2011, str. 19-28, <http://www.amnesty.org/en/library/info/IO53/001/2011>

⁷⁴ Pogledati, na primer, Član 7 (1) (g)-1, Zločini protiv čovečnosti –silovanje, par.(2), „ Napad je počinjen upotrebom sile ili pretnje silom ili prinudom, kao što su strah od nasilja, prinuda, zatvaranje, psihološko ugnjetavanje ili zloupotreba moći protiv žrtve ili druge osobe, ili iskorišćavanje prinudne situacije, ili napad počinjem protiv osobe koja nije u mogućnosti da izrazi istinski pristanak. “
Međunarodni krivični sud, Elementi zločina

<http://www.icc-cpi.int/nr/rdonlyres/336923d8-a6ad-40ec-ad7b-45bf9de73d56/0/elementsofcrimeseng.pdf>

⁷⁵ Takođe definisano kao ratni zločin u Rimskom statutu, Član 8(2) (b) (xxii).

⁷⁶ Sva dela silovanja koja su u okviru nadležnosti MKS-a tretirana kao zločini protiv čovečnosti ili kao

---

ratni zločini za koje je podignuta optužnica, činjenično i pravno su bliska zločinu mučenja kao ratnom zločinom ili zločinu protiv čovečnosti što bi moralo da bude obuhvaćeno optužnicom, *Silovanje i seksualno nasilje*, str.38-39.

⁷⁷ Odgovornost zapovednika i drugih pretpostavljenih utvrđena je članom 384 Krivičnog zakonika iz 2005. godine: Nesprečavanje vršenja krivičnih dela protiv čovenosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom,

⁷⁸ Komandna odgovornost je deo međunarodnog običajnog prava i kao oblik odgovornosti prihvaćena je kako od strane ad hoc sudova tako i od MKS. Statutu Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju, član 7 (3) („Ukoliko je neko od dela navedenih u članovima od 2 do 5 ovog Statuta [teške povrede Ženevskih konvencija iz 1949. godine, kršenje zakona ili običaja ratovanja, genocid i zločini protiv čovečnosti] počinio podređeni, njegov nadređeni ne može biti oslobođen krivične odgovornosti ako je znao ili je bilo razloga da zna da se podređeni sprema da počinu takva dela ili da ih je već počinio, a on nije preduzeo nužne i razumne mere da spreči takva dela ili kazni počinioce.”) kao i Rimski statut Međunarodnog krivičnog suda – sa kojim Srbija sarađuje – definišu odgovornost zapovednika i drugih starešina. Bar donekle, međutim, Rimski statut zaostaje za drugim segmentima međunarodnog prava. Na primer, načela odgovornosti nadređenih kada je reč o civilima nisu toliko striktna koliko to traže međunarodno običajno pravo i konvencionalno međunarodno pravo, poput Protokola 1, koji na pretpostavljene civile primenjuje iste standard kao i na vojne zapovednike. Pogledati *Amnesti Internešenel, The International Criminal Court: checklist for the implementation* (AI Index: IOR 40/11/00), July 2000.

⁷⁹ G. Mettraux, *The Law of Command Responsibility*, OUP, 2009, str 21.

⁸⁰ Srbija je država ugovornica Protokola od 16. oktobra 2001.godine.

⁸¹ Amnesti Internešenel, *Amicus curiae* observations on superior responsibility submitted pursuant to Rule 103 of the Rules of Procedure and Evidence, in the case of *The Prosecutor v. Jean Pierre Bemba Gombo*, Međunarodni krivični sud, No.ICC-01/05-01/08, 20 april 2009.

⁸² G. Werle, *Načela Međunarodnog krivičnog prava (Principles of International Criminal Law)*, str.185.

⁸³ Ustav Republike Srbije, član 34, par. 1 („Niko se ne može oglasiti krivim za delo koje, pre nego što je učinjeno, zakonom ili drugim propisom zasnovanim na zakonu nije bilo predviđeno kao kažnjivo, niti mu se može izreći kazna koja za to delo nije bila predviđena”).

⁸⁴ FHP, „Dosije 549 Motorizovana brigada Vojske Jugoslavije”, 2013, str. 3-4

<http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2013/03/Dosijea-549.-Motorizovana-brigada-Vojske-Jugoslavije.pdf>

⁸⁵ Bečka konvencija o ugovornom pravu, član.27.

⁸⁶ „Dosije 549 Motorizovana brigada Vojske Jugoslavije”, str.4, i fusnota 11, član 21, *Uputstvo o primeni pravila međunarodnog ratnog prava u oružanim snagama Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, Službeni vojni list br. 10, 1988.*

⁸⁷ Kada je, na primer, reč o Kosovu, Žalbeno veće je 23.januara 2014. godine potvrdilo presudu Šainoviću i drugima <http://www.icty.org/sid/11443>. Četvorica visokih političkih i vojnih rukovodilaca proglašeni su krivim za ubistvo, deportaciju i nehumano postupanje prema kosovskim Albancima u martu i maju 1999. godine. Iako je prihvatilo deo zahteva tužilaštva i odbrane u predmetima Nikole Šainovića (bivšeg potpredsednika SRJ),

Sretena Lukića (načelnika štaba MUP-a Srbije na Kosovu), Vladimira Lazarevića (načelnika štaba Prištinskog korpusa VJ) i Nebojše Pavkovića (komandanta 3. armije VJ), Žalbeno veće je potvrdilo da su optuženi bili članovi zajedničkog zločinačkog poduhvata na čelu sa bivšim predsednikom Slobodanom Miloševićem (koji je umro u pritvoru Tribunala 11. marta 2006. godine). Bivši predsednik Srbije Milan Milutinović prethodno je, prvostepenom presudom, oslobođen krivice po svim tačkama optužnice. Bivši načelnik Generalštaba VJ Dragoljub Ojdanić takođe je 2009. osuđen na 15 godina zatvora ali je, posle nagodbe sa tužiocem, odlučio da se ne žali i pušten je na slobodu 2013. godine. Žalbeno veće je 27. januara 2014. godine delimično potvrdilo presudu izrečenu 2011. godine pomoćniku Ministra unutrašnjih poslova Srbije Vlastimiru Đorđeviću ali mu je visinu izrečene kazne smanjilo sa 27 na 18 godina zatvora te ga oslobodilo krivice po jednoj od tačaka optužnice, <http://www.icty.org/x/cases/djordjevic/acjug/bcs/140127-summary.pdf>, za presudu pogledati http://www.icty.org/x/cases/milutinovic/acjug/bcs/140123_summary.pdf ili <http://www.icty.org/x/cases/milutinovic/acjug/en/140123.pdf>

⁸⁸ Pogledati *Mali broj suđenja za ratne zločine u Srbiji*, 18. januar 2013.

<http://www.balkaninsight.com/rs/article/mali-broj-sudenja-za-ratne-zlocine-u-srbiji>

⁸⁹ <http://www.balkaninsight.com/rs/article/prezivele-iz-lovasa-ne-veruju-u-srpsku-pravdu>

⁹⁰ FHP, Reakcije na presudu u predmetu Lovas, 26. jun 2012. <http://www.hlc-rdc.org/?p=20614&paged=38>

⁹¹ FHP, Suđenja za ratne zločine u Srbiji 2012, str. 5-6.

⁹² FHP, *Prvostepena presuda za ratne zločine u Lovasu je rezultat profesionalnog rada sudskog veća*, 3. jul 2012. <http://www.hlc-rdc.org/?p=20715>; Apelacioni sud je rešenjem od 9. decembra 2013. godine predmet vratio prvostepenom sudu na ponovno suđenje, pored ostalog i zato što se „u značajnom delu prvostepena presuda zasniva na suštinskom, ali ne i formalnom, pozivanju na oblik odgovornosti koji je u međunarodnom pravu poznat pod nazivom „komandna odgovornost.“”, Apelacioni sud, KZ1 PO2 3/13, 9 decembar 2013.

<http://www.bg.ap.sud.rs/cr/articles/sudska-praksa/pregled-sudske-prakse-apelacionog-suda-u-beogradu/krivicno-odeljenje/ratni-zlocini/kz1-po2-3-13.html>

⁹³ FHP, *O20712, Presuda za zločine u Belom Manastiru – Nedovršena pravda*, 2. jul 2012.

<http://www.hlc-rdc.org/?p=20710>, presuda nije javno dostupna.

⁹⁴ KTRZ 4/10 **Ćuška**, Izmenjena optužnica, (Miladinović i ostali) 17. decembar 2012,

http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/OPTUZNICE/O_2012_12_17_LAT.pdf

⁹⁵ TRZ, Saopštenje za javnost, Objavljena prvostepena presuda za zločine u selima Ćuška, Pavlan, Ljubenić i Zahač, 11. februar 2014.

http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/VESTI_SAOPTSTENJA_2014/VS_2014_02_11_LAT.pdf

⁹⁶ TRZ je 2013. godine saopštilo da je podiglo optužnicu protiv oficira Vojske Srbije Pavla Gavrilovića i podoficira Vojske Srbije Rajka Kozline za ratni zločin protiv civilnog stanovništva u selu Trnje, na teritoriji opštine Suva Reka, 25. marta 1999. godine. Prema optužnici, Gavrilović i Kozlina su, kao nekadašnji pripadnici 549. motorizovane brigade Vojske Jugoslavije, zajedno sa drugim za sada NN pripadnicima Pozadinskog bataljona, ubili 27 civila, stanovnika sela Trnje. U saopštenju se posebno navodi da je Pavle Gavrilović izdao naređenje potčinjenim starešinama, među kojima i Rajku Kozlini, da se ubiju civili, rečima: „Ne sme biti preživelih“. TRZ, „Podignuta

---

optužnica protiv Pavla Gavrilovića i Rajka Kozline za ratni zločin u trnju 1999. Godine”, 6. novembar 2013.

[Optužnica nije javno dostupna],

http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/VESTI_SAOPTSTENJA_2013/VS_2013_11_06_LAT.pdf. Za dalje informacije pogledati na <http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2013/03/Dosijea-549.-Motorizovana-brigada-Vojske-Jugoslavije.pdf>

⁹⁷ KTRZ 17/04 Zvornik 2 (Grujić i Popović), 22 oktobar 2008, str. 8

http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/OPTUZNICE/O_2008_10_22_LAT.pdf

⁹⁸ FHP, Suđenja za ratne zločine u Srbiji 2012., str.6. Apelacioni sud je presudu potvrdio u decembru 2011. <http://www.naslovi.net/2011-12-20/b92/potvrdjene-presude-za-zvornik/3046496>

⁹⁹ Amnesty Internešenel, razgovor sa Ivanom Jovanovićem, u to vreme šefom Sekcije za praćenje pravnog sistema u Misiji OEBS-a u Srbiji, novembar 2013.

¹⁰⁰ TRZ, razgovor za Amnesty Internešenel, novembar 2013.

¹⁰¹ Amnesty Internešenel, razgovor sa Ivanom Jovanovićem, kao gore, novembar 2013.

¹⁰² TRZ, *Privođenja zbog ratnog zločina u Ljubeniću*

http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/VESTI_SAOPTSTENJA_2013/VS_2013_05_21_LAT.pdf

¹⁰³ TRZ, Saopštenje za javnost, Optužnica za ratne zločine u Ljubeniću 1999. godine, 22 novembar 2013.

http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/VESTI_SAOPTSTENJA_2013/VS_2013_11_22_LAT.pdf

¹⁰⁴ Na osnovu člana 371 (KZ 2005.), definicijom zločina protiv čovečnosti obuhvaćeni su: „zatvaranje ili otmica lica bez davanja informacija o tome kako bi im se uskratila pravna zaštita.”

¹⁰⁵ IT-05-87/1-PT, Četvrta izmenjena optužnica, Tužilac protiv Vlastimira Đorđevića, par. 61(d). (Vlajko Stojiljković, ministar unutrašnjih poslova od 1997. do 2000., je u aprilu 2002. godine izvršio samoubistvo pucajući sebi u glavu na stepeništu Skupštine Jugoslavije).

¹⁰⁶ Predmet br. IT-05-87/1-T, Javna presuda,

http://www.icty.org/x/cases/djordjevic/tjug/bcs/110223_judgement_p1_bcs.pdf; gore opisani konkretni elementi potvrđeni su u žalbi.

¹⁰⁷ Kumanovski sporazum <http://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/?id=19947> odnosno

<http://www.nato.int/kosovo/docu/a990609a.htm> UNSCR 1244/99,

http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/PROPISI/rezolucija_1244_lat.pdf

¹⁰⁸ KTRZ 16/08 Gnjilanska grupa (Ajdari i ostali) 11 avgust 2009, pogledati str. 4,

http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/OPTUZNICE/O_2009_08_11_LAT.PDF

¹⁰⁹ FHP, Predmet: Gnjilanska grupa. *Optuženi Fazli Ajdari i drugi; Apelacioni sud u Beogradu – Odeljenje za ratne zločine*, Broj predmeta: Kž 1 Po2 br. 2/13 (žalba)

<http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2013/05/Gnjilanska-grupa-lzve%C5%A1taj-sa-su%C4%91enja-14-05-2013-lektorisano.pdf>

¹¹⁰ Iako su članovi „Gnjilanske grupe” oslobođeni krivice, Apelacioni sud ih nije oslobodio na osnovu kvalifikacije krivičnog dela već zbog neuspeha tužioca da pruži nezavisnu potvrdu dokaza koje je izneo

---

jedan jedini svedok-saradnik, pogledati <http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2013/05/Gnjilanska-grupa-lzve%C5%A1taj-sa-su%C4%91enja-13-05-2013.pdf>; Odluka Apelacionog suda dostupna je na <http://www.bg.ap.sud.rs/lt/articles/sudska-praksa/pregled-sudske-prakse-apelacionog-suda-u-beogradu/krivicno-odeljenje/ratni-zlocini/kz1-po2-2-13.html>

¹¹¹ Pogledati, na primer, *Nasleđe UNMIK-a na Kosovu: Neuspeh u donošenju pravde i obeštećenju srodnika nestalih*, (Index: EUR 70/009/2013), 27 avgust 2013, <http://www.amnesty.org/en/library/asset/EUR70/009/2013/en/b9f60fba-6f66-48c7-bb65-56fdd7713798/eur700092013sr.pdf>

¹¹² Uprkos zabrinutosti, „predsednica Veća je navela identične razloge kojima se veće rukovodilo i prilikom donošenja prvobitne presude.”, FHP, *Povodom osuđujuće presude Marku Kashnjetiju*, 24 jun 2013, <http://www.hlc-rdc.org/?p=23373&lang=de>. Pogledati KŽ1 Po2 1/13, 8 March 2013, <http://www.bg.ap.sud.rs/cr/articles/sudska-praksa/pregled-sudske-prakse-apelacionog-suda-u-beogradu/krivicno-odeljenje/ratni-zlocini/kz1-po2-1-13.html>

¹¹³ KŽ1 Po2 5/12, 18 January 2013, <http://www.bg.ap.sud.rs/lt/articles/sudska-praksa/pregled-sudske-prakse-apelacionog-suda-u-beogradu/krivicno-odeljenje/ratni-zlocini/kz1-po2-5-12.html>. Žalba je usledila posle ponovljenog suđenja u maju 2012. godine, na osnovu izmenjene optužnice a po članu 144, podignute aprila 2012. i čiji tekst počinje sledećim rečima: „U prvoj polovini jula 1999. godine, u kontekstu i u bliskoj vezi sa oružanim sukobom ....”, KTRZ 5/06 Braća Bitići, Precizirana Optužnica (Popović i Stojanović), 5 april 2012, http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/OPTUZNICE/O_2012_04_05_LAT.pdf

¹¹⁴ Pretresno veće MKSJ je, u predmetu Milutinović i ostali, konstatovalo da je: „vođena rasprostranjena kampanja nasilja usmerena protiv civilnog stanovništva kosovskih Albanaca tokom vazdušnih napada NATO, koju su sprovodile snage pod kontrolom vlasti SRJ i Srbije i tokom koje je bilo incidenata ubijanja, seksualnog zlostavljanja...*uključujući silovanje žena* u opštinama Decani/Dečan, Srbica, u selu Beleg (Peć), Čirez (Klina) i Prištini.” Pretresno veće je seksualno zlostavljanje okvalifikovalo kao oblik progona, kao zločin protiv čovečnosti, par.27, 72. http://www.icty.org/x/cases/milutinovic/tjug/bcs/090226bcs_sazetak_presude.pdf, par.183-203 http://www.icty.org/x/cases/milutinovic/tjug/bcs/jud090226p1_bcs.pdf

Pretresno veće je zauzelo stav da su bivši general VJ Nebojša Pavković i general policije i pomoćnik Ministra unutrašnjih poslova Sreten Lukić, time što su zauzimali položaje komandne odgovornosti, imali razloga da predvide pa time i preduprede seksualno zlostavljanje. http://www.icty.org/x/cases/milutinovic/tjug/bcs/090226bcs_sazetak_presude.pdf Žalbena veća je u predmetu Šainović i ostali 2014. godine potvrdilo prvostepenu presudu.

Valja dodati i da je Žalbena veća, u predmetu Đorđević i ostali, proglasilo bivšeg pomoćnika Ministra unutrašnjih poslova krivim „za progone putem seksualnog nasilja kao zločina protiv čovečnosti”. Predmet Br: IT-05-87/1-1, <http://www.icty.org/x/cases/djordjevic/acjug/bcs/140127-summary.pdf>; Presuda Žalbeog veća, par. 914-929. <http://www.icty.org/x/cases/djordjevic/acjug/en/140127.pdf>

¹¹⁵ U optužnici protiv kosovskog Albanca Sinana Morine navedeno je da su „pripadnici njegove grupe počinili ubistva i silovanja”, ali nema nikakvih drugih detalja; poledati KTRZ 1/07 Orahovačka grupa (Morina), 13 jul 2005, http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/OPTUZNICE/O_2005_07_13_CIR.pdf U ovom predmetu treba da se održi ponovno suđenje nakon što je prvostepena presuda ukinuta u žalbenom postupku.

¹¹⁶ KTRZ 7/04 Đakovica (Lekaj), Optužnica, 7 jul 2005,

---

http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/OPTUZNICE/O_2005_07_07_CIR.pdf

¹¹⁷ KTRZ 16/08 Gnjilanska grupa (Ajdari i ostali), 11 avgust 2009, kao gore.

¹¹⁸ Kž 1 Po2 Br. 2/13 (žalba) (Ajdari i ostali), Izveštaj FHP o postupku pred Apelacionim sudom.

<http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2013/05/Gnjilanska-grupa-Izve%C5%A1taj-sa-su%C4%91enja-13-05-2013.pdf>

¹¹⁹ Proširena optužnica KTRZ 7/08 Skočić, Pojedinačna optužnica (Bogdanović i ostali), 4 decembar 2012, http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/OPTUZNICE/O_2012_12_04_LAT.pdf; Prethodna optužnica, KTRZ 11/10 Zvornik 5 (Alić), Optužnica, 23 februar 2011,

http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/OPTUZNICE/O_2011_02_23_CIR.pdf pridodata je optužnici protiv Bogdanovića. Predmet je sažeto prikazan u tekstu *Povodom osuđujuće presude za zločine u Skočiću*, 26 februar 2013. <http://www.hlc-rdc.org/?p=22549>; Zoran Đurđević i Zoran Stojanović su osuđeni na po 20 godina zatvora, Zoran Alić i Tomislav Gavrić na po 10 godina, Dragana Đekić i Đorđe Šević na po pet godina a Damir Bogdanović na dve godine zatvora. Sažetak prvobitne presude možete pogledati ovde <http://www.bg.vi.sud.rs/>

¹²⁰ Precizirana optužnica KTRZ 7/08 Skočić, Pojedinačna optužnica (Bogdanović i ostali), 4 decembar 2012, kao gore.

¹²¹ KTRZ 7/10 Bijeljina (Jović i ostali), 5 maj 2011;

http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/OPTUZNICE/O_2011_05_05_CIR.pdf; U žalbenom postupku je kazna najmlađem okrivljenom smanjena na 10 godina zatvora, Kž1 Po2 6/12. 25 februar 2103, <http://www.bg.ap.sud.rs/lt/articles/sudska-praksa/pregled-sudske-prakse-apelacionog-suda-u-beogradu/krivicno-odeljenje/ratni-zlocini/kz1-po2-6-12.html>

¹²² FHP, *Suđenja za ratne zločine u Srbiji 2012.*, str 39-43

¹²³ TRZ, Saopštenje za javnost, 11 februar 2014.

http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/VESTI_SAOPTSTENJA_2014/VS_2014_02_11_CIR.pdf; za optužnicu, 17. decembar 2012, par. 3.2, http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/OPTUZNICE/O_2012_12_17_CIR.pdf; Dodatne informacije od FHP; presuda u pisanom obliku još uvek nije dostupna.

¹²⁴ U to vreme šef Sekcije za praćenje pravnog sistema u Misiji OEBS-a u Srbiji. To što nema smislenih i čvrstih optužnica komentarisali su i drugi, pored ostalih predstavnici Odeljenja za ratne zločine, delegacije EU i FHP.

¹²⁵ *Suđenja za ratne zločine u Srbiji 2012.*, str. 50-52.

¹²⁶ http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/VESTI_SAOPTSTENJA_2012/VS_2012_05_09_LAT.pdf

¹²⁷ KTRZ 3/05 Škorpioni, Precizirana optužnica (S. Medić i ostali) 9 oktobar 2006, http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/OPTUZNICE/O_2006_10_09_CIR.pdf; Popović i ostali, (IT-05-88) „Srebrenica”, http://www.icty.org/x/cases/popovic/ind/bcs/popovic_060804_indictment_bcs.pdf; Sažetak predmeta možete pogledati ovde http://www.icty.org/x/cases/popovic/cis/en/cis_popovic_al_en.pdf; Takođe pogledati i http://www.nytimes.com/2007/04/10/world/europe/10cnd-serbia.html?_r=1&

¹²⁸ Razgovor sa Amnesti Internešenelom, novembar 2013.

¹²⁹ Konačna optužnica za Čušku, KTRZ 4/10, podignuta je 17. decembra 2012; njome je precizirano pet prethodnih optužnica od kojih je prva podignuta 10. septembra 2010.

---

http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/OPTUZNICE/O_2012_12_17_CIR.pdf

¹³⁰ Refik Hodžić, Međunarodni centar za tranzicionu pravdu, citiran u IWPR, „Slaba zaštita svjedoka na suđenjima na Balkanu”, 22 novembar 2012, <http://iwpr.net/sr/report-news/slaba-za%C5%A1tita-svjedoka-na-su%C4%91enjima-na-balkanu>

¹³¹ Razgovor sa Amnesty Internešenelom, novembar 2014.

¹³² Prava žrtava i svedoka na život, slobodu i sigurnost, kao i poštovanje privatnog i porodičnog života garantovani su članovima 2,5 i 8 Evropske konvencije o ljudskim pravim i slobodama; pravo na podršku i pomoć svedocima naglašeno je u dokumentima drugih regionalnih tela, uključujući i Parlamentarnu skupštinu Saveta Evrope koja [Skupština] smatra da svedocima mora biti pružena podrška – uključujući pravnu i psihošku pomoć – pre, tokom, i posle suđenja; videti *Savet Evrope: Zaštita svedoka kao kamen-temeljac pravde i pomirenja na Balkanu*, par.7

¹³³ Pogledati Poglavlje 7, „Osnovni principi i smernice o pravu na pravni lek i reparacije za žrtve teških kršenja međunarodnih ljudskih prava i ozbiljnih povreda međunarodnog humanitarnog prava”, par.10

https://www.google.co.uk/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=OCCAQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.hraction.org%2FDocuments%2FPravo%2520na%2520reparacije.doc&ei=4hXmU5XtHsO40QW0iYHIBw&usg=AFQjCNGuppWXL_27UgAjJwN1IJ07u8qv5A&sig2=F3T-nckkz1watgkkoenjau

¹³⁴ Deklaracija UN o osnovnim načelima pravde u vezi sa žrtvama krivičnih dela i zloupotrebe vlasti koju je Generalna skupština usvojila rezolucijom 40/34, 29. novembra 1985. godine, UN Doc. A/RES/40/34, <http://www.astra.org.rs/wp-content/uploads/2008/07/Deklaracija-UN-o-osnovnim-principima-pravde-za-zrtve-kriminala-i-zloupotrebe-vlast.pdf>

¹³⁵ O zabrinutosti za kredibilitet ključnih svedoka, pogledati FHP Indeks: 019-3361-1, 25. septembar 2012., *Sudsko veće u predmetu Gnjlanska grupa nije poklonilo poverenje glavnom svedoku Tužilaštva za ratne zločine*, <http://www.hlc-rdc.org/?p=21078>

¹³⁶ „Prema žrtvama se mora postupati humano, s poštovanjem njihovog dostojanstva i ljudskih prava, a odgovarajuće mere se moraju preduzeti da se njima i njihovim porodicama obezbedi bezbednost, fizička i psihička dobrobit i privatnost. Država treba da obezbedi da njeni domaći zakoni, koliko god je to moguće, žrtvama koje su preživele nasilje i traume pruže posebnu pažnju i brigu kako bi se sprečila njihova ponovna traumatizacija tokom sudskih ili administrativnih postupaka koji imaju za cilj da se obezbedi pravda i reparacije”, *Osnovna načela*, kao gore, par.10.

¹³⁷ „U Višem sudu u Beogradu obrazuje se Služba za pomoć i podršku oštećenim i svedocima (u daljem tekstu: Služba za pomoć i podršku), koja obavlja administrativno-tehničke poslove, poslove vezane za pomoć i podršku oštećenima i svedocima, kao i poslove obezbeđenje uslova za primenu procesnih odredaba ovog zakona. Rad Službe za pomoć i podršku uređuje se aktom koji donosi predsednik Višeg suda u Beogradu, uz saglasnost ministra nadležnog za pravosuđe”, Član 11, Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u postupku za ratne zločine; regulisan Pravilnikom o unutrašnjem uređenju i sistematizaciji radnih mesta u Višem sudu u Beogradu, SU Br.9/10 – Član 14, <http://www.bg.vi.sud.rs/cr/articles/o-visem-sudu/uredjenje/zaposleni/zaposleni.html>

¹³⁸ Razgovor za Amnesty Internešenel, novembar 2013.

¹³⁹ Razgovor za Amnesty Internešenel, novembar 2013.

¹⁴⁰ Razgovor za Amnesti Internešenel, novembar 2013.

¹⁴¹ Razgovor za Amnesti Internešenel, novembar 2013.

¹⁴² Razgovor za Amnesti Internešenel, Načelnik JZS, novembar 2013.

¹⁴³ „Omogućiti da mere podrške svedoku budu dostupne od početka istrage, na primer, formiranjem odeljenja za podršku u kojem će raditi socijalni radnici i psiholozi, prevashodno pri specijalizovanim tužilaštvima“, *Zaštita svedoka kao kamen-temeljac...*Par. 16.1.8.

¹⁴⁴ Razgovor za Amnesti Internešenel, novembar 2013.

¹⁴⁵ Razgovor koji je Amnesti Internešenel vodio sa Vladimirom Vukčevićem, TRZ, novembar 2013.

¹⁴⁶ Razgovor koji je Amnesti Internešenel vodio sa Vladimirom Vukčevićem, novembar 2013.

¹⁴⁷ Pogledati Bocos-Cuesta protiv Holandije, ECtHR, 10 novembar 2005, par. 69; Accardi i ostali protiv Italije, ECtHR, 20 januar 2005, par. 1., citirani u OEBS, „Zaštita i podrška svjedoka u predmetima ratnih zločina u Bosni i Hercegovini; Prepreke i preporuke godinu dana nakon usvajanja Državne strategije za rad na predmetima ratnih zločina“; 2010. str.10, fusnota 8.

http://www.oscebih.org/documents/osce_bih_doc_2010122314375593bos.pdf

¹⁴⁸ U postupku vođenom 2012. u predmetu Bijeljina (K.Po2 7/2011), oštećena Hajreta Avdić je, zbog mogućnosti sekundarne traumatizacije, ispitana ne u Beogradu već u prostorijama ambasade Republike Srbije u Beču gde oštećena živi, *Izveštaj o suđenjima za ratne zločine u Srbiji str.40.*

¹⁴⁹ Pravilo 96 (iv) (u izvornom tekstu na engleskom jeziku Pravilo 71) Dokazi o ranijem seksualnom ponašanju žrtve. *MKS, Pravilnik o postupku i dokazima,*

<http://www.minoritycentre.org/sites/default/files/pravilnik-postupak-dokazi-mksj.pdf> kao i http://www.icc-cpi.int/en_menus/icc/legal%20texts%20and%20tools/official%20journal/Documents/RulesProcedureEvidenceEng.pdf

¹⁵⁰ FHP, *Izveštaj o suđenjima za ratne zločine u Srbiji 2012.*, str. 23-24.

¹⁵¹ „Okrivljeni su zaštićene svedokinje „Alfu“, „Beta“ i „Gamu“, od kojih su dve u to vreme bile maloletne, više puta silovali da bi ih potom zajedno sa drugim Romima kamionom prevezli u susjedno selo kod Zvornika, odvojili ih od ostalih, prinudili na seksualno ropstvo, primorali ih da im peru veš, kuvaju, spremaju kuće i seksualno ih zlostavljali sve do januara 1993. godine“, KTRZ 11/10 Zvornik 5 (Alić) 23. februar 2011, http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/OPTUZNICE/O_2011_02_23_CIR.pdf, prisajedinjeno KTRZ 7/08Zvornik 5 (Bogdanović i ostali) 30. april 2010.

http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/OPTUZNICE/O_2010_04_30_CIR.pdf

¹⁵² FHP, *Izveštaj o suđenjima za ratne zločine u Srbiji 2012.* str. 23-24.

¹⁵³ Član 43(6) Rimskog statuta Međunarodnog krivičnog suda, usvojenog 17 jula 1998. godine, (A/CONF.183/9), <http://www.podaci.net/z1/8126847/S-mksuda02v0105.html>

¹⁵⁴ Pravila 16-19 i pravila 70-71 MKS, *Pravilnik o postupku i dokazima.* Za dodatne informacije pogledati Amnesti Internešenel, *Pretočiti prava u realnost: Obaveza država da se pozabave nasiljem nad ženama (Making rights a reality: The duty of states to address violence against women)*, 2 jun 2004., str. 21 ff <http://amnesty.org/en/library/info/ACT77/049/2004/en>

¹⁵⁵ Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilju u porodici, (Istanbulska konvencija), usvojena 11.maja 2011. <http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/convention->

[violence/convention/Convention%2010%20Serbian.pdf](#)

¹⁵⁶ Istanbulska Konvencija, posebno pogledati Član 56. – Mere zaštite:

1. Članice će preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere zaštite prava i interesa žrtava, uključujući njihove posebne potrebe kao svjedoka, u svim fazama istrage i sudskog postupka, posebno:

a. osiguravajući im zaštitu, kao i zaštitu za njihove porodice i svjedoke, od zastrašivanja, odmazde i ponovljene viktimizacije; b. osiguravajući obaviještenost žrtava, barem u slučajevima kada žrtve i njihove porodice mogu biti u opasnosti, o bjekstvu učinioca odnosno privremenom odnosno trajnom puštanju na slobodu; c. obavještavajući žrtve, pod uslovima u skladu sa međunarodnim pravom, o njihovim pravima i raspoloživim uslugama, o ishodu njihove žalbe, prijave, o općem napretku istrage odnosno postupka i o njihovoj ulozi u prethodnom, kao i o ishodu njihovog slučaja; d. omogućavajući žrtvama, da u skladu s proceduralnim pravilima međunarodnog prava, budu saslušane, pruže dokaze i iznesu svoje stanovište, potrebe i brige, neposredno odnosno preko posrednika, i da one budu uzete u razmatranje; e. osiguravajući žrtvama odgovarajuće usluge podrške tako da njihova prava i interesi budu propisno predstavljeni i uzeti u obzir; f. osiguravajući usvajanje mjera za zaštitu privatnosti i ugleda žrtve; g. osiguravajući da se gdje god je moguće izbjegne susret žrtava i učinilaca u prostorijama suda i organa unutrašnjih poslova; h. osiguravajući žrtvama nezavisne i stručne prevodioce kada su žrtve stranke u postupku odnosno kada iznose dokaze; i. omogućujući žrtvama da svjedoče, u skladu s pravilima njihovog nacionalnog zakonodavstva, u sudnici bez prisustva odnosno barem bez prisustva optuženog, naročito korištenjem odgovarajućih komunikacionih tehnologija, tamo gdje su dostupne.

2. Dijete žrtva i dijete svjedok nasilja nad ženama i nasilja u porodici treba da dobije, prema potrebi, posebne mjere zaštite koje su u najboljem interesu djeteta.

¹⁵⁷ Direktiva 2012/29/EU Evropskog parlamenta i Saveta od 25. oktobra 2012, Uspostavljanje minimalnih standarda o pravima, podršci i zaštiti žrtava zločina, kojim se zamjenjuje Okvirna direktiva Saveta 2001/220/JHA .

¹⁵⁸ Razgovor koji je Amnesty Internešenel vodio sa predstavnicima Delegacije EU u Srbiji, novembar 2013.

¹⁵⁹ Sistem zaštite svedoka razradio je FHP zajedno sa TRZ i policijom. Uprkos kasnijem razvoju događaja, neki od problema prikazanih u narednom tekstu i dalje preovlađuju, pogledati FHP, „Kako zaštititi svedoke na koje javnost i policija gledaju kao na srpske izdajnike?” 7 februar 2004. <http://www.hlc-rdc.org/?p=13581>

¹⁶⁰ Kada je reč o razlozima za zabrinutost za prava okrivljenih kada su u pitanju zaštićeni svedoci, pogledati Impunity Watch, str. 47.

¹⁶¹ Uključujući, na primer, odredbe o obazrivom, taktičnom saslušavanju maloletnika i smanjenju mogućnosti da dođe do suočavanja svedoka. Član 109, ZKP 2006. http://www.defendologija.com/latinica/propisi/zakonik_o_kvivicnom_postupku.htm

¹⁶² „ ... s obzirom na svoj uzrast, životno iskustvo, način života, rod, zdravstveno stanje, prirodu ili posledice krivičnog dela, odnosno druge okolnosti slučaja”, Član 110 (1), KZP 2006., Članovi 102-104 ZKP 2011.

¹⁶³ One uključuju (Član 117(3)): 1) isključenje javnosti sa glavnog pretresa; 2) izmenu, brisanje iz spisa ili zabranu objavljivanja podataka o identitetu svedoka; 3) uskraćivanje podataka o identitetu svedoka; 4) saslušanje svedoka pod pseudonimom; 5) prikrivanje izgleda svedoka; 6) svedočenje iz posebne prostorije uz promenu glasa svedoka, primenom uređaja koji menjaju glas; 7) saslušanje svedoka koji se

---

nalazi u drugoj prostoriji van sudnice, u drugom mestu u zemlji, ili u inostranstvu, upotrebom tehničkih sredstava za prenos slike i zvuka, uz mogućnost primene i uređaja koji menjaju glas i izobličuju sliku. Pogledati takođe čl.105-109, ZKP 2011.

¹⁶⁴ ZKP, Član 116. (Članovi 231 i 369, ZKP iz 2011. godine)

¹⁶⁵ Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u postupku za ratne zločine, Član 14 (a), „Mere zaštite svedoka ili oštećenog i stepen poverljivosti dokaza određeni od strane Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju ostaju na snazi.”

¹⁶⁶ Zakon o organizaciji i nadležnosti je prvobitno predviđao da će se na suđenjima za ratne zločine primenjivati konkretne odredbe Glave 29 (članovi 504 (o-ć) i ZKP iz 2002., koji je ustanovio status svedoka-saradnika, http://www.paragraf.rs/propisi_download/zakonik_o_kvivicnom_postupku_srj.pdf

Ovaj status može biti dodeljen okrivljenom koji je optužen za krivično delo ali je značaj njegovog iskaza veći od posledica njegovog oslobađanja od kazne ili osude na blažu kaznu. Pogledati, takođe, ZKP,2006, članovi 156-164. Zakon o programu zaštite učesnika u krivičnom postupku, Sl.Glasnik RS, Br. 85/2005 uveo je pojam „svedok saradnik” u ZKP.

¹⁶⁷ „Zakona o programu zaštite učesnika u krivičnom postupku”, (Sl. Glasnik RS, Br. 85/2005), stupio je na snagu 1 januara 2006. godine.

http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_programu_zastite_ucesnika_u_kvivicnom_postupku.html

¹⁶⁸ Prema članu 5 (2) Program zaštite se sprovodi u krivičnom postupku „protiv čovečnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom”

¹⁶⁹ Članovi 14 i 12, „Zakona o programu zaštite učesnika u krivičnom postupku”.

¹⁷⁰ Razgovor koji je Amnesti Internešenel vodio sa načelnikom Jedinice za zaštitu svedoka, novembar 2013.

¹⁷¹ Pogledati takođe, *Zaštita svedoka kao kamen-temeljac pravde i pomirenja na Balkanu*, par.116, kao gore.

¹⁷² Jedinica je trenutno na obuci, u okviru regionalnog projekta (WINPRO III) koji finansira EU s ciljem da se ojača zaštita svedoka; projekat u delo sprovode organizacija iz Severne Irske “Northern Ireland Co-operation Overseas” u saradnji sa britanskim Ministarstvom pravde i EUROPOL-om a najvećim delom je usmerena na borbu protiv kriminala. Pogledati:

http://wbif.eu/ipa_projects?direction=asc&ident=IPA%2BProjects%2BDatabase&page=96&per_page=10&sort=regDonors.name

¹⁷³ Kako su mediji izvestili, 20 policajaca iz sastava JZS su u novembru 2013. godine vlastima uputili peticiju protiv Miloša Perovića, načelnika JZS koga su optužili za „bahato ponašanje, nestručnost, nenamensko korišćenje budžetskih sredstava i zloupotrebu službenog položaja”, *E-Novine*, “Državna banda socijalnih radnika”, <http://www.e-novine.com/srbija/srbija-tema/96478-Dravna-banda-socijalnih-radnika.html>

¹⁷⁴ “Serbia’s War Crimes Witness Protection Unit ‘Failing’”, 29 November 2013, <http://www.balkaninsight.com/en/article/serbia-s-war-crimes-witness-protection-unit-failing>

¹⁷⁵ Razgovor za Amnesti Internešenel, novembar 2013.

¹⁷⁶ http://www.mup.gov.rs/cms_lat/direkcija.nsf/jedinica-za-zastitu.h, preko <http://archive.is/CQ24W>

¹⁷⁷ Pripadnici policije Nenad Stojković, Zoran Marković, Dragan Milenković, i Zoran Nikolić uhapšeni su nakon što je FHP 2. marta 2009. godine podneo krivičnu prijavu protiv 17 bivših pripadnika 37. odreda PJP zbog ratnih zločina na Kosovu. FHP, „Pismo FHP-a ministru unutrašnjih poslova Republike Srbije Ivici Dačiću”, FHP Indeks Out: 038-1550-2, 18 mart 2009;

¹⁷⁸ Citati iz IWPR, „Slaba zaštita svjedoka na suđenjima na Balkanu”, 22 novembar 2012.

<http://iwpr.net/sr/report-news/slaba-za%C5%A1tita-svjedoka-na-su%C4%91enjima-na-balkanu>

¹⁷⁹ Amnesty Internešenel je samostalno intervjuisao aktivne pripadnike policije koji su organizaciji rekli da nisu bili voljni da svedoče kada su čuli kako bi pripadnici JZS mogla da prema njima postupaju. Organizacija je takođe primila pismeno svedočenje zaštićenih svedoka ali i drugih lica koja nisu bili voljni da uđu u program zbog pretnji i drugih oblika nedopustivog ponašnja od strane JZS

¹⁸⁰ Pregled žalbi u vezi sa optužbama na račun Programa za zaštitu svedoka, (kao što je pomenuto u poverljivom izveštaju *Izveštaj o nezakonitostima u procesuiranju ratnih zločina u Republici Srbiji* od 15 novembra 2010. godine, u koji je Amnesty Internešenel imao uvida i koji je kasnije predložen javnosti), pogledati *Učešće Fonda za humanitarno pravo u procesuiranju ratnih zločina u Srbiji*, april 2012., str.2-5 i ff. <http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2012/06/Ucesce-FHP-u-procesuiranju-ratnih-zlocina-u-Srbiji-April-2012.pdf>

¹⁸¹ Za pregled detaljnih optužbi u predmetu Bojana Zlatkovića, pogledati „Povlačenje svedoka iz Programa zaštite”, u izveštaju *Suđenja za ratne zločine i etnički motivisana krivična dela u Srbiji u 2010.*, str.69-83, http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2014/04/Izvestaj_o-domacim-sudjenjima-za-r-zl_srpski.pdf

¹⁸² Za sažetak njegovog svedočenja, pogledati „On je uvek pucao za Srbiju”, <http://pescanik.net/2011/12/on-je-uvek-pucao-za-srbiju/>; “Beleška sa suđenja za zločine u Čuški – januar 2012”, http://zeneucrn.org/index.php?option=com_content&task=view&id=768&Itemid=68&lang=sr

¹⁸³ Zaštićeni svedok: “Šakali” prete meni i porodici”, 25 januar 2012, <http://www.blic.rs/Vesti/Hronika/303442/Zasticeni-svedok-Sakali-prete-meni-i-porodici>; pogledati takođe <http://www.balkaninsight.com/en/article/zoran-ra%C5%A1kovi%C4%87-%C5%A1akal-koji-se-pokajao>

¹⁸⁴ Za druge izveštaje koji pominju pomenute razloge za zabrinutost, pogledati PSSE, Komitet za pravna pitanja i ljudska prava, *Zaštita svedoka kao kamen-temeljac pravde i pomirenja na Balkanu*, Izveštaj, Doc. 12440, 29 novembar 2010, posebno pogledati paragrafe 117-119, <http://assembly.coe.int/ASP/Doc/XrefViewPDF.asp?FileID=12581&Language=en>; Citati iz IWPR, „Slaba zaštita svjedoka na suđenjima na Balkanu”, 22 novembar 2012.

<http://iwpr.net/sr/report-news/slaba-za%C5%A1tita-svjedoka-na-su%C4%91enjima-na-balkanu>

¹⁸⁵ PSSE Rezolucija 1784 (2011), *Zaštita svedoka kao kamen-temeljac pravde i pomirenja na Balkanu*, paragrafi 16.5.1-16.5.2, <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta11/ERES1784.htm>

¹⁸⁶ *Izveštaj Tomasa Hamarberga, Komesara Saveta Evrope za ljudska prava, posle posete Srbiji od 12. do 15 juna 2011. godine*; [https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CommDH\(2011\)29&Language=lanSerbian&Ver=original&Site=COE&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CommDH(2011)29&Language=lanSerbian&Ver=original&Site=COE&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864); posebno pogledati par. 23. Rezolucija Evropskog parlamenta od 18. aprila 2013. godine o Izveštaju o napretku Srbije 2012. godine, par. 11,

http://www.seio.gov.rs/upload/documents/lzvestaji/2013/rezolucijaep_2013.pdf

¹⁸⁷ Rezolucija Evropskog parlamenta od 18. aprila 2013. godine o Izveštaju o napretku Srbije 2012. godine, par. 11, http://www.seio.gov.rs/upload/documents/lzvestaji/2013/rezolucijaep_2013.pdf; pogledati takođe <http://www.balkaninsight.com/rs/article/eu-od-srbije-trazi-bolju-zastitu-svedoka>, 3 oktobar 2012.

¹⁸⁸ MKNL, Zaključci sa konferencije „*Budućnost procesa traženja i identifikacije osoba nestalih u sukobu na Kosovu*”, 20. decembar 2012. <http://www.ic-mp.org/wp-content/uploads/2012/12/icmp-jcsi-107-1-bos-doc.pdf>

¹⁸⁹ „Ćuška - „Hrabro i patriotsko” suđenje (Ćuska - a “brave and patriotic” trial)”, *International Justice Tribune*, 18 January 2012, <http://www.rnw.nl/international-justice/article/cuska-a-%E2%80%9Cbrave-and-patriotic%E2%80%9D-trial>

¹⁹⁰ U Jedinici za zaštitu nisu bili obavješteni da zaštita ovih svedoka podrazumeva specifične potrebe, „Nemamo psihologa....Ponekad moramo da pružimo lekarsku pomoć, ako im nije dobro vodimo ih u bolnicu kod specijaliste”, Amnesti Internešenel intervju, novembar 2013. godine.

¹⁹¹ Već je bilo predmeta u kojima su žrtve bile muškog pola. Pogledati gore.

¹⁹² Komisija UN za ljudska prava, *Dopunjena načela zaštite i unapređenja ljudskih prava kroz borbu protiv nekažnjivosti (Updated Set of principles for the protection and promotion of human rights through action to combat impunity)*. E/CN.4/2005/102/Add.1, 8 februar 2005, Načelo 31, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G05/109/00/PDF/G0510900.pdf?OpenElement>

¹⁹³ MPGPP, Član 2 (3) (a) [Da] garantuju da se svako lice čija su prava i slobode priznati ovim paktom povredeni, može koristiti pravom žalbe, čak i ako su ih povredila lica u vršenju svojih zvaničnih dužnosti; b) [da] garantuju da će nadležne sudske, upravne ili zakonodavne vlasti ili svaka druga nadležna vlast prema propisima države, rešavati o pravima lica koje podnosi žalbu, i da prošire mogućnosti podnošenja žalbe pred sudom; c) [da] garantuju da će nadležne vlasti povoljno rešiti svaku žalbu koja bude smatrana opravdanom., http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/PROPISI/medj_pakt_gradj_prava_lat.pdf

Za neponavaljanje, pogledati Impunity Watch, Suzbijanje nekažnjivosti u Srbiji: Opcije i prepreke; str. 53-71, http://www.impunitywatch.org/docs/BCR_Serbia_Serbian.pdf

¹⁹⁴ Načelo 7, Osnovna načela i smernice UN za ostvarivanje prava na pravni lek i reparacije za žrtve teških kršenja međunarodnog prava ljudskih prava i ozbiljnih povreda međunarodnog humanitarnog prava (Osnovna načela UN), usvojena od strane Generalne skupštine 2005. Posebno pogledati paragrafe 19-23. <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/RemedyAndReparation.aspx>; Takođe: http://logorasibih.ba/bbsg_userfiles/file/konvencije/Rezolucija%20usvojena%20od%20strane%20Generalne%20skupstine%20UN-a.PDF

¹⁹⁵ Administrativne reparacije za žrtve zločina po međunarodnom pravu i kršenja ljudskih prava predviđene su u nizu latinoameričkih država poput Argentine (Zakon 23.644), Čilea (Zakon 19.123), Kolumbije (Zakon 975/05), Perua (Zakon 28.592) i Urugvaja (Zakon 18.956).

¹⁹⁶ Deklaracija o osnovnim načelima pravde u vezi sa žrtvama krivičnih dela i zloupotrebe vlasti, usvojena od strane Generalne skupštine UN rezolucijom 40/34 od 29. novembra 1985;

<http://minoritycentre.org/sites/default/files/deklaracija-zrtve.pdf>

¹⁹⁷ Načelo 7, Osnovna načela i smernice UN, kao gore.

¹⁹⁸ Amnesty Internešenel je zahvalan Fondu za humanitarno pravo na istraživanjima, zastupanju i vođenju sudskih sporova u ime žrtava zločina po međunarodnom pravu. Ovaj deo izveštaja se u velikoj meri oslanja na rad FHP-a. Pogledati, na primer, *Materijalne reparacije za povrede ljudskih prava u prošlosti: Praksa sudova u Republici Srbiji*, Januar 2012. http://www.hlc-rcd.org/wp-content/uploads/2014/03/materijalne_reparacije_za_povrede_ljudskih_prava_u_proslosti.pdf

¹⁹⁹ Srbija Kosovo, posle jednostranog proglašenja nezavisnosti, smatra sastavnim delom svoje teritorije na osnovu rezolucije 1244/99 Saveta bezbednosti UN.

²⁰⁰ Vidi Amnesty Internešenel, *Srbija i Crna Gora: Izgubljena godina. Ključne obaveze preuzete u vezi ljudskih prava i dalje se ne ispunjavaju kako je obećano Savetu Evrope*. 22. mart 2005., str.27-29, <http://amnesty.org/en/library/info/EUR70/005/2005/en>

²⁰¹ Pogledati, na primer, FHP, „Ponožavajuća odšteta kosovskim Albancima koji su preživeli torturu pripadnika MUP-a”, 8 jul 2013., <http://www.hlc-rcd.org/?p=23505>

²⁰² Za iscrpnu analizu kako uspešnih tako i neuspešnih žalbi, pogledati *Materijalne reparacije*, op.cit.

²⁰³ *Ustavni sud: Porodicama sjeverinskih žrtava povređeno pravo na pravično suđenje*, FHP, 18. oktobar 2013, <http://www.hlc-rcd.org/?p=25106&lang=de>, *Porodice žrtava ratnog zločina iz Sjeverina traže pravdu pred Ustavnim sudom*, FHP, 6. novembar 2013, <http://www.hlc-rcd.org/?p=25261&lang=de>. Žalba se temelji na povredi prava na život; zabrani diskriminacije; pravu na pravično suđenje, rehabilitaciju i naknadu štete, jednaku zaštitu prava i pravni lek.

²⁰⁴ Pogledati *FHP, Materijalne reparacije*, str.10-11; Amnesty Internešenel, *Sahranjivanje prošlosti*, str. 58.

²⁰⁵ Lokalne organizacije za ljudska prava u Sandžaku su obavestile Amnesty Internešenel da je u period od 1992. do 1995. godine, lekarima bilo zabranjeno da izrtvama izdaju lekarska uverenja o policijskoj torture, *Srbija i Crna Gora: Izgubljena godina*, str.28.

²⁰⁶ *Materijalne reparacije*, str.14; Predmetom su obuhvaćene optužbe protiv pripadnika policije MUP-a Srbije, radnika Državne bezbednosti (DB) i pripadnika VJ zbog zlostavljanja u ubistva bošnjačkih izbeglica koji su bili među skoro 850 Bošnjaka izbeglih iz Žepe i okolnih sela između jula 1995. i aprila 1996. godine i držani u pritvorskim centrima Šljivovica i Mitrovo Polje u Srbiji.

²⁰⁷ <http://www.balkaninsight.com/rs/article/srbija-odbija-da-isplati-od%C5%A1tetu-hrvatskim-logora%C5%A1ima>; Pred Odeljenjem za ratne zločine Višeg suda u Beogradu je od 30. maja 2014. godine nastavljen postupak protiv Marka Crevara, nekadašnjeg pripadnika rezervnog sastava vojske i pripadnika TO, optuženog u martu 2013. godine na osnovu člana 144 (ratni zločini protiv ratnih vojnih zarobljenika) za mučenje tokom saslušavanja hrvatskih zatvorenika zatvorenih u Sremskoj Mitrovici. Pogledati optužnicu, 5. mart 2013. http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/OPTUZNICE/O_2013_03_05_CIR.pdf

²⁰⁸ Deklaracija UN o osnovnim načelima pravde u vezi sa žrtvama krivičnih dela i zloupotrebe vlasti, usvojena od strane Generalne skupštine Rezolucijom 40/34 29. novembra 1985. godine. Deo teksta na koji Amnesty Internešenel posebno ukazuje naglašen je masnim slovima.

²⁰⁹ http://logorasibih.ba/bbsg_userfiles/file/konvencije/Rezolucija%20usvojena%20od%20strane%20Generalne%20skupstine%20UN-a.PDF

²¹⁰ Konvencija o nezastarevanju ratnih zločina i zločina protiv humanosti, usvojena 26. novembra 1968., stupila na snagu 11. novembra 1970. Srbija je sukcesijom postala država ugovornica 2001. godine. http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/PROPISI/konvencija_nezastarevanje_lat.pdf *Materijalne reparacije*, str. 8-10 i fusnota 12. Su No: I-400/1/3-11. Ustavni sud Srbije je 12. jula 2011. godine, nešto povoljnijom odlukom, utvrdio „da, u slučajevima kada postoji pravosnažna krivična presuda kojom je počinitelj proglašen odgovornim za neko krivično delo, „zahtev za naknadu štete prema svakom odgovornom licu, a ne samo prema štetniku, zastareva kada istekne vreme određeno za krivično gonjenje“.

²¹¹ Apelacioni sud je, na primer, u predmetu Seada Rovčanina preinačio odluku prvostepenog suda koja se odnosila na primenu zastarelosti, rukovodeći se time što se podnosilac žalbe još uvek lečio od posledica mučenja kojem je bio podvrgnut 1993.godine. *Uspostavljanje pravde ili relativizacija zločina? Ostvarivanje prava žrtava na reparacije u sudskim postupcima u Srbiji*, FHP, 2012, str. 30-35. <http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2013/06/Ostvarivanje-prava-%C5%BErtava-na-reparacije-u-sudskim-postupcima-u-Srbiji-izvestaj-za-2012.pdf>

²¹² Zaključne primedbe Komiteta UN za ljudska prava, Srbija, 20. maj 2011., paragraph 12.

²¹³ Razmatranje izveštaja koje su podnele države ugovornice u skladu sa članom 40 Pakta. Zaključne primedbe Komiteta UN za ljudska prava, Srbija, CCPR/C/SRB/CO/2, 20. maj 2011, paragraph 10. Ovo je, takođe, naglasio i Komitet UN protiv mučenja, „Komitet žali zbog odluke Vrhovnog suda iz 2005. godine, kojom je primenjena zastarelost na krivično delo mučenja“, Zaključne primedbe Komiteta UN protiv mučenja: Srbija, CAT/C/SRB/CO/1,19. januar 2009, paragraf 5. http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CAT/C/SRB/CO/1%20&Lang=En

²¹⁴ *Izveštaj Tomasa Hamarberga, Komesara Saveta Evrope za ljudska prava, posle posete Srbiji od 12. do 15 juna 2011. godine*; CommDH(2011)29, 22. septembar 2011, paragrafi. 24-27; paragraph 60. [https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CommDH\(2011\)29&Language=lanSerbian&Ver=original&Site=COE&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864;](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CommDH(2011)29&Language=lanSerbian&Ver=original&Site=COE&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864;)

²¹⁵ Komitet protiv mučenja, *Konvencija protiv mučenja i drugih svirepih, nehumanih ili ponižavajućih kazni ili postupaka, Opšti komentar br.3 Komiteta protiv mučenja, Implementacija člana 14. od strane država ugovornica*, CAT/C/GC/3, 19. decembar 2012, <http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2012/12/Opsti-Komentar-UN-Komitet-protiv-torture.pdf>

²¹⁶ FHP, *Materijalne reparacije*, str. 13.

²¹⁷ Rodrigez protiv Urugvaja, Komunikacija Br. 322/1988, UN Dok.c. CCPR/C/51/D/322/1988, 9 avgust 1994. Pogledati sličnu odluku Evropskog suda za ljudska prava u Mihejev protiv Ruske Federacije, Predstavka br. 77617/01, Presuda od 26. januara 2006, paragraph 142.

²¹⁸ Deklaracija o osnovnim načelima pravde u vezi sa žrtvama zločina i zloupotrebe vlasti, pogledati fusnotu 198.

²¹⁹ *Sahranjivanje prošlosti*, posebno pogledati str. 50-51.

²²⁰ Zakon o pravima civilnih invalida rata, „Službeni glasnik RS“ Br. 52/96. Zakon predviđa različite vidove odštete uključujući ličnu invalidninu, zdravstvenu zaštitu i novčane naknade u vezi sa ostvarivanjem zdravstvene zaštite, mesečno novčano primanje i naknadu pogrebnih troškova <http://www.minoritycentre.org/sites/default/files/zakon-o-pravima-civilnih-invalida-rata.pdf>

²²¹ FHP, *Materijalne reparacije za povrede ljudskih prava u prošlosti: Praksa sudova u Republici Srbiji*, Januar 2012. http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2014/03/materijalne_reparacije_za_povrede_ljudskih_prava_u_proslosti.pdf

²²² FHP & Documenta, *Tranziciona pravda u post-jugoslovenskim zemljama, Izveštaj za 2007. godinu*; str. 51, http://www.hlc-rdc.org/images/stories/pdf/izvestaj_tranziciona_pravda/izvestaj_tran_pravda_srp.pdf

²²³ Član 13 (1) Zakona o osnovnim pravima boraca, vojnih invalida i porodica palih boraca, Sl. List SRJ, broj 24/98, 29/98 and 25/200 važi za porodice palih boraca koji su „poginuli ili nestali”. Pojam „nestali” nije uvršten u Član 3 (2) Zakona o pravima civilnih invalida rata, Sl. Glasnik RS, Br. 52/96.

²²⁴ *Tranziciona pravda u post-jugoslovenskim zemljama*, str. 51.

²²⁵ Podstaknuto odlukom u predmetu rođaka građana Srbije koji su oštetjeni u Mioču, u BiH, pogledati gore.

²²⁶ Pogledati pismo premijeru Ivici Dačiću: <http://www.hlc-rdc.org/?p=23628>

²²⁷ Razgovor koji je Amnesti Internešenel vodio sa predstavnicima FHP u novembru 2013. i martu 2014. godine; Za analizu postojećeg zakonskog okvira, koju je načinio FHP, pogledati http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2014/03/Analiza_Zakona_o_pravima_civilnih_invalida-rata_FHP.pdf

²²⁸ *Inicijalni izveštaj Republike Srbije o primeni Međunarodne konvencije o zaštiti svih lica od prisilnih nestanaka: Srbija, paragraf 145.*

²²⁹ Prema podacima MKCK, od 34.884 osoba čiji je nestanak prijavljen tokom oružanih sukoba 1990-ih, 11.443 dosijea je još uvek otvoreno, uključujući 2.205 u Hrvatskoj, 1.712 na Kosovu, i 7.526 u BiH. *Brojke koje se odnose na lica nestala u sukobima na Balkanu*, mart 2014.

²³⁰ Međunarodna konvencija o zaštiti svih lica od prisilnih nestanaka (KZPN); (International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance, (CPED)), <http://www.ljudskaprava.gov.rs/images/konvencije/o-zastiti-svih-lica-od-prisilnih-nestanaka.pdf>, koju je Srbija ratifikovala 18. maja 2011. godine. http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?mtdsg_no=IV-16&chapter=4&lang=en

²³¹ Pogledati Amnesti Internešenel, *Sahranjivanje prošlosti*, posebno strane 50-51.

²³² Član 24(1), KZPN, „Za svrhe ove konvencije, termin „žrtva” označava nestalo lice i bilo kog pojedinca koji je pretrpeo štetu kao direktnu posledicu prisilnog nestanka.” U većini slučajeva to se odnosi na članove porodice nestalog lica.

Dalje, član 2. *Deklaracije o osnovnim principima pravde za žrtve krivičnih dela i zloupotrebe moći*, op.cit. „Osoba se može smatrati žrtvom, prema ovoj Deklaraciji, bez obzira na to da li je počinielac krivičnog dela identifikovan, uhapšen, da li mu se sudi ili je osuđen i bez obzira na porodične odnose koji mogu postojati između počinioca i žrtve. Pojam „žrtva” takođe može obuhvatati i užu porodicu ili lica zavisna od neposrednih žrtava, kao i osobe koje su pretrpele štetu prilikom pokušaja da pomognu žrtvi u nevolji ili da spreče nanošenje štete trećem licu.

²³³ Komitet UN za prisilne nestanke, *Razmatranje izveštaja podnetih od strane država ugovornica na osnovu člana 29., paragraph 1., Konvencije, Izveštaji država ugovornica koji dospevaju u 2013., Srbija**, [30. decembar 2013.], CED/C/SRB/1, 29 januar 2014, paragraph 145,

---

http://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CED/Shared%20Documents/SRB/INT_CED_INR_SRB_7067_E.pdf

²³⁴ *Kipar protiv Turske*, Odluka Evropskog suda za ljudska prava (10. maj 2001.), paragrafi 136 i 150; Član 8(1)(b) Međunarodne konvencije o zaštiti svih lica od prisilnih nestanaka; Član 17(1) Deklaracije o zaštiti svih lica od prisilnih nestanaka.

²³⁵ http://www.danas.rs/danasrs/iz_sata_u_sat/u_regionu_12329_nestalih_lica_83.html?news_id=57766

²³⁶ Amnesty Internešenel, razgovor sa Veljkom Odalovićem, predsjednikom Komisije za nestale osobe Vlade Srbije; Vladimir Pandurić, Ministarstvo pravde, novembar 2013.

²³⁷ Garantovanje ovih prava svim licima nije, međutim, lišeno diskriminacije pa se ona i dalje neadekvatno primenjuju; pogledati *Amnesti Internešenel, Bosna i Hercegovina: Kada svi šute: Odšteta za žrtve ratnih silovanja u Republici Srpskoj*, 31.oktobar 2012.,

<http://www.amnesty.org/en/library/info/EUR63/012/2012/en>; „*Stari zločini, ista patnja: Nema pravde za preživjele zločina silovanja u ratu u sjeveroistočnoj BiH*”, 29.mart 2014.

<http://www.amnesty.org/en/library/asset/EUR63/002/2012/en/db362310-ce3e-4c00-b53f-f8674dc50d0a/eur630022012bs.pdf>; Skupština Kosova je, u martu 2014. godine, usvojila amandmane kojima se, uključujući i odštetu, uređuju prava lica koja su preživela silovanje. U aprilu 2014. godine, hrvatske vlasti su objavile nacrt zakona koji bi žrtvama silovanja ili seksualnog zlostavljanja počinjenim tokom ratnih sukoba, trebalo da obezbedi pristup reparacijama, uključujući odgovarajuću zdravstvenu zaštitu i odštetu.

²³⁸ Uključujući Nacionalni akcioni plan za primenu rezolucije 1325 Saveta bezbednosti UN – Žene, mir i bezbednost u Republici Srbiji (2010 – 2015).

²³⁹ Donna M. Hughes, Lepa Mladjenović i Zorica Mršević, „Feministički otpor u Srbiji “ (“Feminist Resistance in Serbia”), *European Journal of Women’s Studies*, Vol. 2, No 4, str. 509-532, 1995, <http://www.uri.edu/artsci/wms/hughes/femres.htm>

²⁴⁰ Žene u crnom, *Nezavisni monitoring primene Rezolucije 1325 u Srbiji*, 2012. str.71

http://zencrnom.org/pdf/nezavisni_monitoring_primene_rezolucije1325_u_srbiji.pdf

²⁴¹ Ovakav ton je dodatno zaoštren od novembra 2012. godine, kada je Žalbeno veće MKSJ oslobodilo hrvatske generale Antu Gotovinu i Mladena Markača kao i bivše lidere OVK Ramuša Haradinaja i ostale, optužene za ratne zločine nad srpskim civilima, „Žalbeno vijeće oslobodilo Antu Gotovinu i Mladena Markača i naložilo da ih se pusti na slobodu”, 16. novembar 2012., <http://www.icty.org/sid/11145>; „Haradinaj, Balaj i Brahimaj oslobođeni krivice na ponovljenom suđenju”, 29. novembar 2012., <http://www.icty.org/sid/11159>

AMNESTY
INTERNATIONAL

www.amnesty.org